

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΦΡ. ΒΡΑΧΑΣ, ΚΙΚΑ ΟΛΤΜΠΙΟΥ, Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ, ΔΗΜ.
ΓΙΑΚΟΣ, Π. ΚΑΚΟΛΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, Γ. ΠΕΛΑΓΙΑΣ,
R. ALLARD, ΜΙΜΗΣ ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ, Κ. ΓΙΑΓΚΟΤΑΛΗΣ, Γ. ΠΑΠΑ-
ΔΟΠΟΥΛΟΣ, MARY IOANNIDES, Π. ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ, Γ. ΣΟΛΩ-
ΜΟΣ, Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ.

ΤΟ ΔΘΑΝΑΤΟ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ

130-131

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Ἑπεύθυνος ἐκδότης : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Ἄνδροκλέους 2, Λευκωσία.

Ἐτησία συνδρομὴ	£1,500 μίλς
Ἐτησία συνδρομὴ διὰ βιβλιοθήκες, σχολεῖα, ὀργανισμοὺς	£2,000 μίλς
Ἐτησία συνδρομὴ ἑξωτερικοῦ	£2,500 μίλς
Τιμὴ τεύχους	£0,150 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισέ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.
Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΦΡ. ΒΡΑΧΑ: Εἰκοσιένα καὶ παλιγγενεσία	σ. 217
ΚΙΚΑΣ ΟΛΥΜΠΙΟΥ: Χρόος	221
Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ: Δυὸ ποιήματα	222
Δ. ΓΙΑΚΟΥ: Ὁ Νίκος Κρανιδιώτης μέσ' ἀπ' τὸ ἔργο του	223
Π. ΚΑΚΟΛΗ: Οἱ Κυπριῶτες	232
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ἀλεξανδράκη Σχέδια	233
Γ. ΠΕΛΑΓΙΑ: Ὀδύνη	241
R. ALLARD (μετ. Μ. Ἰακωβίδη): L' art difficile	241
Κ. ΓΙΑΓΚΟΥΤΛΛΗ: «Διὸς δ' ἔτελείετο βουλή»	242
Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ: Οἱ ἄλλες μέρες	246
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ὁ μακαρίτης Κωσταρῆς	247
MARY IOANNIDES (μετ. Κ. Χρυσάνθης): The lost children	250
Π. ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ: Ὁ Τούρκος λογοτέχνης καὶ πολιτικός Y. K. Karaosmanoglu καὶ οἱ σχέσεις του μετὰ τὴν Ἑλλάδα	251
Γ. ΣΟΛΩΜΟΥ: Δυὸ ποιήματα	253
* : Σκίτσο τοῦ Ν. Νικολαΐδη	254
Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ: Ἡ Μονὴ τοῦ Ὁρους Σινᾶ	255

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χρυσάνθη: Ἡ «Ἐκθεση ἔργων τέχνης καὶ κειμηλίων τοῦ 1821 — Τὸ ΣΤ.ΚΑ.ΛΥ. — Χρυσὸν μετάλλιον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιον — Τὸ γενικὸν εὑρετήριον τῆς Λαογραφίας — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Γ. Χατζηκωστή: Χρ. Σολομωνίδης, Κυρ. Χατζηγιάννου, Β. Κορφιότη — Κ. Χρυσάνθη: Γ. Δέλιου, Π. Φλώρου — ΓΕΝΙΚΑ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ — ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (Διηγήματα Κ. Μόντη).

Ἑπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.
Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα ΖΑΒΑΛΛΗ ΛΤΔ., Λευκωσία.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα : ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Γραμματέας : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΑ΄

ΙΟΥΛΗΣ — ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1971

ΑΡ. 130—131

ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ ΚΑΙ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ

Ἡ τιτανική πράξη τοῦ Εἰκοσιένα ὅσο ἀποφασιστική ὑπῆρξε γιὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους ἄλλο τόσο σημαντική στάθηκε γιὰ τὶς γενικώτερες τύχες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐμεῖς τῆς χρωστάμε τὴν ὑπαρξὴ μας αὐτὸ πού εἴμαστε καὶ γινόμαστε σάν νεοέλληνες, τὴν ἀξιοπρέπειάν μας, τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν ἐμπνοὴ τῆς λευτεριάς μας, τὴ ζωὴ μας· κι' ὁ κόσμος τῆς ὀφείλει τὴν ἀναζωπύρωση τῆς πιὸ ἀκριβῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς του μνήμης, τὸ ξανάνθισμα τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς καὶ τὴ θεμελιακὴ γιὰ τοὺς λαοὺς ἰδέαν τοῦ δικαίου τῶν ἐθνοτήτων.

Συνεπῶς, τὴν ὥρα πού διανύομε μὲ τὴν ψυχὴ μας, μέσα στὸ φῶς 150 χρόνων ὑπεύθυνου ἐθνικοῦ βίου, τὸ Ἔτος Παλιγγενεσίας κι' ἐνῶ προσερχόμαστε ταπεινοὶ προσκυνητὲς στὸν ἱερὸ Βωμὸ τῆς Ἁγίας Λαύρας, χρέος ἔχομε νὰ σκύψωμε μ' ὅση μποροῦμε σοβαρότητα καὶ περισυλλογὴ πάνω ἀπὸ τὴ θεμελιακὴ αὐτὴ πράξη πού ἀναπολοῦμε. Κατακτώντας, μ' ἀτομικὴ του ὁ καθένας σπουδὴ καὶ προσπάθεια, τὸ ἀληθινὸ τῆς νόημα θὰ μπορέσωμε σάν σύνολο νὰ σμιζώμε συνειδητότερα μὲ τὶς ρίζες μας· κι' ἀνανεώνοντας ἔτσι τοὺς χυμοὺς τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιάς μας θὰ ζωντανέψωμε ἀξιωτέρη τὴ θέλησή μας καὶ θὰ προαγάγωμε ἀποτελεσματικώτερα τὴν ἐθνικὴ κι' ἀνθρώπινη προκοπὴ μας.

Τὸ Εἰκοσιένα δὲν ἦταν ἀσφαλῶς ἓνα τυχαῖο ξέσπασμα καὶ δὲν εἶναι μονάχα ἀπὸ ἑαυτοῦ τοῦ πού ἀκτινοβολεῖ. Πίσω του ἦταν ἓνα δλόκληρο Γένος, μὲ τὸ τετρακοσάχρονο ἔπος τοῦ πόνου του καὶ τῆς ἀντοχῆς του, πού, μολοντί εἶχεν — ὅπως ἱστορικῶς ἀπεδείχθη — ὅλες τὶς δυνατότητες ν' ἀναστήση μὲς ἀπὸ τὴν ἐξαθλίωσή του τὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, οὐδέποτε διανοήθηκε συνθηκολόγησι μὲ τὴν ἐθνικὴ σκλαβιά. Ἀπὸ τὴν ἴδια κιόλας στιγμή τῆς πώσεως τῆς Πόλης ἄρχισε νὰ οἰκοδομῆ ἀπάνω στὴ νοσταλγία καὶ τὴ γοητεία τοῦ παρελθόντος του καὶ στὴν ἀλάθητη ἀνθρωπιστικὴ του αἴσθησι, τὸ δράμα καὶ θέλησι τῆς Λευτεριάς. Κι' ὅσο ὁ καιρὸς προχωροῦσε ἡ ἀντίστασι τοῦ Γένους ὅλο καὶ στέριωνεν ἐμπλουτιζόμενι ἀπὸ τὴ συνεχῶς ἀναπτυσσόμενη συνείσθησι τῆς ἱστορικῆς του ταυτότητος καὶ ἀπὸ τὴν ἐκχειλιζόουσα δύναμι τῆς δημιουργικῆς πνοῆς του. Ἄλλωστε, ἄτι χαρακτηριστικὰ σφραγίζει τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας εἶναι ἡ ἠθικὴ ἀλκή, ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ δαστηριότης κι' ἡ πνευματικὴ ἀκτινοβολία πού ἀνάπτουε μὲ τὴν ἀρχοντικὴν ψυχὴν του καὶ μὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς του τὸ Γένος. Τὸ τραγούδι, οἱ χρησμοὶ κι' οἱ θρῦλοι τοῦ λαοῦ, κι' ἀκόμη ἡ Ἐκκλησία, τὸ Φανάρι, ἡ διασπορά, οἱ νησιώτικες ἐπάλξεις (καὶ προπαντὸς τὰ Ἐφτάνησα), οἱ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι σοφοί, δάσκαλοι καὶ καλογέροι, τὰ ἐπίσημα ἐκπαιδευτήρια καὶ τὸ κρυφὸ σχολεῖδ ὅλοι καὶ ὅλα ἔσκαφταν βαθεῖαν τὸν ἐθνικὸν θησαυρὸν τῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἱστορίας, ὕφαιναν ἀκατάπαυστα τὴν προσημονίαν καὶ τὴν ἐλπίδαν καὶ τολμηρὰ ξεδίπλωναν τοὺς ὀρίζοντες πρὸς ὅτι ἄξιον κι' ἀληθινόν

ἀνάθαλλε σάν ἀνθρώπινη ἀνησυχία καὶ πραγματικότητα. Καὶ γύρω ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ πετάγματα κι' ὄλες αὐτὲς τίς ιδέες καὶ τοὺς κραδασμούς το Ἰένος σφυρηλατοῦσεν ὑπομονητικὰ τὴν ἐνότητα καὶ τὴ συνοχή του, ἐνώ, ἐξ ἄλλου, δούλευε μὲ θαυμαστὴ συναίσθηση εὐθύνης τὴν οἰκουμένη ἀποστολή του.

Ἡ ἀφύπνισή του ἀκτινοβολοῦσε σάν φωτισμός καὶ σάν πρόκληση γιὰ ἐλευθερία σὲ ὁλόκληρο τὸν Βαλακνικὸ χῶρο κι' ἡ ἔγνοια του ἀγκάλιαζε μὲ στοργή καὶ ὑψηλὸ πνεῦμα ἀλληλεγγύης ὅλους τοὺς σκλαβωμένους... Ἡ πνευματικὴ του ἀγωνία καὶ δημιουργία, τὸ ἀπλωμα τῆς γλώσσας του, οἱ ὑπερθετικές ἀξίες κι' ὁ θρησκευτικὸς οὐμανισμὸς ποῦ μὲ τὴν εὐαισθησία του καλλιέργησε, οἱ παροικίες κι' ὁ μεγάλος Ρήγας του, ποῦ καλοῦσε σὲ ἐξέγερση «ὄσους στενάζουν ὑπὸ τὴν δυσφορωτάτην τυρανίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ βδελυρωτάτου δεσποτισμοῦ... χωρὶς κανένα ξεχωρισμὸν θρησκείας», ἀποτελοῦν τὴν ἀψευδέστερη ἀπόδειξη τοῦ ἀναμορφωτικοῦ ρόλου ποῦ ἀνάστησε τὸν μείζονα ἑλληνισμό τῆς Τουρκοκρατίας.

Λοιπὸν, ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση ἦταν καρπὸς μιᾶς μακροχρόνιας καὶ συνειδητῆς διεργασίας γιὰ ψυχικὴ, πνευματικὴ κι' ὕλική προπαρασκευὴ κι' ἀντίσταση μὲ συγκεκριμένο στόχο τὴν πέρα γιὰ πέρα ἀποτίναξη τοῦ ἐξευτελιστικοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ, καὶ τὴν ἀναθίωση τῆς Ἑλλάδος σάν ὑπεύθυνης ὀντότητας μέσα στὴν οἰκογένεια τῶν ἐθνῶν. Αἰτία δηλαδὴ καὶ σκοπὸς ἡ ἐθνικὴ ἐλευθερία, ποῦ πρόβαλλε μέσα στὶς συνειδήσεις σάν ἡ μόνη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας τοῦ ραγιά καὶ τὴν ἀποδέσμευση τῶν δημιουργικῶν του δυνάμεων γιὰ τὴν ἀναγέννηση τοῦ ἔθνους. Ἔτσι, ὄσες κι' ἂν ἦταν οἱ ξένες ἐπιδράσεις ποῦ τὴν ἐπηρέασαν, γεγονὸς παραμένει πῶς ἡ πυρὰ ποῦ τὴν προεθέρμανε καὶ τὴν πυριδότησε στὸ θαῦμα τοῦ Εἰκοσιένα ἦταν αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἀπροσκύνητη ἐθνικὴ ψυχὴ. Τοῦτο καταφαίνεται κι' ἀπὸ τὴ συνεχῆ ἐκμετάλλευση τοῦ λαϊκοῦ ἀντιστασιακοῦ αἰσθήματος ἀπὸ διάφορες κατευθύνσεις, ἀπὸ τὸ φτερωμένο δημοτικὸ τραγούδι ποῦ οὐδέποτε σίγησε τὸν πόθο τοῦ λυτρωμοῦ, μὰ κι' ἀπὸ τὸ κλέφτικο καριοφίλι ποῦ τὸ ἀντηχοῦσαν συνέχεια ὄλοι οἱ αἰῶνες τῆς πικρῆς σκλαβιάς. Καὶ τὸ σύνθημα «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος», ποῦ πρωτοσάλπισεν ὁ Ρήγας Φεραῖος, ποῦ τὸ ἀντιλάλησε τὸ Σούλι καὶ τὸ Δραγατσάνι, καὶ ποῦ κατρακύλησε ἀνένδοτο κι' ἀδυσώπητο ἀπὸ τὴν κορφή τῆς Ἁγίας Λαύρας ἀνήμερα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, σ' ὅλα τὰ χωριά καὶ τίς πολιτείες καὶ τίς θάλασσες, καὶ σ' ὄλες τίς καρδιές καὶ τίς ψυχές, γιὰ νὰ ἀποθεωθῇ στὴν Ἀλαμάννα καὶ τὸ Μεσολόγγι, καθώρισε μιὰ γιὰ πάντα τὸ νόημα τοῦ Εἰκοσιένα. Ποῦ, δὲν ἦταν πιά δυνατό νὰ συγχέεται μὲ τὸ περιεχόμενο τῶν ὀπιων πολιτικοκοινωνικῶν ἀγῶνων ποῦ προηγήθηκαν. Ἐδῶ δὲν ἦταν μιὰ ὁμάδα ἀνθρώπων ποῦ διεκδικοῦσε μιὰν ἐξουσία ἢ δικαίωση. Ἦταν ἕνας ὁλόκληρος λαὸς ἀπὸ παπᾶδες, δασκάλους, ἐμπόρους, ξωμάχους — ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά κάθε ἡλικίας — ἦταν ἕνα ὁλόκληρο ἔθνος ἀπλωμένο ἀπὸ τὸν Αἴμο, τὴν Πόλη καὶ τίς Κυδωνίες ὡς τὴν Κύπρον, τὴν Κρήτη καὶ τὴν Ἠπειρο ποῦ ἔμπαινε στὸ χορὸ τοῦ θανάτου γιὰ τὴ λευτεριά:

«Τὴ λευτεριά, τὴ λευτεριά, τὴ λευτεριά ὡς τὰ ὕψη,
τὴ λευτεριά ὡς τὸ θάνατο, τὴ λευτεριά ὡς τὸν Ἄδη,
κι' ἀπέκει, τάλλα εἶναι καλὰ, ἀπάνω ἢ κάτου κόσμος».

Ἔτσι εἶναι ποῦ θεμελιώθηκε ὁ Νεοελληνισμὸς, ἔτσι εἶναι ποῦ τὸν τραγοῦδησε ὁ ἐθνικὸς Ποιητὴς του, κι' ἀπάνω ἐδῶ εἶναι ποῦ ἐδραιώνει τίς ὑποθήκες του ὁ Στρατηγὸς Μακρυγιάννης:

«Κι' ἀφοῦ ὁ Θεὸς θέλησε νὰ κάμη νεκρανάστασιν εἰς τὴν πατρίδα μου... ἕνα πρᾶγμα μόνον μὲ παρακίνησε νὰ γράψω, ὅτι τούτην τὴν λευτερὴ πατρίδα τὴν ἔχο-

μεν ὄλοι μαζί, καί σοφοί καί ἀμαθεῖς καί πλούσιοι καί φτωχοί καί πολιτικοί καί στρατιωτικοί καί οἱ πλεόν μικρότεροι ἄνθρωποι... νά ἰδοῦνε ὄλοι οἱ Ἕλληνες ν' ἀγωνίζονται διά τήν πατρίδα τους, διά τήν θρησκεία τους, νά ἰδοῦνε καί τὰ παιδιά μου καί νά λένε «ἔχομε ἀγῶνες πατρικούς, ἔχομε θυσίες». Καί νά μπαίνουν σέ φιλοτιμίαν καί νά ἐργάζονται εἰς τὸ καλὸ τῆς πατρίδας τους, τῆς θρησκείας τους καί τῆς κοινωνίας. "Ὅτι θὰ εἶναι καλὰ δικά τους... "Ὅταν δι' αὐτὰ τὸν ἄνθρωπον δὲν τὸ τύπτει ἡ συνείδησή του, ἀλλὰ τὰ δουλεύει ὡς τίμιος καί τὰ προσκυνεῖ, εἶναι ὁ πλεόν τίμιος καί ὁ πλεόν εὐτυχής...».

Ἡ πορεία πού ξετυλίχθηκε ἀπὸ τὴν ὥρα τοῦ Σηκωμοῦ καί τοῦ Λυτρωμοῦ, μέσ' ἀπὸ 150 χρόνια ὡς σήμερα, δὲν ἦταν, βέβαια, πάντα ὅπως τὴν ὠραματίστηκαν ἡ συνείδηση κι' οἱ πατέρες τοῦ Ἔθνους. Καί πρῶτα γιατί ὁ φυσικὸς ἑλληνικὸς γεωγραφικὸς χῶρος δὲν κατέστη δυνατὸ νά ἀποκτήσῃ τὴν πολιτικὴν τὴν ἐνότητα· κι' ὕστερα, γιατί κάποιες ἀθεράπευτες ἐσωτερικὲς ἀδυναμίες, κάποια ἄνομα ξένα συμφέροντα, κάποιες δυσχέρειες, ἢ κάποιες ἀναποδιὲς ὄλο καί τὴν ἀνάστελλαν, τὴν συμπίζαν ἢ καί κάποτε, τὴν ὀπισθοδρομοῦσαν. Παρὰ ταῦτα, ἡ σκληρὴ αὐτὴ πορεία, μαρτυρικὴ καί ματωμένη, πού πέρασε πάνω ἀπὸ ἀνεπανάληπτες δόξες καί πραγματικὲς καταστροφές γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας καί τὴν διασφάλιση τοῦ βιώσιμου τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους δὲν ἦταν ἐπὶ ματαίω. Μέσ' ἀπὸ τὰ γυρίσματα τοῦ ἀνάντη δρόμου τῆς λαχταριστῆς κι' ὀλόφωτης σελαγίζουσας ἀποιεῖς ἀξίες καί πραγματοποιήσεις πού προσδιορίζουν μὲ τρόπο κρυστάλλινον τὴν ἀλήθεια τοῦ Νεοελληνισμοῦ.

Μπορεῖ ὁ συγκλονιστικὸς Μικρασιατικὸς σεισμὸς τοῦ Εἰκοσιδύο, πρὸς στιγμήν, νά τὸν δοκίμασε πικρὰ καί νά ρευστοποιήσῃ τὶς ἰδέες του θαμπώνοντας καί σκορπίζοντας καί τὴν ψυχὴν καί τὰ ὄνειρά του. Μὰ σὰν ξεμουδιάσῃ ἀπὸ τὸν πόνο καί σὰν ἦλθε τὸ καμίνι τῶν πολέμων, ξαναγύρισε στὸν ἑαυτὸν του γιὰ νά διαπιστώσῃ γι' ἄλλη μιὰ φορὰ καί τὴν ἰσχύ του καί τὴν ποιότητα τῆς κληρονομίας καί τῶν ἀξιών του καί τὴν ἀναγεννητικὴν τὴν δύναμιν. Κι' ἡ ἐθνικὴ αὐτογνώσις κι' αὐτοβεβαίωση του θεμελιώθηκε ἀκόμα θαθύτερα ἀπάνω στὴ χαρὰ τῆς ζωῆς, τῆς λευτερίας καί τῆς δημιουργίας, ἐνῶ ὁ οἰκουμενισμὸς του ἀπὸ ἀνώφελο σκόρπισμα πῆρε καί πάλιν τὴ γνῶριμὴ ἑλληνικὴ μορφήν τῆς οὐσιαστικῆς ποιοτικῆς προσφορᾶς καί τοῦ γόνιμου διαλόγου πού γαλουχοῦν οἱ ἀπέθαντες ἐθνικὲς ρίζες.

"Ἄλλωστε, αὐτὸς ὁ ὑγιὲς οἰκουμενισμὸς καί μόνον εἶναι πού σμίγει τὸ Νεοελληνισμὸν μὲ τὸν κόσμον, «τ' ἀνοιχτὰ κι' ἀγρυπνα πάντα μάτια τῆς ψυχῆς του» κι' ἡ ἀποδοχὴ καί προαγωγὴ τοῦ κάθε ἀληθινοῦ σὰν ἐθνικοῦ. Ἐδῶ ἀκριθῶς ἔγκειται κι' ἡ ἰδιοτυπία του. Δὲν ἔχει τοὺς ἀριθμοὺς καί τὸν πλοῦτον τῶν ἄλλων, παιδεύεται μὲ τὸ μὸχθον τοῦ ἀπάνω στὴν κακοτράχαλη γῆν του καί σ' ὅλες τὶς σπειρές καί τὶς θάλασσες, πολιορκούμενος συνεχῶς ἀπὸ ὑπονομεύσεις κι' ἀνταγωνισμούς· δὲν ἔχει φυλετικὲς συγγένειες καί οὐδεὶς ἄλλος μιλάει τῆ γλῶσσαν του· καί στὴν Εὐρώπῃ ἔμεινε σχεδὸν μονάχος του μὲ τὴν ὀρθοδοξίαν... "Ἐρεισμά του, λοιπὸν, γιὰ νά μὴ ἀφομοιωθῇ, τί ἄλλο τοῦ ἀπομένει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του; Δύναμις γιὰ νά σπάσῃ τὴ μοναξιά του, πού ἄλλοι νά βρῇ παρὰ στίς ὑπερεθνικὲς πνευματικὲς καί ἠθικὲς προεκτάσεις του πού τὸν συμφιλιώνουν, προπαντὸς μέσα στὸ μεσογειακὸ καί Εὐρωπαϊκὸν τὸν χῶρον, μὲ τοὺς ἄλλους; Καί πού ἄλλοι νά σταθῇ γιὰ νά σμίξῃ ἰσότημα καί γόνιμα μὲ τὸν κόσμον γενικώτερα παρὰ στὴν παράδοσιν καί τὴν προσφορὰν του; Πράγματι, τὸ ξεδίπλωμα πρὸς τὰ ἔξω δὲν εἶναι μὲ ἐγκατάλειψιν φυσικῶν ἐρεισμάτων κι' ἀξιών πού ἐπιτυγχάνεται, μὰ μὲ τὴ σοβαρὴ καί ζωντανή, ἐθνικὴ ἐργασία καί δημιουργία.

Μ' ἀκριθῶς γι' αὐτὸ ὁ Νεοελληνισμὸς, ἔχει ἀνάγκην νά κατοχυρώσῃ ἀκόμη

περ'σσότερο την παρουσία και την ένότητά του. Πράγμα που προϋποθέτει βασικά τη συμπλήρωση του έργου του Εικοσιένα, την ολοκλήρωση δηλαδή της εθνικής ελευθερίας των Ελλήνων. Είναι, άλλωστε, τραγική, πράγματι, ή ελληνική εξαίρεση με το διαιωνιζόμενο αλτρωτικό άγχος — παρ' όλους τους εθνικούς μας αγώνες και μ' όλες τις θυσίες μας στην υπόθεση της ανθρωπίνης ελευθερίας. "Όσοι πρόλαβαν κι' έφτιαξαν το σπιτικό τους δεν θέλουν να καταλάβουν και συχνά έμπαίζουν τη δοκιμασία της διασπάσεως του ελληνικού γεωγραφικού χώρου και κόσμου. "Όμως, το έθνος, που δεν έχει — δεν θέλει να έχει — προκαταλήψεις σε θάρρος κανενός λαού και που άπλώνει φιλικά το χέρι προς όλους, ξέρει πως δεν έχει δικαίωμα να έγκαταλείψη τα δικά του, δηλαδή τα ίδια τα θάθρα της ζωής του. "Ό αγώνας του είναι θέση, είναι κατάφαση της ιδέας της ελευθερίας — δεν είναι άρνηση, δεν είναι οίηση — δεν είναι σωθινισμός, δεν είναι μίσος. Νιώθει απλώς πως πέρ' από μερικές νασταλγικές πανάρχαιες έστιές των πατέρων μας και του πολιτισμού μας, που έχουν άλιμονο άπολεσθή, είναι το χρέος που το θαραίνει για τη Β. "Ηπειρο με τον άπαράδεκτο ζυγό και για την Κύπρο με τον άνειρήνευτο αγώνα. "Η Κύπρος... Πού με το έπος της του '55, που ύψώθηκε σαν ένα από τα καταπληκτικότερα όρόσημα της ιστορίας του έθνους, και με τη σκληρή πολιτική μάχη που συνεχίζει υπό την έμπνέουσα και σθεναρά ήγεσία, απέδειξε και καθημερινά έπιβεβαιώνει την πυρωμένη συναίσθηση του καθήκοντος έναντι του έπιτακτικού διδάγματος του Εικοσιένα, αλλά κι' έναντι των ανθρωπίνων ευθυνών της. "Έν τούτοις, έξακολουθεί να μη θρίσκη κατανόηση κι' άπομένει μόνη και με το έθνος να: παλαίη τον αγώνα της λευτεριάς και ν' άντιμετωπίζη, εν μέσω είκοστῶ αιώνη, τις γνωστές έπεκτατικές αιχμές που την άπειλούν και που αν ήταν να πετύχουν στο σκοπό τους θα όδηγοῦσαν σε όριστικό άκρωτηριασμό του εθνικού χώρου και της ελληνικής "Ιδέας, στο ξερίζωμα ή και τον άφανισμό του λαού μας και στο κλείσιμο, μιά για πάντα, της σημαντικότερης ίσως από τις πύλες που σμίγουν την "Ανατολή και τη Δύση. "Η αξίωση για ένωση έκλαμβάνεται σαν ξεπερασμένο σωθινιστικό σύνθημα και σαν κραυγή ελληνικού ίμπεριαλισμού, κι' ή ιδέα της αυτοδιαθέσεως στην περίπτωση μας διασύρεται σαν άπάτη! Το ίδιο κι' ή αξιοπρέπεια μας σαν ελευθέρων ανθρώπων...

"Όμως, πέρ' απ' όποια συμφέροντα κι' όποιους κινδύνους, πέρ' απ' όποια άδιαφορία ή άναλγησία, αγέρωχο κι' άλύγιστο στέκει το χρέος το δικό μας κι' άκαταμάχητο το όπλο της ελληνικότητας. Κι' ή άναμέτρηση των δυνάμεων και των προθέσεων μας, και δη με την ευκαιρία και την ευλογία της 150ετηρίδος, άπάνω στον κατακόρυφο κανόνα του Εικοσιένα τοξεύει καθαρά τον στόχο της εθνικής άποκαταστάσεως, που δεν μπορεί παρά να κατακτηθή. "Αρκει να δουλεύη μέσα μας το έθνικό φιλότιμο κι' ή πίστη, να γρηγορή ή σκέψη και ή φρόνηση να μεσουρανή πάντα τόνειρο, κι' άδάμαστη να παραμένη και να οικοδομηται ή θέληση. Κι' άκόμα να ύπάρχη πραγματική έσωτερική σύμπνοια και συνοχή, ένότης που να περιστέλλη τις αδυναμίες και να διατηρή διαρκώς στρατευμένη την άρετή. Χωρίς την τελευταία αυτή προϋπόθεση — καιρός είναι να το συνειδητοποιήσωμε — ο αγώνας δεν μπορεί να διατηρήση τη σταθερότητα και τη συνέπεια του, δεν μπορεί να άναπτύξη άποτελεσματικότητα. Στοιχειώδης ρεαλιστική αίσθηση ύπαγορεύει την άνάγκη άρραγούς έσωτερικού μετώπου γύρω από την "Ηγεσία και τους κοινούς σκοπούς μας, άξιοι άδιατάραχτη πανεθνική συνεννόηση και πορεία. Γιατί, αλήθεια, τί έχομε μεταξύ μας να μοιράσωμε έξω από τη ζωή μας και τη λευτεριά μας; Στενή ή γή μας μά πλατειά ή χαρά της ζωής και της λευτεριάς, τόσο πλατειά που μπορεί να χωρέση όλους μας. Γι' αυτή την ελληνική χαρά, που δεν έχομε το δικαίωμα να προδώσωμε για να μη όδηγηθούμε στον όλεθρο,

εἶναι μικρὴ κάθε θυσία. Οἱ εὐαισθησίες ποὺ ἐνσταλάζουν τὴν ἐπιφυλακτικότητα κι' ἀπεργάζονται τὴ διάσταση δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν θέση τὴν ὥρα αὐτῆ τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ ἀγῶνα. Οἱ δογματισμοί, ὁσοδήποτε καλοπροαίρετοι, ὑπονομεύουν. Μὰ σ' αὐτὴ τὴν πάλῃ ποὺ κρῖνει τὸ μέταλλο τῆς ψυχῆς μας καὶ τὸ πεπρωμένο τοῦ τόπου μας καὶ τοῦ ἔθνους ὅ,τι κυρίως ἀπαιτεῖται εἶναι ἡ περισκεψη. Ἄφοῦ ὄλοι ὑπηρετοῦμε — πρέπει νὰ ὑπηρετοῦμε — τὰ ἴδια ἰδανικά, τὴν ἰδέα τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἑλλάδος, τὴ λαχτάρα καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς Ἑλλάδος. Μέσα στὸ ἴδιο κάρφι κι' ἀνάμεσα στὶς ἴδιες θάλασσες ἀρμενίζομε — κοινὲς οἱ περιπέτειες, κοινὸι οἱ κίνδυνοι, καὶ κοινὸς σκοπὸς τὸ ἴδιο λιμάνι. Καὶ θάρθη, θάρθη — μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἢ μεγάλη ὥρα νὰ ρίξωμε τὶς ἄγκυρες στοὺς ἀπάνεμους γαλανοὺς αἰγιαλοὺς τῶν προαιώνιων ὀνείρων μας.

Τὸ Ἔτος Παλιγγενεσίας ἄς βοηθήσωμεν ὄλοι νὰ χαράξῃ μιὰ καινούργια ἀφετηρία ζωῆς γιὰ τὸν τόπο ποὺ ἔχει ἀνάγκη νὰ ἀναθαπίσῃ ὀλόκληρο τὸν ἑαυτό του — τὴν ψυχὴ, τοὺς στοχασμοὺς, τὴ νοοτροπία, τὴ γλῶσσα, τὴν πίστη του — μέσα στὴ δύναμη τῶν νεοελληνικῶν ἀξιών κι' ὀραματισμῶν. Γιατὶ μᾶς χρειάζονται κυρίως θιώματα ζωντανὰ καὶ ἰδέες πηγαῖες, ἔξαρση καὶ φρόνημα ἀτράντακτο.

Τὸ Εἰκοσιένα εἶναι, καὶ γιὰ μᾶς καὶ γιὰ τὸ ἔθνος, ἐπιταγὴ ποὺ δὲν ἐπιδέχεται καμὶν ἀμφισβήτηση, ἀφοῦ ἡ Ἐλευθερία καὶ μόνη μπορεῖ νὰ δώσῃ φτερά γιὰ μιὰ ἀληθινὴ Παλιγγενεσία ποὺ ἀναμένει ἀκόμη τὴν ὀλοκλήρωσή της...

Συνεπῶς ἕνας καὶ μόνος λόγος ταιριάζει στὴν περίστασι — ὁ λόγος τοῦ Ποιητῆ τῆς Φυλῆς:

«Μεθύστε μὲ τ' ἀθάνατο κρασί τοῦ Εἰκοσιένα!»

ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ

Χ Ρ Ε Ο Σ

Παιδιά μου, σᾶς ἀγαπῶ.
Κάθε πρωὶ σᾶς σκέφτομαι
καθὼς μὲ τὸ φῶς τῆς νιότης σας
διαλύετε τὰ σκοτάδια τῆς νύχτας,
καθὼς μὲ τὴ ζεστή σας ἀνάσα
θερμαίνετε τὰ χειμωνιάτικα πρωῖνά,
καθὼς ξεκινᾶτε, μία, μιάμιση ὥρα,
ἀπ' τὸ χωριό σας.

Σᾶς ἀγαπῶ παιδιά μου,
μ' ἐκείνη τὴ μπλέ, λινὴ ποδιά
ποὺ δὲ φτάνει νὰ σκεπᾶσῃ
τὴν παγωνιά καὶ τὴν ἀγνοιά σας,
μ' ἐκεῖνο τ' ὄνειρο νὰ τρεμοπαίξῃ
στὴν ἀθῶα ματιά σας,
μ' ἐκείνη τὴν ἀνπouxία τῆς ἐφηβου
ν' ἀποσπᾶ τὴ σκέψη σας.

Σᾶς ἀγαπῶ καὶ νιώθω βαρειά
τὴν εὐθύνη τοῦ χρέους:
Νὰ σᾶς φυλάξω ἀπ' τὸ κρύο, τὸ σκοτάδι,
νὰ πλάσω ἕνα κόσμο καλύτερο,
γιὰ σᾶς.

ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΣΤ' ΑΝΤΙΚΡΥΝΟ ΦΥΛΑΚΙΟ

Ἄποψε ὁ ἄνεμος γκρέμισε τὰ ὄνειρα.
Σκότωσε ἐντός μας τοὺς μικροὺς θεοὺς,
σώριασε τὶς ἐλπίδες σὲ ἐρείπια
κί ἔφερε γύρωθε τὴν καταιγίδα.

Αὐτοὶ ποὺ ἀγαπήσαμε
δὲν θὰ γυρίσουνε ποτέ!
Σωριάστηκαν σὶὸ ἀντικρυνὸ φυλάκιο...

ΜΕΤΑΜΕΛΕΙΑ

Αὐτὸς ὁ ἄνεμος μαστιγώνει τὶς μνηῆμες,
γρατσορνίζει τὸν πόνο καὶ χορεύει
σέροντας πᾶνθιμα κρέπια
σὶὸν κῆπο τῶν Ὠρῶν...

Ἐδῶ, ζήσαμε ἄλλοτε
γεμᾶτοι αἰσθήσεις,
γεμᾶτοι πάθη κί ἔρωτες...
Κανένας μας δὲν πίστεψε,
πὼς ὅλα αὐτὰ ποὺ ζήσαμε,
πὼς ὅλα αὐτὰ ποὺ ἀγαπήσαμε
ἦταν φαινόμενα περαστικά,
πὼς τίποτε δὲν μένει,
ὅτι ἐσὺ ἀκίνητος
δὲν θὰ μπορεῖς πιά νὰ χαρεῖς τὸ φῶς,
δὲν θὰ μπορεῖς πιά νὰ κινήσεις τὶς μνηῆμες σου,
νὰ κρατήσεις ζεστή τὴν παρουσία τῆς ὠμορφιάς
σὰ παγωμένα χέρια σου.

Αὐτὸ τὸ ποτάμι
δὲν θὰ γυρίσει ποτὲ πιά πίσω!
Αὐτὸ τὸ τραγούδι
θὰ παγώσει σὰ χεῖλη σου
σὰ σταλακτίτης
σὲ ἔρημο βράχο...

Ο ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ ΜΕΣ' ΑΠ' ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ*

Με τὴν ἀποφινὴ συγκέντρωση, γιὰ τὴν ὁποία θερμότερα εὐχαριστῶ καὶ τὴν Ἑνωσὴ Κυπρίων Ἑλλάδος καὶ ὅσους φιλικὰ συμπαρίστανται, ὁ ἔχων τὴν τιμὴν νὰ σῶς ὁμιλεῖ ἐξοφλεῖ ἓνα χρέος. Πρὶν ἀπὸ χρόνια, ὁ Σύνδεσμος Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, μὲ πρωτοβουλία τοῦ ὁμιλοῦντος, εἶχε προγραμματίσει μιὰ σειρὰ φιλολογικῶν ἐκδηλώσεων γιὰ τὸ ἔργο σύγχρονων συναδέλφων ἀπὸ τὴν Κύπρον, ἀλλὰ πραγματοποιήσε μόνον δύο: τίμησε τὸν Κύπρον Χρυσάνθη καὶ τὸν Μελῆ Νικολαΐδη καὶ ἄφησε γι' ἀργότερα ὅλους τοὺς ἄλλους. Ἀνάμεσά τους, καὶ τὸν ἀπόψε τιμώμενο, πού, καθὼς ξέρετε, δὲν εἶναι διπλωματικός μόνον, εἶναι καὶ πνευματικός ἐκπρόσωπος τῆς Μεγαλονήσου στὸν εὐρύτερον ἑλληνικὸ χῶρο. Ὁ ἄνθρωπος πού μίλησε τότε γιὰ τὸν Χρυσάνθη καὶ τὸν Νικολαΐδη, ἔπρεπε νὰ μιλήσει καὶ γιὰ τὸν Κρανιδιώτη — αὐτὸ ζητοῦσε τὸ πρόγραμμα. Ὡστόσο δὲ μίλησε. Τὸ πρόγραμμα, βλέπετε, ἦταν φιλολογικὸ καὶ στὴν ὥραία μας χώρα, τὰ προγράμματα τὰ φιλογολικά ποτὲ δὲν ξεχνοῦν τὴν καταγωγὴ τους: τὴ φιλολογία. Ὅποτε ἡ Ἑνωσις τῶν Κυπρίων Ἑλλάδος, μὲ τὴ γνωστὴ τῆς ἀνοιχτοχεριά, ἀνέλαβε νὰ διευκολύνει τὸν πνευματικὸ χρεώστη τοῦ Νίκου Κρανιδιώτη στὴν ἐξόφληση παλαιῶν χρέους — ἂν, βέβαια, ἐξοφλοῦνται ποτὲ τὰ χρέη τοῦ εἶδους. Τὴν εὐχαριστῶ καὶ πάλι, καθὼς καὶ τὸν εὐγενέστατο κύριο Γεν. Γραμματέα της γιὰ ὅσα καλὰ βρήκε νὰ πεῖ περὶ τῆς ταπεινότητός μου, ἢ ὁποῖα, στὸ κάτω-κάτω, δὲν κάνει τίποτε ἄλλο παρὰ ν' ἀγαπάει καὶ νὰ τιμᾷ, νὰ μελετᾷ καὶ νὰ θαυμάζει τὸ ἀνθηρότατο πνεῦμα τῆς Κύπρου, πού σελαγίζει ἀνέσπερο μὲς ἀπ' τὶς συμφορὰς κ. ἀπ' τὶς δόξες τῆς Ἱστορίας, γιὰ νὰ μᾶς παρηγορεῖ καὶ μᾶς τοὺς Ἑλλαδικούς. Ὁ ἀξιότιμος κύριος Μόδ. Πετρίδης εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ ὑπογραμμίσαι καὶ τὴ στοργή μου γιὰ κάθε τι τὸ Κυπριακόν,— μιὰ στοργὴ ἔξω, φυσικά, ἀπὸ κάθε δημαγωγικὴ πρόθεση. Θὰ μοῦ ἐπιτρέψαι ὡστόσο νὰ προσθέσω πῶς ὅ,τι ἔδωσα τυχόν στὴν Κύπρον, τὸ ἔχω κιόλας πάρει στὸ χιλιαπλάσιο. Ποτὲ δὲν ξεχνῶ πὼς Κύπριος μὲ πρωτοεμφάνισε — διηγηματογράφον πρωτόλειον — στὴν Ἀθήνα: ὁ κ. Μελῆς Νικολαΐδης, ἐδῶ καὶ 30 ἀκριβῶς χρόνια, στὴν «Πνευματικὴ» τοῦ «Ζωή». Κύπριος μοῦ ἄνοιξε διὰπλάτα τὶς στήλες τοῦ περιοδικοῦ του μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον: ὁ κ. Νίκος Κρανιδιώτης, στὶς σελίδες τῶν «Κυπριακῶν» τοῦ «Γραμμάτων». Κύπριος συνέχισε τὸ διὰπλάτο τοῦτο ἄνοιγμα στὴν «Πνευματικὴ» τοῦ «Κύπρον», ὁ κ. Κύπρος Χρυσάνθης. Καὶ ὁ ἴδιος τόπωσε δύο πολύτιμα γιὰ μένα βιβλία: πῆς δοκιμακῆς μου «Ἀσκήσεις Λόγων» καὶ τὰ διηγήματα τοῦ «Δρόμου τῆς Χαράυγης». Ἀλλὰ καὶ ἄλλων Κυπρίων — ζώντων τε καὶ τεθνεώτων — τὰ φιλικὰ αἰσθήματα μὲ πμοῦσαν καὶ μὲ τιμοῦν. Καὶ συμβαίνει — ἐπιτρέψτε μου νὰ τὸ πῶ — ἡ ἀχαριστία νὰ μὴν ἀνήκει στὶς ἰδιότητές μου...

Μὲ αὐτὲς ὅλες τὶς προϋποθέσεις, δὲν ἔχω τὴν αἴσθησιν πὼς εἶμαι ξένος μέσα σὲ τούτη τὴν αἴθουσα καὶ μπορῶ, ἀνετα πιά, ν' ἀνοίξω τὴ φιλικὴ μας συζήτηση γιὰ τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Νίκου Κρανιδιώτη.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ—καὶ ἡ διαπίστωση εἶναι γενικότερη (1)—ἡ ἀρχαία αἰσθητικὴ ἄγνοοῦσε τὴν ψυχολογία τοῦ πνευματικοῦ δημιουργοῦ, καὶ στὴν ἔρευνα τοῦ

* Ὅμιλία στὴν Κυπριακὴ Ἑστία Ἀθηνῶν (17 ὅλ. 1971) ὁργανωμένη ἀπὸ τὴν Ἑνωσὴ Κυπρίων Ἑλλάδος. Τὴν προλόγησε ὁ Γεν. Γραμματέας τῆς Ἑνώσεως κ. Μόδεστος Πετρίδης, πού ὑπογράμμισε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ὁμιλητῆ γιὰ τὴν Κύπρον καὶ τοὺς πνευματικούς ἐκπροσώπους τῆς. Κείμενα τοῦ τιμωμένου ἀπέδωσαν οἱ καλλιτέχνες Γ. Μετσόλης καὶ Δήμητρα Ἐζάρχου.

1. Βλ. Ι. Συκουτρῆ, Εἰσαγωγὴ στὴν Ποιητικὴ τοῦ Ἀριστοτέλη, 1937, σελ. 23, σημείωση 1.

καλλιτεχνικού φαινομένου ξεκινούσε από την ψυχολογία του ανθρώπου που απολαμβάνει το καλλιτέχνημα, το εξέταζε, όπως λέγεται, «από τα έξω προς τα μέσα». Προχωρούσε δηλαδή, όσες φορές προχωρούσε, ως τον δημιουργό από το έργο κι από τον άνθρωπο που το απολαμβάνει. Η σύγχρονη αισθητική προχωρεί από την ψυχική περιπέτεια του καλλιτέχνη προς την έκφρασή της με υλικά μέσα.

Αναδιφώντας το πνευματικό έργο του Κρανιδιώτη, θα μπορούσαμε να εφαρμόσουμε και τους δύο αυτούς ερευνητικούς τρόπους. Κλασικοθρεμμένος ο φιλόλογος Κρανιδιώτης, αλλά και ολότελα σύγχρονος πνευματικός άνθρωπος, θα μάς διευκόλυνε και ο ίδιος στη χρησιμοποίηση αυτής της διπλής, της σύνθετης αυτής μεθοδολογίας έρευνας. Και θα μάς επέτρεπε να προχωρήσουμε και από το έργο προς τον δημιουργό και από την ψυχική περιπέτεια του δημιουργού προς την έκφραση και αντικειμενικοποίηση της περιπέτειας αυτής μέσα στο έργο του. Το φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον της Κερύνειας έπαιξε βασικό ρόλο στη διάπλαση του ψυχικού του κόσμου και της διανοητικής και αισθητικής του προσληπτικότητας. Το ίδιο το έργο του μάς πληροφορεί γι' αυτό: η Κερύνεια και ο στενά δεμένος μ' εκείνην συναισθηματικός και πνευματικός κόσμος του Κρανιδιώτη έχουν διαχετευθεί στην πεζογραφία του και στην ποίησή του και άμεσα, ως τροφοδότες προσωπικών βιωμάτων, αναμνήσεων και εμπειριών, αλλά και έμμεσα, ως μυστικά δομητήρια γενικότερων δημιουργικών κατευθύνσεων και εθνικών δραματισμών. Γεννημένος το 1911 στην παραθαλάσσια τούτη πολιτεία της βόρειας Κύπρου, έζησε τα πρώτα του, βαρυσήμαντα για όλους μας, χρόνια εκεί, σφραγίζοντας νεανικές εμπειρίες και από τη χερσαία και από τη θαλασσινή ζωή της Κερύνειας και πλουτίζοντας με ποικίλα βιώματα τον έσωτερο του κόσμο. Σ' αυτόν τον εμπλουτισμό και σ' αυτήν τη συσσώρευση τον βοήθησε και το άμεσο οικογενειακό περιβάλλον του, που κι εκείνο έτσι δίμορφο ήταν. 'Ο ένας του πάππος, άνθρωπος της στεριάς, πρακτικός και μεθοδικός, ζούσε δεμένος με την κυπριακή γη, που την αγαπούσε, βέβαια, έως θανάτου, μιά κι εκείνη τον είχε γεννήσει και τον ανάθρεφε. Ήταν μεγαλοχτηματίας και τον έλ γαν Κυριακό Χαραλαμπίδη. Οί χωριανοί του τον παρονόμαζαν «Λόρδος», μα είμαι σίγουρος πως θα ζούσε κι εκείνος με τη μελαγχολία και με την εγκαρτέρηση του ειρηνικού αγρότη — μελαγχολία και εγκαρτέρηση, που χαρακτηρίζει όλους τους κύπριους ξωμάχους, όταν μάλιστα τυχαίνει να μεγαλώνουν υπόδουλοι σέ ξένους δυνάστες. 'Ο άλλος πάππος του συγγραφέα, ο Κρανιδιώτης, έτρεφε ρίζες απ' το Μοριά. Της θάλασσας άνθρωπος και της αγωνίας, κουβαλούσε στη ράχη του και στα χείλη του άπανωτά παραμύθια, όλο τρικυμίες και δράκους τών ταξιδιών, αληθινούς και φανταστικούς, όλο Γοργόνες, της στεριάς και της θάλασσας. 'Ως βιογράφος του έγγονου, μορῶ άνετα ν' ανακαλύψω κι εγώ την 'Αμερική, επαναλαμβάνοντας τη σωστή διαπίστωση προγενέστερου βιογράφου του: απ' αυτόν το δεύτερο πάππο, το Μοραίτη, κληρονόμησε ο Κρανιδιώτης «την άνησυχία του θαλασσινού, την άσθηση του όνειρου, την άγάπη για την ιστορία και για το μύθο» (2). 'Η πολύ πρόωμη ποιητική δοκιμή του, ή προϊστορία ἄς ποῦμε

2. Βλ. Κ. Σερέζη, «Νίκος Κρανιδιώτης, ο λογοτέχνης», έφ. Φιλελεύθερος Λευκωσίας 18 Μαρτίου 1970.

τῆς λογοτεχνικῆς του ἐφέσεως, ἔχει ἐμβαπτισθεῖ σὲ μιὰ πικρότατην ἐμπειρία: στὴν παραχτικὴν ἐμπειρία τοῦ θανάτου. Ὁ χαμὸς τοῦ πατέρα του, ὅταν ὁ Κρανιδιώτης ἦταν ἀκόμα παιδί, σφράγισε τὸ πρῶτο τετράστιχο τῆς ζωῆς του. Ἄπο τότε, ἡ ὀδυνηρὴ αὐτὴ ἐμπειρία θὰ σημειώνει μὲ χίλιες δυὸ μορφῆς καὶ σὲ πολυποίκιλες ἀποχρώσεις τὴ θλιβερὴ παρουσία της καὶ τὴν ἀνελέητην ἀνακύκλωσίν της σὲ ὅλην του τὴ ζωὴ καὶ σὲ ὅλο τὸ ἔργον του. Καὶ ἀπὸ συγκεκριμένο ἀτομικὸ περιστατικὸ θὰ μεταμορφώ- νεται σὲ ἀόριστη, γενικότερη μελαγχολία, — σὲ ὅ,τι θὰ λέγαμε *lacrimae rerum et personarum*, δηλ. Ποίηση, ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ γῆρας, ἡ ἄχνα, ἡ γονιμοποιὸς σκόνη τῶν πικρῶν λουλουδιῶν τῆς Ζωῆς, ὁ ἀτελεύτητος δημιουργικὸς Πόνος, ἡ στιφὴ ἀνθρώπινη ἐμπειρία ἀπὸ τὰ Δάκρυα τῶν Ἀψύχων καὶ τῶν Ἐμψύχων. «Οἱ στίχοι, ἔχει πεῖ ὁ Ράινερ Μαρία Ρίλκε, δὲν εἶναι, ὅπως φαντάζεται ὁ κόσμος, ἀπλῶς αἰσθήματα, εἶναι ἐμπειρίες. Γιὰ νὰ γράφει κανεὶς ἔστω καὶ ἕναν στίχον, πρέπει νὰ δεῖ πολλὰς πόλεις, καὶ ἀνθρώπους καὶ πράγματα, πρέπει νὰ καταλάβει τὰ ζῶα καὶ τὸ πέταγμα τῶν πουλιῶν, ἀκόμα καὶ τὶς κινήσεις ποὺ κάνουν τὰ μικρὰ λουλούδια, ὅταν ἀνοίγουν τὸ πρωινόν. Πρέπει νὰ ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ξαναγυρίζῃ μὲ τὴ σκέψη του σὲ δρόμους ἄγνωστων περιοχῶν καὶ ἀπροσδόκητων συναντήσεων, σὲ χωρισμοὺς ποὺ ἔχει ἀπὸ χρόνια προβλέψει, σὲ μέρες τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ποὺ στέκουν πάντοτε ἄχνης, καὶ σὲ γονεῖς, ποὺ τοὺς στενοχωροῦσε, τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ ἐκείνοι πάσχιζαν νὰ τὸν εὐχαριστήσουν, στὶς ἀρρώστιες τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ποὺ ἀρχίζουν τόσο παράξενα καὶ καταλήγουν σὲ βαθύτατους καὶ σοβαροὺς μετασχηματισμοὺς, στὶς μέρες, ποὺ πέρασε κλεισμένος μέσα σὲ δωμάτι' ἀπόμερα καὶ ἡσυχᾶ, καὶ σὲ πρωινὰ κοντὰ στὴ θάλασσα, στὴν ἴδια τὴ θάλασσα, στοὺς ὠκεανούς, σὲ νύχτες γοητευτικῶν ταξιδιῶν, ποὺ ἔσθισαν μαζί μὲ ὅλα τ' ἀστέρια, — ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμα, δὲ φτάνει νὰ γίνῃ κανεὶς ἰκανὸς νὰ τὰ σκεφτεῖ ὅλα αὐτά. Πρέπει νὰ ἔχει καὶ ἀναμνήσεις ἀπὸ πολλὰς νύχτες ἔρωτα, τὴν κάθε μιὰ διαφορετικὴ ἀπ' τὶς ἄλλες, ἀναμνήσεις καὶ ἀπ' τὶς φωνὰς τῶν γυναικῶν ποὺ δουλεύουν καὶ ἀπ' τὶς κραυγὰς τῶν γυναικῶν ποὺ γεννοῦν. Πρέπει ἀκόμα νὰ ἔχει καθίσει δίπλα σ' ἑτοιμοθάνατον, ἢ δίπλα σ' ἕναν νεκρόν, μέσα σ' ἕνα δωμάτιον μὲ ἀνοιχτὰ παράθυρα καὶ παραχτικὸς θρήνους. Ἄλλὰ οὔτε καὶ αὐτὰ φτάνουν γιὰ νὰ ἔχει κανεὶς ἀναμνήσεις. Πρέπει νὰ εἶναι ἰκανὸς καὶ νὰ τὶς ξεχνᾷ, ὅταν εἶναι πολλές, καὶ πρέπει νὰ ἔχει ἀπέραντην ὑπομονὴ νὰ περιμένῃ ὥσπου νὰ ξανάρθουν. Γιατὶ ὅ,τι ἀξίζει εἶναι οἱ ἴδιες οἱ μνήμες. Μόνον ὅταν οἱ μνήμες γίνονται μέσα μας αἶμα, χειρονομία ἢ βλέμμα χωρὶς ὄνομα — μόνον τότε μπορεῖ νὰ συμβεῖ, σὲ μιὰ πολὺ σπάνιαν ὥρα, νὰ γεννηθεῖ ἀνάμεσά τους ἡ πρώτη λέξις ἑνὸς ποιήματος καὶ νὰ συνεχιστεῖ».

Τὶς ἐμπειρίες αὐτὰς καὶ τὶς μνήμες, ποὺ ἀξιῶναι ὁ Ρίλκε γιὰ τὴ γένεσιν τοῦ ποιήματος, φαίνεται πὼς τὶς οἰκειώθηκε λίγο πολὺ καὶ ὁ Κρανιδιώτης. Τὰ ἀντικειμενικὰ περιστατικὰ τῆς μαρτυρικῆς του Πατρίδας καὶ τὰ προσωπικὰ του καφτὰ βιώματα ἀναχωνεύτηκαν μὲς τὴν πνευματικὴν του συνείδησιν καὶ φιλτραρισμένα στὸ νόημα τῆς Τέχνης διοχετεύτηκαν στὶς σελίδες τοῦ ἔργου του. Δὲν ἔχομε, βέβαια, στοιχεῖα ἀντλημένα ἀπ' τὰ βιβλία του, μποροῦμε ὅμως νὰ συμπεράνουμε πὼς ἡ αἵματηρὴ ἐξέγερσις τῶν Κυπρίων (21 Ὀκτωβρίου τοῦ 1931) γιὰ ἕνωσίν τους μὲ τὴν Ἑλλάδα θὰ συγκλόνησε καὶ θὰ προβλημάτισε βαθύτερα τὸν εἰκοσάχρονον τότε Ἕλληνα φιλό-

λογο του ἀθηναϊκοῦ Πανεπιστημίου. Καὶ ἂν ἡ ἐξέγερση ἐκείνη δὲν πέρασε ἄμεσα στὶς σελίδες τοῦ ἔργου του, καταγράφηκε ὡστόσο στὴν ἑλληνική του συνείδηση καὶ μετουσιώθηκε ἀσφαλῶς σὲ σιωπηρὴ ἐσωτερικὴ κατεργασία τῶν μελλοντικῶν ἐθνικῶν του ἀγῶνων καὶ τῆς ἑλληνικῆς διαύγειας τοῦ ἔργου του. Ἦταν ἓνα πολύτιμο ἐθνικὸ δίδαγμα, ἓνα πρῶτο ἐμβάπτισμα στὴ ματωμένην ἱστορικὴ κολυμβήθρα τῆς Κύπρου, μιὰ βαρυσήμαντη ἐμπειρία ἐξ ἴσου ὀδυνηρὴ μὲ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, μὲ τὸ θάνατο γενικά, πού ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε χῶρον ἑλληνικό, δὲν συνταιριάζεται μὲ ἄλλην διάζευξη ἐξὸν ἀπὸ τὴν Ἑλευθερία. Ἡ ἐκδοση τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» (1934, στὴ Λευκωσία) συνιστᾷ τὴν πρῶτην ἀντίδραση πρὸς τὸ θάνατο, θαρραλέα κατάφαση στὴν Ἑλευθερία καὶ στὴ Ζωή, χαρακτηριστικὸ σταθμὸ μιᾶς συνεχοῦς καὶ ἀνοδικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀφιέρωσε ὅλες τὶς ἰκανότητές του, ὅλο του τὸ ταλέντο καὶ ὅλη του τὴ ζωὴ στὰ ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ στὴν Κύπρον. Εἰκοσιδύο ὀλόκληρα χρόνια, μὲ κάποια μόνο μικρὴν ἀπουσία, τὸ περιοδικὸ ἐκεῖνο πραγματοποιοῦσε πνευματικὰ ἓνα ἀλλο: ὑψονόταν σὲ περὶφηρὴν ἐπαλξὴ μαχητικοῦ πνεύματος καὶ ἑλληνικῆς δράσης. «Σ' αὐτὴ τῇ βαρυφορτωμένῃ ὥρα, σημείωναν οἱ ἐκδότες του Νίκος Κρανιδιώτης, Κώστας Προουῆς καὶ Ἀντώνης Ἰντιάνος, ἔρχονται τὰ Κυπριακὰ Γράμματα νὰ βοηθήσουν ἀνοικτὰ καὶ μὲ δύναμη τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξη τῆς Κύπρου... Νὰ τοποθετήσουν τὰ προβλήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ αὐτοῦ νησιοῦ μέσα στὰ εὐρύτερα πλαίσια τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας μας· νὰ δώσουν ἔκφραση στὰ πνευματικὰ καὶ ἐθνικὰ αἰτήματα τοῦ τόπου». Καὶ αὐτονόητο εἶναι πὼς οἱ διάκρῦξις ἐκεῖνες δὲν ἔμειναν προγραμματικὲς μόνο, δηλ. γράμμα κενό. Μετουσιώθηκαν σὲ πράξη, σὲ δημιουργία, σὲ πνευματικὸν ἔλεγχο, σὲ ἐπιστράτευση μάχης, σὲ ταύτιση τῆς πνευματικῆς ζωῆς μὲ τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τοῦ Νησιοῦ. «Τὸ αἶτημα τῆς ἐλευθερίας, ἔγραφε τὸ Φλεβάρη τοῦ 1955 ὁ Κρανιδιώτης, μόνος τώρα διευθυντὴς καὶ ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ, εἶναι στὴν ἀφετηρία του πνευματικὸν αἶτημα. Ἐπὶ τὴν μορφήν αὐτὴν ἐπηρεάζει καὶ συγκινεῖ ξεχωριστὰ τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους τοῦ τόπου, οἱ ὁποῖοι κατέχουν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἡγετικὲς θέσεις στὴν ὅλην κίνηση. Οἱ πνευματικοὶ ἀνθρώποι τῆς Κύπρου πιστεύουν ὅτι τίποτε τὸ εὐγενὲς καὶ ὑψηλὸν δὲν μπορεῖ νὰ δημιουργηθῇ καὶ νὰ ζήσῃ χωρὶς ἐλευθερίαν. Γι' αὐτὸ ἀγωνίζονται ἐπικεφαλῆς τῶν συμπατριωτῶν τῶν: γιὰ τὴν ἀπόκτηση τοῦ ἀγαθοῦ αὐτοῦ, πού ὑπῆρξε σ' ὅλες τὶς ἐποχὰς ὁ φορεὺς τῶν μεγαλυτέρων πνευματικῶν ἀξιῶν καὶ ὁ παρορμητὴς τῶν ὠραιότερων πνευματικῶν ἐξορμήσεων».

Ὁ πατριωτικὸς αὐτὸς τόνος, βαθύτατα συνδεμένος μὲ τὴν πνευματικὴ δράση καὶ μὲ τὴν ἔννοια τῆς Ἑλευθερίας, εἶχε κίβλας ὑπομνηματιστεῖ ἀπὸ τὸ πρῶτο τεῦχος τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» καὶ ἦταν ἡ ἀναπότρεπτη ἱστορικὴ συνέπεια καὶ συνέχειά του, ὕστερ' ἀπὸ τὰ πολυσήμαντα γεγονότα, πού μεσολάβησαν ἀπὸ τὸ 1934 ὡς τὸ 1956. Παράλληλα ὁμοῦ, ὁ τόνος αὐτὸς εἶχε διοχετευθεῖ καὶ στὶς σελίδες τῆς «Ἑλληνικῆς Κύπρου», τοῦ θεωρητικοῦ δηλ. ὄργανου τῆς Ἐθναρχίας, πού τὸ διηθῆνε ὁ Κρανιδιώτης ἀπὸ τὸ 1949 ὡς τὸ 1956. Ὁ ἴδιος τόνος ὀδήγησε τὸν Κρανιδιώτη καὶ σὲ μιὰ συγκεκριμένη ἐθνικὴ δράση. Καθηγητὴς ἀπ' τὸ 1935 σὲ σχολεῖα Μέσης Παιδείας τῆς Κύπρου, γίνεται τὸ 1947 ἰδρυτικὸ μέλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ τῆς Ὀμίλου, διορίζεται τὸ 1953 Γενικὸς Γραμματεὴς τῆς Ἐθναρχίας, ἐκλέγε-

ται την άλλη χρονιά Γραμματέας τῆς Παγκυπρίου Ἐθνοσυνελεύσεως, ἀναλαμβάνει τὸ 1955 ἐθνικὴν ἀποστολὴν στὴν Ἑλλάδα, καταγγέλλει μὲ σειρὰ ἄρθρων τοῦ τὴν ἰδέα συγκλήσεως Τριμεροῦς Διασκέψεως στὸ Λονδίνο, πηγαίνει ἐκεῖ ὡς παρατηρητῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθναρχίας, μετέχει στὶς συνομιλίες Μακαρίου — Χάρτινγκ — Λέννοξ Μπόυντ, ἐκλέγεται Γραμματέας τῆς Δευτέρας Παγκυπρίου Ἐθνοσυνελεύσεως, ἀναλαμβάνει τὸν Ἰούνιο τοῦ 1956 διαφωτιστικὴν ἀποστολὴν στὸ Λονδίνο, καταγγέλλει τὶς βρετανικὲς ὠμότητες στὴν Κύπρο καὶ τὸν Σεπτέμβριο τῆς ἴδιας χρονιάς συλλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους καὶ φυλακίζεται ἀρχικὰ στὴν Ὀμορφίτα καὶ ὕστερα στὰ κρατητήρια τῆς Κοκκινότριμηθιάς, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσει ἔτσι καὶ αὐτὸς τὸν κανόνα πὼς κανένας πνευματικὸς ἄνθρωπος, σὲ ὅλες τὶς χώρες καὶ σὲ ὅλες τὶς ἐποχές, δὲν ἀπέφυγε τὸ πικρὸ ποτήρι τῶν διωγμῶν, ἂν ἔτυχε νὰ σκέπτεται ἐλεύθερα καὶ νὰ δρᾷ ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι ὑπηρετεῖ τοὺς δυνάστες. Ἡ Ἐλευθερία, καθὼς εἶναι γνωστὸ, ἀναζητᾶται τὰ θύματα ἢ τοὺς πιστοὺς τῆς ἀνάμεσα στὰ πῶδ ἐλλεκτὰ τέκνα τοῦ κάθε Ἐθνους — καὶ σ' ἐκεῖνα μόνον στέργει νὰ προσφέρει ὡς Μοίρα τὶς περγαμινές της.

Αὐτὸ τὸ αἶσθημα τῆς Ἐλευθερίας, ἀπαύγασμα ἀκραιφνῶς ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπόρροια πάντοτε ὑποκειμενικῶν καὶ ἀντικειμενικῶν προϋποθέσεων, εἶναι διάχυτο σὲ ὅλο τὸ πνευματικὸ ἔργο τοῦ Κρανιδιώτη. Πρόκειται γιὰ ἓνα ἔργο μὲ σαφῶς ἑλληνικὴ διαφάνεια, μὲ διαύγεια ὕφους καὶ ἤθους, ποὺ δὲν κρατοῦν γιὰ λογαριασμόν τοὺς κανένα σχεδὸν μυστικὸ. Τὸ διαπιστώνει κανεὶς ἀπὸ τὴν πρώτη κίβλας σελίδα τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ Κρανιδιώτη, τῶν διηγημάτων «Χρονικά», ποὺ κυκλοφόρησε τὸ 1945, ὡς τὴν ὕστατη σελίδα τοῦ μελετήματός του γιὰ τὴν «Κυπριακὴ ποίηση», ποὺ τὸ τύπωσε στὰ 1969, τριπλὸς πρέσβυς τῆς Κύπρου, ἀπὸ 10 κοντὰ χρόνια, στὴν ἐνιαία πατρίδα μας, στὴ Γιουγκοσλαβία καὶ στὴν Ἰταλία. Στὴ σύντομη συλλογὴ τῶν «Χρονικῶν» διαβάσει κανεὶς τὴ νουβέλλα «Τὸ χρονικὸ ἐνὸς νέου τῆς ἐπαρχίας», τὰ διηγήματα «Οἱ τρεῖς σύντροφοι» καὶ «Ἡ Μάνα τοῦ στρατιώτη» καὶ τὸ λυρικὸ πεζογράφημα «Εἰδύλλιο». Εἶναι φανερὸ πὼς βρισκόμαστε ἀκόμα στὶς πρώτες ἀφηγηματικὲς δοκιμὲς τοῦ Κρανιδιώτη. Οἱ ψυχικὲς ὁμως περιπέτειες τῶν πρώτων ἡρώων του, ἔστω καὶ ἀνολοκλήρωτα δοσμένες, διευκολύνουν τὸ μελετητὴ ν' ἀντιχρυστεῖ μὲ τὰ ψυχολογικά, τὰ ἠθικὰ καὶ τὰ κοινωνικά θέματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὸν Κύπριο συγγραφέα. Τὸ βασικότερο θέμα εἶναι τὸ φυλλορρόημα τοῦ ἀσυμβίβαστου μὲ τὸ θλιβερὸ περιβάλλον τοῦ νέου, ποὺ δὲ βρίσκει ἄλλη διέξοδο στὸ ἐσωτερικὸ δράμα τοῦ ἐξὸν ἀπὸ τὴ φυγὴ πρὸς τὸ ἄγνωστο. Ἡ ψυχικὴ περιπέτεια τοῦ ἐπαρχιώτη νέου τῆς Κύπρου πρέπει νὰ ὑποθέσουμε πὼς συγκροτεῖ καὶ ψυχικὴ περιπέτεια τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα, γιὰτὶ ὁ Κρανιδιώτης ξαναγυρᾷ ἀπὸ ἄλλους δρόμους στὸ θέμα δέκα περίπου χρόνια ὕστερ' ἀπὸ «Τὸ χρονικὸ ἐνὸς νέου τῆς ἐπαρχίας» μὲ τὰ διηγήματα «Λυκόφως» καὶ «Ὁ συγγραφέας τῆς Ἀλεξάνδρας Ρώσση», ποὺ κλείνουν τὴ δευτέρη συλλογὴ διηγημάτων τοῦ «Μορφῆς τοῦ Μύθου» (1954). Στὸ δεύτερο, πέρα ἀπὸ τὴν ἐκφραστικὴν ὠρίμανση καὶ τὴν ἀφηγηματικὴ σιγουριά, τὰ αἷτια τῆς σύγκρουσης τοῦ νέου ἡρώα του — συγγραφέα ἀτύπωτου μυθιστορήματος — ἀναζητιοῦνται στὶς ἀνελέητες ἀποστάσεις τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο τὰ αἷτια αὐτὰ παίρνουν σαφῆ κοινωνικὸ χαρακτῆρα. Ὁ συγγραφέας ζωγραφίζει μὲ ἀδρότερες πινελιὲς καὶ ἀπὸ μέσα πλέον τὴ μορφὴ τοῦ ἡρώα του, ποὺ

είναι ένας άνεργος και φτωχός εκπαιδευτικός και παραδίνει μαθήματα στο σπιτικό κάποιας άρχοντοπούλας. Οι γενικότερες εμπειρίες, που αναπτύσσονται στο διήγημα, πιθανόν να είναι προσωπικές. Χαρακτηριστικό πάντως είναι πώς ο ήρωάς του, συντροφιμένος ψυχικά από τη στάση των άρχοντάδων, αναζητάει κι εκείνος τη λύτρωση στη φυγή προς τη θάλασσα. Στο «Λυκόφως» έξ' άλλου, με την ύποτιτλην ένδειξη «'Από το 'Ημερολόγιο ενός δασκάλου της επαρχίας», πάνω από τον ήρωα περνάει βαρύν ο όδοστρωτήρας της Ρουτίνας. 'Η ψυχική του περιπέτεια, δοσμένη σε πρώτο πρόσωπο, ανέλισσεται σ' ένα επίπεδο στατικό. Δεν υπάρχει, θέλω να πώ, ή λύση της Φυγής. Το πρόβλημά του ωστόσο έχει προβληθεί σ' ένα χώρο δραματικό, και ο ήρωας, αδρότατα σκισσαρισμένος «από μέσα», εμφανίζεται πιά συν ριμμένος, ναυάγιο ψυχικό, άβουλος και συμβιβασμένος. Είναι ή φυσιολογική, ή τραγικότερη βασικά, αλλά και ή πιο ρεαλιστική απόληξη του επαρχιακού προβλήματος — και ασφαλώς όχι της Κύπρου μονάχα. 'Ο νέος αυτός, είτε το θέλουμε είτε όχι, είτε μās άρέσει είτε δε μās άρέσει, είναι ο κανόνας, αν παραδεχτούμε ως εξαίρεση τους άλλους δυο νέους που αναφέραμε, ή έστω κι άλλους, που τους εινόησαν σκανδαλωδώς οι νεοελληνικές Μοίρες.

Ένα δεύτερο θέμα, που άπασχολεί το συγγραφέα, συνθέτει κάποιες από τις βασικότερες ιδιότητες του χαρακτήρα του Κύπριου άγρότη. Ειρηνικός στο βάθος του, περίπου 'Ησιοδικός άνθρωπινος τύπος, ήρεμος και φιλήσυχος, αντιδρά κατά κανόνα με πολλήν έγκαρτέρηση στα συγκλονιστικά περιστατικά της ζωής του. Είναι ο ήρωας του διηγήματος «Οι τρεις σύντροφοι», ο αγαθός νέος, ο παντρεμένος με το μωρό, που αντιμετωπίζει την άπροσδόκητη συζυγικήν άπιστία με καρτερία μόνο και με βουδόν άκράτητο πόνο, δοσμένον σαν τραγικό παράπονο μέσα από άόρατη σουρντίνα.

'Από την ψυχική τούτη περιπέτεια, ο συγγραφέας περνά σε μιάν άλλη, με ολοφάνερο κοινωνικό προβληματισμό. Μιλώ για το θέμα, που τον άπασχολεί σ' ένα άλλο διήγημα των «Χρονικών» του, στη «Μάνα του στρατιώτη». Περισσότερο και από τον νέο του διηγήματος, που ξεγείρεται και αυτοδικεί, μās ενδιαφέρει ή Μάνα, γιατί ή πικρή και στιφή ιστορία της θά μπορούσε κανένας να πεί πώς συμβολίζει δραματικά την ίδια την ιστορία της ιδιαίτερης πατρίδας του Κρανιδιώτη, της Κύπρου, από την αύγή ακόμα της ιστορικής της ζωής ως τις ήμέρες μας. Θα έλεγε κανείς πώς ή Μάνα αυτή του διηγήματος είναι ή ίδια ή Κύπρος, αλλά και ή διαιώνια Έλληνική Πατρίδα, που όλοένα την άδικούν, όλοένα της άποδιώχουν, σκληρά πάντοτε, τα παιδιά της, όμως Αυτή δεν έννοει να λυγίσει ποτέ: τρέχει πάντοτε, στοργικά, να τα βρει, να τ' άγκαλιάσει ξανά και να πάρει πάλι το δρόμο της δίπλα τους. 'Ο Κώστας Προουής (3), σχολιάζοντας όλα τούτα τα «Χρονικά», εύλογα έχει επισημάνει το αίσθημα, το βαθιά ανθρώπινο αίσθημα και την παρουσία της φύσης μες τις σελίδες αυτές του Κρανιδιώτη, για να υπογραμμίσει πώς σπάνια στην κυπριακή λογοτεχνία παρουσιάστηκαν με τόση λεπτότητα και τέχνη τα μεγάλα αισθή-

3. Βλ. «Κυπριακά Γράμματα», τόμ. Θ', τεύχ. 117—118, Μάρτ.—'Απρ. 1945, σσ. 267—268.

ματα, πού δονοῦν πάντα τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, καὶ μάλιστα μέσα σὲ μιὰ καθαρὴ φυσικὴν ἀτμόσφαιρα. Τὸ ἐπισημαίνουμε καὶ μεῖς στὸ διήγημα τῆς «Μάνας», πού ἀρχίζει μὲ μιὰν ὠραία καὶ σύντομη περιγραφὴ τῆς φθινοπωρινῆς Κύπρου. Ἡ φύση τοῦ Ἑλληνικοῦ μας νησιοῦ, ὅσο καὶ νὰ 'ναι συννεφιασμένη, λαμποκοπᾷ ὡστόσο, σὲ λίγο, μέσα «στὸ ἀσημένιο φῶς τοῦ δειλινοῦ». Φύση Ἑλληνικὴ, φύση τῆς Κύπρου. Ὅπου καὶ νὰ 'ναι θὰ βγεῖ, νομίζεις, μὲς ἀπ' τὰ κύματα, ἢ ξακουστὴ θεὰ τῆς Ὁμορφιάς, ἢ πεντάμορφη Ἀφροδίτη, γιὰ νὰ μιλήσει μὲ τούτῃ τῇ γελαστῇ πλάσῃ — καὶ μ' αὐτοὺς τοὺς ἀμετανόητα ἥρωες Ἑλληνες. Στὸ «Εἰδύλλιο», παγανιστικὸ τραγούδι σὲ πεζό, ἢ μικρὴ ἀνθρώπινη τραγωδία παίρνει γιὰ πλαίσιο τὴν ὀργαστικὴ βλάστηση καὶ τὸ λυτρωτικὸν ὄνειρο: «Ὁ μουσικὸς λόγος δένεται μὲ τὴν προέχταση τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴ Φύση, πού ζωντανεύει κι αὐτὴ κι οἱ θεότητες της, γιὰ νὰ συμμετάσχουν στὴ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων» (Κ. Προυσης). Ἡ μοῖρα αὐτὴ δὲν εἶναι πάντοτε ῥόδινη, γιὰτὶ ἡ γελαστὴ Φύση στέκει πάντα ἀδιάφορη, ἂν ὄχι καὶ ἀντιφατικὴ στὸν ἀνθρώπινο πόνο. Τὸ μαρτυροῦν καὶ ὁ «Λουλις» καὶ ὁ «Παραγιός», δυὸ ἄλλα διηγήματα τῶν «Μορφῶν τοῦ Μύθου». Στὰ διηγήματα αὐτὰ θὰ ταίριαζε ὡς μοτίβο καὶ ἡ περικοπὴ τοῦ Εὐαγγελιστῆ Μάρκου, πού ἔχει βάλει ὁ Κρανιδιώτης ὡς «μότο» σὲ κάποιον τοῦ ποίημα: «Οὐ γέγραπται ὅτι ὁ οἶκος μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν; Ὑμεῖς δὲ ἐποιήσατε αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν». «Ὅταν οἱ ἄνθρωποι θέλουν νὰ πονεῖς, μποροῦνε μὲ χίλιους τρόπους». Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σὲ ὀδηγήσουν βίαια στὸ βρωμερό τους σπήλαιο, γιὰ νὰ σὲ ληστέψουν ἢ γιὰ νὰ σὲ συντρίψουν. Ἔχουν χίλιους δυὸ ἄλλους, βρωμερότερους τρόπους. Οἱ ἄνθρωποι ὀδηγοῦν καὶ τὸν ἀδικημένο, τὸ συκοφαντημένο «Λουλι» στὴν ἀνάγκη κάποιας συνθηκολόγησής. Πῆγε νὰ κάμει καλὸ, νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ἠθικὴν ὑπόστασιν τῶν ἀφεντάδων του, καὶ βρέθηκε ἠθικὰ χρεοκοπημένος: Πνίγει μέσα του τὴ φωνὴ τῆς ἀλήθειας, πού εἶναι καὶ φωνὴ τῆς συνειδήσεώς του, γιὰ νὰ σιγουρέψῃ κι αὐτὸς μιὰ φτωχὴ μοῖρα κάτου ἀπὸ τὸν Ἥλιο. Τὸν «Παραγιό» πάλι, μιὰν ἄλλην ἐκδοσὴν τοῦ «Συγγραφέα τῆς Ἀλεξάνδρας Ρώσσης», πού νιώθει κι ἐκεῖνος μέσα του «τὸ σκίσημα τῆς ξυπνημένης νιότης», τὸν πνίγουν κι αὐτὸν οἱ ἀβυσσαλεές ταξικὲς ἀποστάσεις, πού ἐπιτρέπουν στοὺς ἀφεντάδες νὰ προστατεύουν τὸν ἑαυτό τους ἠθικὰ καὶ νὰ ξεχοῦν τοὺς ὑποταχτικούς τους. Ἡ ἴδια, νατουραλιστικὴ σχεδόν, αἴσθησις ἀκολουθεῖ τὸν Κρανιδιώτη καὶ στὸ πρῶτο διήγημα τῶν «Μορφῶν τοῦ Μύθου», τὸν «Καπετὰν Πανάγο». Ὁ Κύπριος ἐκεῖνος θαλασσόλυκος ἀποφάσισε κάποτε νὰ ἐξοφλήσῃ τοὺς λογαριασμούς του μὲ τὴ θάλασσα καὶ ν' ἀποτραβηχτεῖ στὴ στεριά, νὰ σπιτονοικοκυρευτεῖ. Σχεδὸν βίαια, περίπου κουρσάρικα, ξευγαρώνει τελικὰ μὲ μιὰ συντοπίτισσά του, τὴ Ζαφειρίτσα, καὶ καταπιάνεται νὰ προστατέψῃ τὴ χτηματικὴν του περιουσίαν, πού τὴν ἀπειλοῦν οἱ λαίμαργοι γείτονες καὶ οἱ Τοῦρκοι δυνάστες. Ὁ οὐρανὸς ὅμως τῆς εὐτυχίας του δὲν ἀργεῖ καὶ πολὺ νὰ συννεφιάσῃ. Τιμωρόντας τὸν τοῦρκο καταπατητὴ τοῦ Δίκου του, τιμωρεῖται κι αὐτὸς: χάνει ὅ,τι πιδ πολῦτιμο τοῦ εἶχε ἀπομείνει στὴ ζωὴ: τὴ Ζαφειρίτσα. Κι ἀνοίγεται πάλι στὸ ἄγνωστο...

Μένει τώρα νὰ προσεγγίσουμε τὰ δοκίμια καὶ τὰ μελετήματα, φιλολογικὰ καὶ ἱστορικά, τοῦ Νίκου Κρανιδιώτη. Πρὸ πάντων ὅμως τὴν ποιήσῃ του, πού μπορεῖ βέβαια, ἐν τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου μας, νὰ ἀφέθηκε ἐσχάτη, στὴν προτίμησίν μας ὅμως —

καὶ στὴν προτίμηση, φανταζόμαστε, τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ — ἔσεται πρώτη.

Ἀπὸ τὰ μελετήματά του («Τὸ Νεοελληνικὸ Θέατρο» 1950, «Ὁ ἔθνικὸς χαρακτήρ τῆς Κυπριακῆς Λογοτεχνίας» 1958, ὅπου θὰ εἶχε κανεὶς νὰ θαυμάσει καὶ τὶς ἀρχέγονες ἑλληνικὲς ρίζες τῆς Κυπριακῆς γλώσσας, ποὺ ἀνθοβολοῦν, ἐλάχιστα μεταποιημένες, ὡς τὶς ἡμέρες μας, «Ἡ Κύπρος εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Ἐλευθερίας» 1958, «Κύπρος—Ἑλλάς» 1966, «Ἡ Κυπριακὴ ποίηση» 1969) θὰ μᾶς σταματοῦσε ἴσως πολὺ περισσότερο τὸ δοκίμιον «Ὁ ποιητὴς Γ. Σεφέρης» 1955. Ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς (4) νομίζει πὼς ὁ Κρανιδιώτης «στὴν πιστὴ ἀναπαράσταση, τὴν ὁποία μᾶς ἔδωσε, τῆς πορείας τοῦ Σεφέρη μέσα στὸν κόσμον τῆς λυρικῆς δημιουργίας δὲν ἐτόνισε ἀρκετὰ τὴν βαθύτατην τομὴν τοῦ 1940· ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὁ Σεφέρης κάνει κάτι σὰν γενικὸ ξεκαθάρισμα, βιαστικά. Μέσα σὲ τρεῖς μῆνες, τρεῖς ἀλλεπάλληλες συλλογές, ποιήματα παλιὰ καὶ ποιήματα καινούργια κλείνουν τὴν παλαιὰ του παραγωγὴν, ἀρχινημένη, καθὼς πρόσφατα ἐπληροφορηθήκαμε, 15 χρόνια νωρίτερα. Τὰ χρόνια τῆς μαθητείας, μαθητείας σὲ ὑψηλότερον ἐπίπεδον, ὅπως ταιριάζει στὸν ποιητὴν, εἶχαν τελειώσει». Δίχως ν' ἀμφισβητήσουμε τὴν ἀνάγκη τῆς τομῆς ποὺ ὁ Δημαρᾶς θὰ ἤθελε νὰ ἰδεῖ στὸ μελέτημα τοῦ Κύπριου συγγραφέα, θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ ὑπογραμμίσουμε πὼς ὁ μελετητὴς τοῦ Σεφέρη δὲν ἀνήκει στοὺς ἐπαγγελματίους κριτικούς, ποὺ ἀσκοῦν κατὰ κύριον λόγον τὴν βιβλιοκρισίαν, οὔτε στοὺς «κριτικούς τῆς ἀπολαύσεως», ποὺ χαιρόνται ν' ἀποκαλύπτουν τὶς κρυφὰς χαρὰς ξεχασμένων ἢ ἀγνοημένων ἔργων, οὔτε καὶ στοὺς «θεωρητικόν» κριτικούς, ποὺ θεμελιώνουν συνήθως ἀρχὰς κριτικῆς σκέψης, σὲ συνάρτησιν μὲ ἀξίες φιλοσοφικὰς, γλωσσικὰς καὶ ἠθικὰς. Πρέπει λοιπὸν νὰ τὸν ἐντάξουμε σὲ μιὰ τέταρτη — κατὰ τὸν Τόμας Ἐλιοτ — κατηγορίαν κριτικῶν: στοὺς «κριτικούς» ἐκεῖνους, ποὺ εἶναι συνάμα καὶ λογοτέχνες καὶ ποὺ ἡ «κριτικὴ» τους δὲν εἶναι παρὰ ἓνα «δευτερεύον» προϊόν τῆς ὅλης λογοτεχνικῆς τους δημιουργίας, μιὰ «παρεπιπίπτουσα» ἀπασχόλησίν τους, ὅπως ἦταν στὸν Κόλεριτζ, στὸν Σάμουελ Τζόνσον, στὸν ἴδιον τὸν Ἐλιοτ, καὶ ἀπὸ τοὺς δικούς μας στὸν Παλαμᾶ καὶ στὸν Σεφέρη. Καὶ νὰ συμφωνήσουμε μὲ τὸ Δημαρᾶ πὼς «τοῦ ποιητῆ [τοῦ κάθε ποιητῆ] τοῦ εἴμαστε ὑπόχρεοι, ὅταν, πέρα ἀπὸ τὴν προσωπικὴν του δημιουργίαν, θελήσει νὰ μᾶς βοηθήσει ἄμεσα στὴν ἐξιχνίασιν τοῦ μεγάλου μυστηρίου τῆς λυρικῆς ἐμπνοῆς». Τυχαίνει, ὡστόσο, γύρω ἀπὸ τὸ «μεγάλον μυστήριον τῆς λυρικῆς ἐμπνοῆς» τοῦ Σεφέρη, νὰ κρατᾶμε κάποιες ἐπιφυλάξεις — καὶ μάλιστα νὰ τὶς ἔχουμε κούλας γράφει καὶ στὸν ἴδιον τὸν Κρανιδιώτη. Ἐκεῖνοι λ.χ. οἱ «ὄρμαθοὶ τὰ μάτια», ποὺ «κυλοῦν βαλμένα σ' ἓνα αἰλάκι πίκρας» τῆς «Στέρας» μᾶς εἶχαν τότε φανεῖ σὰ μιὰν ἐξαισία εἰκόνα φρίκης, περίπου ἀντάξια αισθητικῶν — σὲ ἄλλον βέβαια τομεᾶ — μ' ἐκεῖνα τὰ κυβιστήματα καὶ τὰ παιγνιδίσματα τοῦ λαογραφικοῦ Κλήδονα καὶ μὲ τὰ μονοκοτυλήδονα. Ὁ μέγας διδάσκαλος τοῦ εἴδους, ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης τοῦ «Λαμπέτη», θὰ ἀχριοῦσε ἴσως μπροστὰ σὲ τοῦτον τὸν «ὄρμαθὸν τὰ μάτια, ποὺ κυλοῦν βαλμένα σ' ἓνα αἰλάκι πίκρας». Περισσότερον ὅμως θὰ ἀχριοῦσε ὁ εἰκοσιπεντάχρονος Διονύσιος Σολωμὸς τοῦ «Ἕννον», ποὺ σκηνὲς φρικαλέων μαχῶν τοῦ Εἰκοσιένα τὶς

4. Βλ. Τὸ Βῆμα τῶν Ἀθηνῶν 20 Μαΐου 1955.

ἀποδίδει μ' ἐκεῖνες τὶς ἀνυπέροβλητες σὲ αἰσθητικὴν ἀρτίωση καὶ ἀπαλότητα εἰκόνας:

Ἄ, τί νύχτα ἦταν ἐκείνη,
 ποὺ τὴν τρέμει ὁ λογισμὸς!
 Ἄλλος ὕπνος δὲν ἐγίνη,
 πάρεξ θάνατου πικρός.

.....
 Σὰν ποτάμι τὸ αἷμα ἐγίνη
 καὶ κυλάει στὴ λαγκαδιά,
 καὶ τ' ἀθῶο χόρτο πίνει
 αἷμα, ἀντὶς γιὰ τὴ δροσιά.

Μὰ τί ἔχει νὰ κάμει; Ποιὸς θ' ἀρνηθεῖ πὼς ὁ Σεφέρης ἔχει πραγματώσει στίχους, ὅπως αὐτοί;

Ἄν εἶναι ἀνθρώπινος ὁ πόνος, δὲν εἴμαστε ἀνθρωποὶ μόνο γιὰ νὰ πονᾶμε.

Ἦ·

Χῶρες τοῦ ἡλίου καὶ δὲν μπορεῖτε ν' ἀντικρύσετε τὸν ἥλιο.
 Χῶρες τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν μπορεῖτε ν' ἀντικρύσετε τὸν ἀνθρώπο.

Κι ἀκόμα, ποιὸς θ' ἀρνηθεῖ πὼς ὁ Κύπριος μελετητὴς εἶδε τὴν ποίηση τοῦ Σεφέρη μὲ βαθύτατη κατανόηση καὶ μ' ἀγάπη; — καὶ μάλιστα πολὺ πρὶν ὁ ποιητὴς τυπώσει τὴν ἐξαίρετη μικρὴ συλλογὴ του «Κύπρον, οὗ μ' ἐθέσπισεν...», ὅπου κι ὁ στίχος «Τ' ἀηδόνια δὲ σ' ἀφήνουνε νὰ κοιμηθεῖς στὶς Πλάτρες», ἢ ἐκεῖνοι οἱ ἄλλοι τοῦ τραικοῦ πολέμου «γιὰ ἓνα πουκάμισο ἀδειανό, γιὰ μιὰν Ἑλένη».

Ἡ ἴδια ἡ ποίηση τοῦ Κρανιδιώτη, ὡς τὸ 1951, εἶναι συγκεντρωμένη στὴ μετριόφρονη συλλογὴ του «Σπουδές». Ἡ μεταγενέστερη δὲν ἔχει συγκεντρωθεῖ σὲ βιβλίο. Ὁ Γιάννης Ἀναγνωστόπουλος (5), ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ στοχαστικὸς τῆς μελετητῆς, ἔχει ἐπισημάνει μιὰ θεμελιακὴ ἀντινομία — τὴν ἀντινομία τοῦ ἔρωτα καὶ τοῦ χρόνου — ποὺ «ἴσως ἔγινε καὶ ἀρχὴ τῆς βαθύτερης πνευματικῆς ζωῆς» τοῦ Κρανιδιώτη καὶ «ποὺ φαίνεται ὀλοκάθαρα μὲς ἀπὸ τὰ ποιήματά του, μ' ὅλες τῆς τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς συνέπειες καὶ ἐξελίξεις». «Εἶναι, γράφει, ἡ ἀντινομία, ποὺ τόσο παθητικὰ εἶχε ἐκφράσει ὁ Λαμαρτίνος στὴ γνωστὴ καὶ στοὺς ἀμήτους ἀκόμη «Λίμνη» του. Εἶναι μιὰ «τυπικὴ», θὰ μπορούσα νὰ πῶ, ἀντινομία, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι σ' ὅλους παρουσιάζεται, σὲ κάποιες ὥρες, ἔντονα ἢ ἀδύναμα, κι ἀκόμα, γιατί σ' ὅλους σχεδὸν τοὺς ἀπαισιόδοξους ποιητῆς καὶ φιλοσόφους, ἀπὸ τὸν Σοπενάουερ ὡς τὸν Οὐάιλτ κι ὡς τοὺς δικούς μας, τὸν Δημήτρη Παπαρορηγόπουλο παλαιότερα καὶ τὸν Σεφέρη σήμερα, εἶναι ἡ ρίζα τῆς ἀπαισιοδοξίας τους».

Σεβόμαστε, φυσικά, τὴν ἀποψη τούτη τοῦ Γιάννη Ἀναγνωστόπουλου, ποὺ τὴν

5. Βλ. «Κυπριακὰ Γράμματα», τόμ. 12, τεύχ. 199, Ἰαν. 1952, σσ. 21—26.

επανέλαβε και ο Χρυσόστομος Πασιαρδής σε όμιλία του για την ποίηση του Κρανιδιώτη, δοσμένη στην αίθουσα του «Παρνασσού» το Μάρτη του 1968. Όστόσο, δε βρίσκουμε το λόγο να ανατρέχει κανείς σε μεταφυσικά σχήματα ή σε ελιοτικές και άλλων, ποιητών ή πεζογράφων «θέσεις», γύρω από το θέμα του Χρόνου. Δε μᾶς φτάνει τάχα το πεντακάθαρο γεγονός ότι πίσω από την ποίηση του Κρανιδιώτη σκிரτάει μιὰ καρδιά πονεμένη και πικραμένη, ή σκλαβωμένη καρδιά τῆς Πατρίδας, τὸ φυλλορρόφημα τόσων ὀνείρων, τ' ἀτομικὰ καὶ τὰ ἐθνικὰ περιστατικά, ή αἴσθησις τοῦ ἀγχοῦς ή τῆς σφιγῆς ἐγκαρτέρησις καὶ τῆς πίκρας γιὰ τὴ ζωὴ τῶν Κυπρίων, ὁ προβληματισμός, τέλος, κάθε στοχαστικοῦ ἀνθρώπου, σὰν ἀντικρύζεται μὲ τὸ ἄλυτο καὶ αἰώνιο θέμα, ἂν ἔχι τῆς ματαιότητος, τοῦλάχιστον τῆς ἐφημερότητος τῶν ἐγκοσμίων; Εἶναι ἀνάγκη, γιὰ νὰ οἰκειωθοῦμε τὴν καθαρὴν, τὴ λιτὴ καὶ ἀνεπιτήδευτη τούτη ποίηση, νὰ προστρέξουμε σὲ μεγάλα ὀνόματα καὶ σὲ μεγάλα λόγια; Ὅπως καὶ ή πεζογραφία του, ἔτσι καὶ ή ποίησή του, δὲν κρατᾷ πολλὰ μυστικὰ γιὰ λογαριασμό της. Εἶναι μιὰ διαυγῆς, μελαγχολικὴ διάθεσις — φθινοπωρινή, ἂν θέλετε — ξεχυμένη μέσα καὶ γύρω του. Εἶναι, ἀκόμα, ή μελαγχολία ἐκείνη τῶν συμβολιστῶν, τὸ spleen τῶν Ἑγγλων, ποὺ συναντοῦμε συχνότατα καὶ στὸν Κώστα Χατζόπουλο, καὶ στὸν Κώστα Οὐράνη, καὶ στὸ Ναπολέοντα Λαπαθιώτη, καὶ στὸ Μῆτσο Παπανικολάου, καὶ στὸν Τέλλο Ἄγρα, κάποτε καὶ στὸν παλαιότερο, τὸν παραδοσιακὸ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο. Μόνο πού, σ' ἐκείνους, ή μελαγχολία αὐτὴ εἶναι — καθὼς καὶ στὸν Κρανιδιώτη — αἰσθητότερα ἑλληνικὴ, ἀφοῦ προβάλλεται σὲ ἓνα φῶς μεσογειακῆς διαφάνειας, ἐνῶ στὸν Χατζόπουλο εἶναι βυθισμένη μέσα σὲ βορεινὰ θάμνη. Καὶ δίνει τὴν ἐντύπωσις τοῦ ἀνολοκλήρωτου, τοῦ «ἡμιτελοῦς», καὶ ὄχι τοῦ «τελειωμένου», ὅπως στοὺς ἄλλους ποιητῆς ποὺ ἀναφέρθησαν. Ἐνα ἐπίσης ἀκόμα εἶναι βέβαιον: πὼς πιστεύει καὶ ὁ Κρανιδιώτης ὅτι πιστεύει καὶ ἓνας ἄλλος συμπατριώτης του ποιητῆς, ὁ Κύπρος Χρυσάνθης. Πὼς δηλ. «ὁ στίχος δίχα Ἑλλάδα δὲν ἀξίζει» — μιὰν Ἑλλάδα σὰν ὄραμα ἠθικόν, σὰν αἴσθησις βίου, σὰν προτροπὴ ἀρετῆς. Καὶ τοῦτο, γιὰ καὶ στοὺς δύο, ὅπως ἄλλωστε καὶ στοὺς ἄλλους ὅλους, «ή Κύπρος εἶναι μέσα τους». Κι «ὅποιος γεννήθηκε στὴν Κύπρο, πάντα σὰν Κύπριος μένει, νιώθει καὶ πεθαίνει»!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

ΟΙ ΚΥΠΡΙΩΤΕΣ

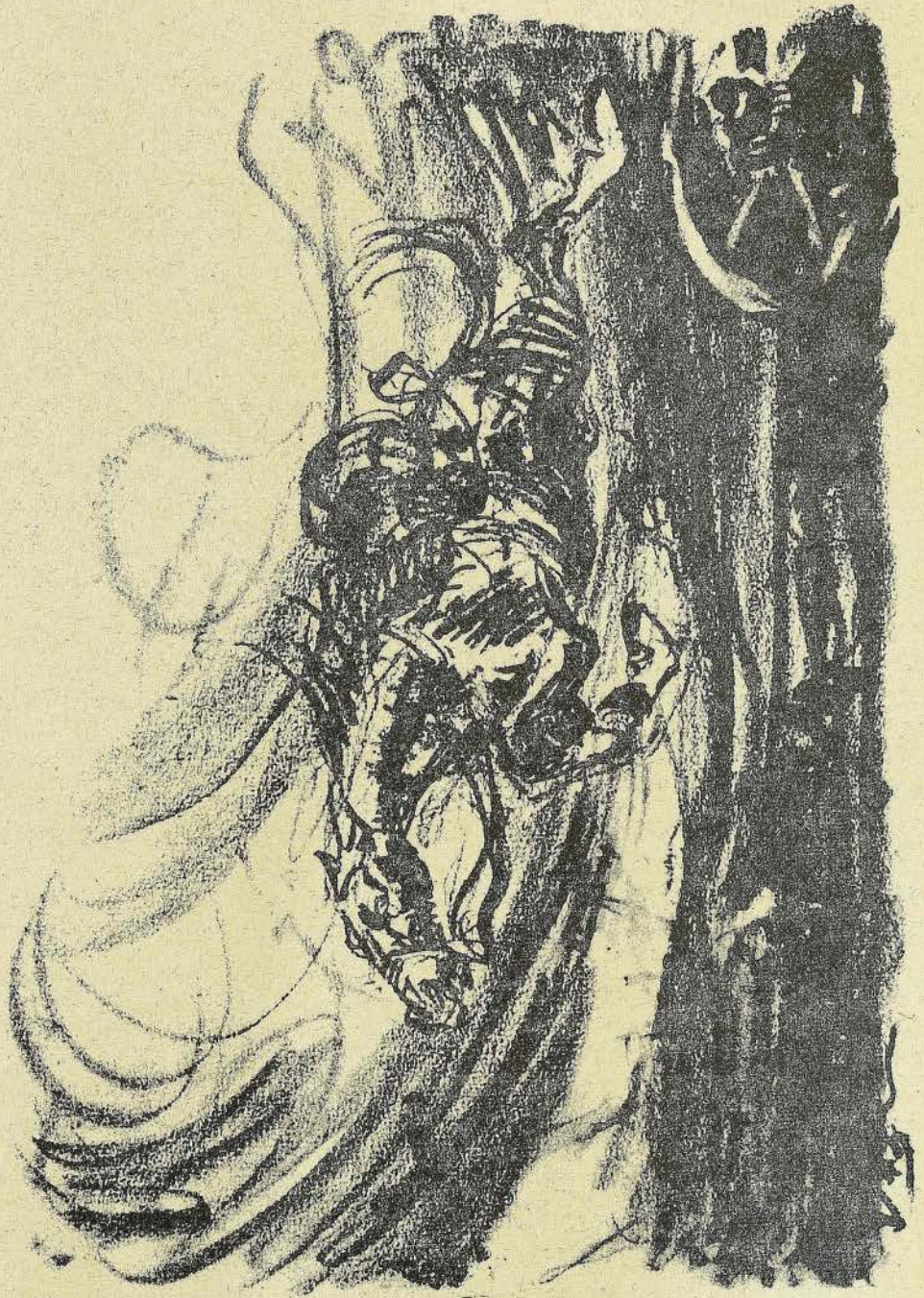
Ὅπου δκιαλλάξουμεν, ξυλιές, κλωτσιές
τζίαι κάτι παραπάνω.
Μὰ στέκουμεν ἀγύρτιοι
σφιχτὰ στὴν γῆν μας κολλητοί,
σὰν τὲς ἐλιές τζίαι τερασιές,
μὲ τὸν καρπὸν μας πάνω.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΚΑΚΟΛΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΚΗ ΣΧΕΔΙΑ

Και όταν κατατοπίζης τὸ κοινό, ἐκτελεῖς ἐπιβεβλημένο ἔργο, ἀφοῦ δέχτηκες νὰ στρατευθῆς στὰ γράμματα. Ἀσφαλῶς ἡ κριτικὴ τοποθέτηση καὶ ἀξιολόγηση ἀποτελεῖ ὑψηλότερο λειτουργήμα στὸν κόσμον τοῦ πνεύματος. Ἄν ὅμως δὲν ἔχῃς τὴν εἰδικὴ γνώση ἀπὸ μακρόχρονη εἰδικὴ καὶ γενικὴ σπουδὴ πού νὰ συμβαδίζουσιν μὲ μιὰ ἔμφυτη αἴσθηση, καλύτερα νὰ περιορισθῆς στὸ κατώτερο ἐπίπεδο τῆς ἐνημέρωσης. Μὲ τὴν ἐνημέρωση ἀπὸ τὴ μιὰ ὑποχρεώνεσαι σὲ ἄσκηση κ' ἀπὸ τὴν ἄλλη προσφέρεις στὸ κοινὸ τὴν πληροφορία καὶ τὸ δείγμα. Εἰσάγεις αὐτὸ τὸ κοινὸ κάπου κ' ἐλπίζεις πὼς ὁ εἰδικὸς θ' ἀκολουθήσῃ γιὰ νὰ πῆ τὸ μεγάλο λόγο τῆς κριτικῆς.

Στὸ λεύκωμα «Ἀλεξανδράκης Σχέδια», σὰν ἕνας «ἐπαρκὴς θεατῆς» καὶ ὄχι τεχνοκριτικός, περιδιάβασα ὄρες καὶ σὲ διάφορο χρόνο μέσα ἀπὸ ποικίλες προσωπικὲς διαθέσεις. Χάρηκα τὸ κάθε σχέδιο καὶ σκέφτηκα — συχνὰ κ' ὄνειρεύτηκα — μέσα καὶ ἀπὸ τὸ μαῦρο καὶ ἄσπρο του, κοιτάζοντας νὰ μαντέψω τὴ μετάφραση μ' αὐτὰ τὰ δυὸ τῆς ποικιλίας χρωματικῶν ἀξιών. (Σ' ἕνα μονοσέλιδο σημείωμα, πού προλογίζει ἐπεξηγηματικὰ τὸ Λεύκωμα, βρίσκω τὸ ἐξῆς γιὰ τὰ Σχέδια τοῦ Ἄλ. Ἀλεξανδράκη: «Μεταφράζει μὲ ἀκρίβεια σὲ μαῦρο καὶ ἄσπρο πλῆθος χρωματικῆς ἀξίας»). Καὶ σὲ μιὰ εὐτυχισμένη γιὰ μένα ὥρα (ἀφοῦ ἐπιτελῶ χρέος) ἔγραψα τὸ ἐνημερωτικὸ μου αὐτὸ κείμενο. Δὲν τὸ κρύβω πὼς προτοῦ καταγράψω τὶς ἐντυπώσεις μου καὶ προχωρήσω σ' ἐνημερώσεις μὲ δείγματα, μελέτησα τὸ διαφωτιστικὸ, ἀλλὰ καὶ γεμᾶτο ἀγάπη καὶ συγκίνηση κείμενο τοῦ Μενέλαου Ἀλεξανδράκη, πού προτάσσεται τῶν Σχεδίων μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Ἀλεξανδράκης καὶ ἡ ζωγραφικὴ του». Καὶ ὁμολογῶ πὼς ἡ γνώση γιὰ τὸ μόχθο τοῦ καλλιτέχνη ὄχι ἀπλῶς μοῦ βεβαίωσε τὴν ἐμπειρία μου ἀπὸ τὴν ἐπανειλημμένη ἀντίκρουση τῶν Σχεδίων του, ἀλλὰ μοῦ πρόσθεσε καὶ μιὰ καινούρια, πικρὴ ἔστω, αἴσθηση: τὸ θαυμασμό μου γιὰ τὴν ἐπιμονὴ καὶ τὴ συνέπεια πρὸς ὅ,τι ὁραματίζεται τὸ στήθος τοῦ καλλιτέχνη. Γιατὶ θαυμάζω τοὺς ἀνθρώπους πού ἀκολουθοῦν πιστὰ τὸ ὄραμά τους περιφρονῶντας καθετὶ ἀσυμβίβαστο πρὸς τὶς δικές τους δονήσεις, κλείοντας τ' αὐτιά τους πρὸς τὶς φωνὸς σκίες τῶν συρμῶν, συρμῶν πού πιθανὸ νὰ τοὺς ἐξασφάλιζαν μιὰν ἐπιφανειακὴ ἐπιτυχία, χωρὶς ἐκείνη τὴ βαθύτερη ἰκανοποίηση πὼς ὑλοποίησαν τὸ ἀτομικὸ τους ὄραμα. Ὅτι κάθε ἐποχὴ ἔχει μιὰ ξεχωριστὴ ἀπαιτησιὴ πού σφραγίζει τὸ καλλιτέχνημα δὲν τὸ ἀρνείται κανένας. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ σφραγίδα δὲν εἶναι μιὰ φόρμουλα ἢ ἕνα καλοῦπι. Εἶναι κάτι πῶς πολὺ πνεῦμα καὶ ψυχὴ, πού διατρέχει τὴν βαθύτερη οὐσία τοῦ ἔργου τέχνης καὶ δημιουργεῖ τὴ μαγεία. Κι' αὐτὸ τὸ πνευματικὸ καὶ οὐσιαστικὸ κάτι δὲν διατυπώνεται μὲ τὶς συνήθεις θεωρίες καὶ μὲ τὶς συνήθεις φράσεις. Εἶναι ἄπιαστο κατὰ βάση, ἰδίως στὰ σύγχρονα μάτια πού χωρὶς νὰ τὸ θέλουν ὑπακούουν σὲ προκαταλήψεις ἢ τυφλώνονται ἀπὸ τὶς παραπλανητικὲς ἐκλάμψεις τῶν πολυώνυμων καὶ ἑλικυστικῶν συρμῶν, πού τοὺς ἐπιβάλλουν ἐμπορικὸι λόγοι μὲ τὴ διαφήμιση ἰδίως τῶν μαζικῶν μέσων ἐπικοινωνίας. Πρέπει νὰ ἐπισημανθῆ πὼς ὁ Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδράκης ὑλοποίησε τὸ ὄραμά του, παίρνοντας τὸ κυριώτερο ὕλικό του ἀπὸ τὴν πικρὴ ἐμπειρία ἐκείνης τῆς ὑπέροχης περιπέτειάς μας πάνω στὰ Βορειοηπειρωτικὰ Βουνὰ τὸ 1940—41. Τὸ Λεύκωμά του «Ἐτσι πολέμοῦσαμε» (ἔκδ. 1968), γεμᾶτο Σχέδια

Σχέδιο 18

Σχέδιο 25

ἀπὸ τὸν Ἀγῶνα τοῦ 1940—41 στ' Ἀλβανικὸ Μέτωπο, μαρτυρεῖ κυρίως μὲ τὸ ἄσπρο καὶ μαῦρο καὶ μὲ στιγμιότυπα χαρακτηριστικὰ μιὰ ἀπ' τὶς πρὸ «θαιμαστὲς στιγμὲς» τοῦ Νεοελληνισμοῦ. Πιστεύω ἀκράδαντα πὼς τὸ Λευκῶμα αὐτὸ καὶ τὸ ποίημα τοῦ Ἑλύτη «Ἄσμα ἡρωϊκὸ καὶ πένθιμο γιὰ τὸν χαμένο ἀνθυπολοχαγὸ τῆς Ἀλβανίας» ἀξιοποιήσανε στὰ δυὸ εἶδη τῆς τέχνης, (ζωγραφικὴ καὶ ποίηση) τὸ ἱστορικὸ «Ὅχι», χωρὶς φωνασκίες, ρητορισμοὺς καὶ ἀκροβασίες, ἀλλὰ σεμνά, τίμια καὶ πραγματικὰ «ἐλληνοπρεπῶς».

Πάντοτε μ' ἄρεσαν τὰ σχέδια. Μέσα στὶς γρήγορες γραμμὲς τοὺς σχεδιάζεται κατὶ τὸ βαθύτερο, ἢ κεντρικὴ γραμμὴ. Καὶ ἀφήνεται ἡ φαντασία σου νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἀφαίρεση. Εἶναι ὅμως μιὰ ἀφαίρεση ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ ὄχι ἡθελημένη, πὺν ἀκολουθεῖ μιὰ ἐκ τῶν προτέρων παραδεγμένη τεχνοτροπία. Ἡ ψυχὴ τοῦ καλλιτέχνη δεσπόζει καὶ τὴ νοιώθεις χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἀνάγκη νὰ μνηθῆς εἰδικά, κατὶ πὺν συχνὰ τὸ ἀπαιτοῦν εἰδικὲς μορφὲς τέχνης. Ἐξἄλλου τὸ σχέδιο εἶναι καὶ μιὰ ἄσκηση, πὺν κοιτάζει νὰ βρῆ τὸ καιρὸ σημεῖο στὸ ἀντικείμενο (ἕμφυχο ἢ ἄφυχο). Ἄλλες φορὲς συνειδητὰ ἢ ὑποσυνειδητὰ ὁ ζωγράφος κνηγᾷ μὲ τὰ ἀλλεπάλληλα σχέδια τοῦ μορφῆς πὺν θὰ ἐντάξῃ σὲ μιὰ σύνθεση. Καὶ τ' ὄνειρο αὐτὸ τῆς προπρασκευῆς ἐμποτίζει τὶς γραμμὲς του μὲ μιὰ ἰδιαίτερη μαγεία.

Εἶπα πὼς κοιτάξα τὰ Σχέδια τοῦ Ἀλεξανδράκη σὰν «ἐπαρκῆς θεατῆς», ἀλλὰ χωρὶς τὴν κατῆφεια τεχνοκρίτη, πὺν προσπαθεῖ κατὶ νὰ βρῆ γιὰ νὰ σχολιάσῃ ἀρηθρικὰ ἢ θετικὰ. Χωρὶς νὰ τὸ θέλω ἀπὸ μιὰ συνήθεια νὰ κατατάσσω τὸ ὑλικὸ κάθε ἐργασίας μου, καὶ τῆς πρὸ πρόχειρης, ταξινομήσα τὰ σχέδια τοῦ Λευκώματος αὐτοῦ σὲ τέσσερις μεγάλες ὁμάδες καὶ μιὰ ὑποδιαίρεση πὺν περιλαμβάνει πρόχειρα σκίτσα καὶ γελοιογραφίες. Οἱ ὁμάδες αὐτὲς εἶναι οἱ ἐξῆς: α) ἄλογα (καὶ λίγα ζῶα), β) γυμνά, γ) πορτραῖτα, δ) συνθέσεις καὶ στάσεις.

Θὰ προσπαθῆσω νὰ μεταφέρω στὸ λόγο τὴν ἐντύπωσή μου ἀπὸ κάθε μιὰ ὁμάδα. Ἡ ἐντύπωση ὅμως δὲν εἶναι κρίση, δὲν εἶναι σχόλιο. Εἶναι ἀπλῶς περιγραφή — κι' ἂν τὴ κατορθώσῃς. Ἴσως μὲ τὸ λυρικό λόγο νὰ μπορούσα νὰ μεταδώσω κείνο τὸν ἰδιαιτέρο παλμό, πὺν αἰσθάνθηκα στὸ πρῶτο ἢ στὰ κατοπινὰ ἀντικείμενα. Ἰδίως στὸ πρῶτο, πὺν δημιουργεῖ τὴν ἐκπληξὴ καὶ ὄχι τὴ συμπλήρωση καὶ τὸ στοχασμὸ πὺν προσφέρουν περισσότερο τὰ κατοπινὰ κοιτάγματα, ἰδίως ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα σπουδαίεις τ' ὅτι βλέπεις κι' ὄχι ἀπλῶς φυλλομετρῶς στὴν τύχη.

Παρόλο πὺν δὲν ὑπῆρξα φίλος τῶν ἀλόγων, αἰσθάνομαι πέρα γιὰ πέρα τὴν εὐγένεια τοῦ ζῶου αὐτοῦ. προπαντὸς πόσο προσφέρεται γιὰ ἄσκηση τοῦ καλλιτέχνη. Ὁ Ἀλεξανδράκης μπορεῖ νὰ σπούδασε τὰ ἄλογα γιὰ νὰ ἀντιγράψῃ τὴν κίνησή τους, νὰ βρῆ τὸ ἀντικείμενο τῆς κίνησης αὐτῆς κι' ἴσως τὴν ἐφαρμογὴ τῆς στὴν ἀνθρώπινη κίνηση. Πάντως ἀντιλαμβάνομαι πὼς σιγὰ-σιγὰ χρησιμοποίησε τὸ ἄλογο καὶ τὶς διάφορες στάσεις του γιὰ νὰ ἐκφράσῃ συμβολικὰ κάποιες ψυχικὲς καὶ κοινωνικὲς καταστάσεις, πὺν κόλλαζαν βαθιὰ του. Ἐξωριστὰ μ' ἄρεσε τὸ Σχέδιο 18 (πὺν στὸ κείμενο τοῦ Μενέλαου Ἀλεξανδράκη τὸ συναντᾷς μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Πόλεμος») καὶ τὸ Σχέδιο 25, μὲ κείνο τὸ ὑπέροχο γυμνὸ στὴ ράχη του, σωστὴ ὀρμητικὴ Ἀμαζόνα. Ἀκολουθοῦν τὰ γυμνά, πὺν πλημμυρίζουν ἀπὸ ὕγιῃ ἐρωτισμὸ, σὲ στάσεις ἀρκετὰ ἡδυπαθεῖς, μὲ κορύφωμα τὸ ἐρωτικὸ σύμπλεγμα (Σχέδιο 39). Ἀνάμεσα στὰ λίγα

Σχέδιο 39

πορτραίτα δυο αυτοπροσωπογραφίες. Κι' ακολουθούν οι συνθέσεις, τὰ σχέδια στὸν κῆπο (καθισμένα ἄτομα στὰ παγκάκια), τ' ἀθλητικά, γιὰ νὰ κλείση τὸ Λεύκωμα μ' ἓνα καρᾶδι. Γιὰ νὰ συμπληρώσω τὸ δείγμα μου ἀπὸ τὸ Λεύκωμα αὐτὸ παραθέτω ἀπὸ τίς συνθέσεις τὸ Σχέδιο 65, ποὺ δίνει ἀνάγλυφη τὴν ἀγωνία τῆς φυγῆς, ὁ σκύλος συμμετέχει στὸν ἀνθρώπινο τρόμο, κι' ἀπὸ τ' ἀθλητικά τὸ Σχέδιο 98, τὸν τερατισμὸ ἀθλήματος δρόμου, ποὺ μοῦ θυμίζει μιὰ προσωπική μου ἐμπειρία σὰ γιατροῦ σὲ ἀθλητικούς ἀγῶνες. (Μιὰ συλλογὴ μου μὲ τίτλο «Παγκυπριονίκες» ἀντιπροσωπεύει τὴν πείρα μου ἀπὸ τὴν ὑποχρεωτικὴ παρουσία μου σὲ ἐφηβικούς ἀγῶνες. Αὐτὸ κι' ὅλας δείχνει πόσο μὲ συγκινεῖ ἡ γραμμὴ τοῦ ἐφηβικοῦ κορμιοῦ μέσα στὴν ἀθλητικὴ κίνηση, ποὺ μάχεται νὰ μεταμορφωθῆ σὲ ἰδέα καὶ πνεῦμα).

Τὸ σημείωσα κι' ἄλλου πῶς ἡ ἱστορία τοῦ Ἀλέξανδρου Ἀλεξανδράκη, ποὺ ἔγραψε ὁ ἀδελφός του Μενέλαος Ἀλεξανδράκης ὅταν ἦταν πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος στὴν Κύπρο, εἶναι ἔργο ἀδελφικῆς ἀγάπης, ποὺ δείχνει πραγματικὰ ἀνώτερο ἦθος. Καὶ ξανατονίζω τὴν εὐθύνη ποὺ ἐπωμίζεται ἡ οἰκογένεια (εἴτε οἱ ἀπόγονοι εἴτε οἱ ἀδερφοί) νὰ διατηρήσῃ τὴν καλὴ μνήμη τοῦ καλλιτέχνη. Δὲν πρόκειται γιὰ θέμα οἰκογενειακῆς προβολῆς (ποὺ δὲν κρίνεται κι' αὐτὴ ὡς ἄσπονη ἢ ἄχρηστη). Πρόκειται γιὰ ὑποχρέωση ἔναντι τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Καλύτερο καὶ διαρκέστερο μνημόσυνο γιὰ ἓνα καλλιτέχνη εἶναι ἡ ἔκδοση τοῦ ἔργου του, ποὺ νὰ συνοδεύεται μὲ βοήθητικά σχόλια γιὰ καλύτερη κατανόησή του ἀπὸ τὸ εὐρύτερο κοινὸ κι' ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς εἰδικούς. Ὁ ἀληθινὸς καλλιτέχνης μεταφέρει τὰ βιώματά του στὸ καλλιτέχημά του. Γνωρίζοντας τίς λεπτομέρειες τῆς ζωῆς του πὺδ εὐκόλα μπορεῖς νὰ εἰσδύσης σὲ κείνο τὸ βαθύτερο τῆς τέχνης του. Ἐξάλλου ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ νοιώθουν μιὰν ἰδιαίτερη τέρψη παρακολουθῶντας τίς φάσεις ἀπὸ τὴ ζωὴ ἑνὸς καλλιτέχνη μὲ μιὰ περιέργεια καταπληκτικὴ. Τοῦτο ὅμως ὀδηγεῖ πρὸς τὸ ἔργο καὶ συχνὰ ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο σκαλοπάτι τῆς ἔλξης γιὰ ἓνα ἔργο.

Ἀπὸ τὰ προλεγόμενα τοῦ Μενέλαου Ἀλεξανδράκη μὲ τίτλο «Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἡ ζωγραφικὴ του» πληροφοροῦμαστε γιὰ τὸν καλλιτεχνικὸ μόχθο τοῦ Ἀλεξανδράκη καὶ γιὰ τὴν ἐπιμονή του νὰ μεταφέρῃ μὲ διάφορα ὕλικά τ' ὄραμά του στὴν τέχνη. Ἀπὸ τὸ πολὺ συγκινημένο αὐτὸ κείμενο, ὅπου τὰ ἰδιαίτερα περιστατικὰ συμπλέκονται μὲ ἀποσπάσματα κριτικῶν καὶ μὲ διαφωτιστικὰς παρεμβάσεις πάνω σὲ ζητήματα τέχνης καὶ τεχνοκριτικῆς, ξεχωρίζω μερικὰ καίρια σημεία, τὰ ἐξῆς:

α) Τὴν ἰδιαίτερη ἐπίδοση τοῦ Ἀλεξανδράκη στὴ «Θαλασσογραφία». Τὸ ὕγρὸ στοιχεῖο τῶν ἀκτῶν μας, τῶν αἰγιοπελαγίτικων, ὁ καλλιτέχνης αὐτὸς δὲν τὸ σπούδασε ἀπλῶς στὶς διάφορες στιγμῆς, ἀλλὰ τὸ ἔζησε, τὸ ἔκαμε μιὰ οὐσία μὲ τὴν ψυχὴ του κι' ὅταν τὸ ὑλοποιούσε μὲς τὸ χροῶμα ἔχυνε ταυτοχρόνως κι' ἓνα κομμάτι τῆς δικῆς του ζωῆς. Θυμᾶμαι τὴν ἐντύπωση ποὺ ἔνοιωσα ἀτενίζοντας ἓνα τέτοιο πίνακα τοῦ Ἀλεξανδράκη στὴ Βασιλικὴ Πρεσβεία τῆς Ἑλλάδος στὴ Λευκωσία. β) Τὸ προσωπικὸ ὕφος τοῦ ζωγράφου ποὺ δὲν τὸ ξεθώριασε ἀνακατεύντάς το μὲ τὸ κακὰ ἐννοούμενο στὴν Ἑλλάδα «εὐρωπαϊκὸ» τῶν καινούριων ρευμάτων. γ) Τὸ ρεαλισμὸ του στὴν τέχνη μὲ λιγώτερο ἐξπρεσιονισμό, ποὺ τοῦ ἐπέβαλε ἡ πικρὰ ἐμπειρία του ἀπὸ τὸ Ἀλβανικὸ Μέτωπο καὶ τὴν Γερμανικὴ Κατοχή. δ) Τὸν συνεχῆ πειραματισμὸ του μὲ κάθε ὕλικὸ (λάδι, νερομπογιὰ, χαλκὸ, ξύλο, χαρακτηριστικὴ κλπ.) καὶ ε)

Σχέδιο 65

Σχέδιο 98

(Τὸ ποίημα ποὺ παρεμβάλλω δὲν τῶχω ἐμπνευσθῆ ἀπὸ τὸ Σχέδιο 98 τοῦ Ἄλ. Ἀλεξανδράκη. Βρῖσκω τὴν εὐκαιρία νὰ τὸ παραθέσω γιὰ νὰ διανθίσω τὸ κείμενό μου μὲ λίγο λυρικό λόγο. Γράφτηκε στοὺς πρώτους ἀγῶνες τοῦ 1959 τὰ «Ἐλευθέρια».

Σ' ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΝΙΚΗ

Κείνος ὁ ἀπέριττος ρυθμὸς ποὺ συγκινοῦσε
τὴ χρυσαφιά ἄχνα τοῦ σταδίου
κι' ἦταν κολόνα δωρικὴ στὴν ἀντοχή,
σκέλος, ρυθμὸς κι' ἀνάταση τοῦ πλήθους..!

Ἄς τὸ θυμόμαστε σὰ γεγονὸς
τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας.
Μὰ προπαντὸς ἐκείνη τὴ λιτὴ γραμμὴ
στὸν ἀσπασμὸ τῆς νίκης.

Δὲν εἶναι κάλλος ἢ περήφανη μορφή.
Ἄπλᾶ τὴ δέχτηκες τὴ νίκη.
Ἄς εἶναι φιλικὸς ὁ ἰδρώτας σου,
μ' ἓνα χαμόγελο ἀδερφοῦ, στὸ τέρμα πάντα.)

Τὸ πλούσιο ἀπόθεμα πολυάριθμων σχεδίων, πού δεχνοῦν τὴν ἄσκησίν του νὰ βρῆ τὸ οὐσιαστικὸ καὶ αἰετὸ στὸ καθετὶ.

Θὰ ἦταν λόγος ἀδειανὸς καὶ φραστικὰ σχήματα μόνο, ἂν συνέχιζα μιὰ περιγραφικὴ ἔκθεση γιὰ τὸ Λεύκωμα «Ἀλεξανδράκη Σχέδια». Ἀσφαλῶς μὲ τὰ λιγοστὰ δείγματα τεκμηρίωσα κατὰ κάποιον τρόπο τὸ κείμενό μου. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ἀρκετό. Ξεδιψᾶς μονάχα ἂν σκύψης στὴν πηγὴ κι' ὄχι ἂν σοῦ προσφέρουν λίγες, ἔστω καὶ δροσερές, σταγόνες. Τίμο εἶναι νὰ σκύψης μὲς τὰ σχέδια σπουδάζοντας φύλλο-φύλλο τὴ λιτὴ αὐτὴ προσφορὰ ἑνὸς γνήσιου καλλιτέχνη. Ἄν ὁ λόγος μου αὐτὸς πείσει ἔστω καὶ λίγους νὰ ἀναζητήσουν τὴ μαγεία τοῦ ἔργου θὰ τὸ θεωρήσω τιμὴ μου.

ΚΤΗΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ο Δ Υ Ν Η

Εὐπνῆσαν τὰ κοράκια τῆς νύκτας
Καὶ σπάραξαν τὶς βρώμικες σάρκες
Τ' ἄρρωστημένα κορμιά σφάδαζαν
Κάτω ἀπ' τὰ νύχια τοῦ πάνθηρα
Ὁ λεπρὸς πάστορας γονάτισε
Στὶς ματωμένες λάσπες τῆς αὐλῆς
Καὶ τὰ σαπισμένα μάτια του
Ξεχύλισαν στίς κόκες ἀπαίσια
Φανάρια τῆς ξεθωριασμένης του ψυχῆς.
Καὶ φλόγα λεκιασμένη μιὰ προσευχὴ
Ξεπρόβαλε στ' ἄμορφα χεῖλιά του.

Ἄκουσες τὸ Χριστὸ νὰ βογγᾶ ἠλιθερά;
Εἶδες ἄνθρωπο νὰ τρώῃ τὸ κορμὶ του;
Σκόνταψες σὲ κομματιασμένες καρδιές;
Πῆρες στὰ χέρια σου κομμένο κεφάλι;
Πῆδηξες μέσα στὴ φωτιὰ τῆς ἀγωνίας;
Σὲ φίλησε ποτὲ λεπρὸς στὸ στόμα;
Σοῦ ἔφαγαν τὰ σικώτια σου οἱ γῦπες;
Τότε ἴσως νὰ ἔνοιωσες μέσα σου
Τὸν τραγικὸ κι' ἀθάτακτο καὶ μὸ
Τὸν σπαραγμὸ καὶ τὴν ὀδύνη
Τῆς τωρινῆς τῆς ἀθλιας γενιάς.

Πετάξαν ἐλπίδες πεινασμένες
Γιατὶ ποτίστηκαν μὲ βρώμικο νερὸ
Καὶ φάγανε ψωμὶ τοῦ πεθαμένου
Βιετνάμ, Καμπότζη, Γῆ Χαναάν
Ποτίσατε μὲ αἷμα τὴν ψυχὴ
Ἄφανισμένα νεῖδα πού καθήκατε
Ὅς πόσο ἀφημένα στοῦ φονιά τὸ ἔλεος
Θὰ ζῆτε; Σταματήσατε τοῦ Χάρου τὸ χορὸ
Κορμιά, κουφάρια, σάρκες, σκελετοὶ
Κάνετε βουνοὶ τὴ δύναμή σας
Ξαρώσατε τὴν βρωμερὴ σαπίλα.

Σήκωσαν τὸν γέρικο Σταυρὸ τὰ βρέφη
Σκίστηκε τὸ μέτωπο ἀπ' τ' ἀγκάθια
Χιλιάδες σκελετοὶ στὸ Γολγοθᾶ
Μάταια ἰδρώνουν πικρὸ αἷμα.
Ἀνάστασι δὲν ἔγινε καμμιά
Μονάχα τὸ σκοτάδι βασιλεύει
Χάλασαν οἱ τοῖχοι τῶν ναῶν
Μὲ τὸν τελευταῖο στεναγμὸ τοῦ Σταυρωμένου.
Γκρεμίστηκαν τὰ βᾶθρα τῶν εἰδώλων
Καὶ μέσ' τὴν λασπωμένη κοπριὰ
Χώθηκε ὁ ἥλιος μῆς καινούργιας χαραυγῆς.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΛΑΓΙΑΣ

ROGER ALLARD

L' ART DIFFICILE

Εἶναι βαρεῖα τὴν εὐτυχία νὰ σπῶσαι
Ὅποιος δὲν τόχει συνθηθῆσι πιὰ
Καὶ θαρρῶ πῶς ὁ **Latude**
Πληγώθηκε ἀπὸ τὴ λευτεριά.

Πῶς νὰ κάνεις γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃς
Μιὰ καρδιά μεθυσμένη ἀπὸ ταραχὴ
Ποῦ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ παλμὸς τῆς
Τὴν εἰρήνην παρακάμπτει καὶ τὴ σιωπὴ

Μάταια τὸ βλέφαρό σου χαμηλώνει
Φορμάει κιόλας πῶς θᾶμαι ἀπατημένος
Στὴν ὑπόσχεση πάνω τὴν πιὸ θερμῇ,

Καὶ θαρρῶ πῶς ἀνῆξέρα μου
Ἴσως ἤμουνα εὐτυχισμένος:
Εἶναι χειρότερα παρὰ νὰ μὴ εἶσαι.

Μετ.: ΜΙΜΗΣ ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

«ΔΙΟΣ Δ' ΕΤΕΛΕΙΕΤΟ ΒΟΥΛΗ»

Στήν παρούσα εργασία θά μᾶς ἀπασχολήσῃ τὸ ἐρμηνευτικὸ πρόβλημα ποῦ ἀφορᾷ τὸ β' ἡμιστίχιον τοῦ στ. 5 τῆς Ἰλιάδας, δηλ. τὸ «Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή».

Ἀπὸ τὰ Ἀλεξανδρινὰ κώλας χρόνια τὸ πρόβλημα ἀπασχόλησε πλατιὰ τοὺς διάφορους σχολιαστὰς τοῦ Ὀμήρου, ποὺ γνῶμες τοὺς θά παραθέσουμε κ' ἐμεῖς ἐδῶ, γὰρ νὰ προχωρήσουμε ὕστερα στὴν ὅλη διαπραγματεύσει τοῦ θέματος. Προτοῦ ὅμως προχωρήσουμε, θεωροῦμε καλὸ νὰ δώσουμε τὸ ἐφτάστιχο προοίμιον, ὅπου ἐντάσσεται καὶ ἡ πρότασις ποῦ θά μᾶς ἀπασχολήσῃ, γὰρ νὰ δοῦμε τί θέσι κρατᾷ μέσα σ' ὀλόκληρον τὸ προοίμιον τὸ «Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή»:

Μῆνιν ἄειδε, Θεά, Πηληιάδεω Ἀχιλῆος
οὐλομένην, ἣ μυρ' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκεν,
πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν
ἡρώων, αὐτοὺς δὲ ἐλώρια τεῦχε κύνεσσιν
οἰωνοῖσι τε πᾶσι, Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή,
ἔξ οὗ δὴ πᾶ πρώτα διαστῆτην ἐρίσαντε

Ἄτρεϊδης τε ἄναξ ἀνδρῶν καὶ διὸς Ἀχιλλεύς. (Ἐκδοσις Leaf and Bayfie'd).

Καὶ πρώτα τί θά πῆ ἡ λέξις «βουλή»; Βουλή, ἀπὸ τὸ ῥῆμα βούλομαι, ἐδῶ θά πῆ ὀλέση, ἀπόφασις. (Δὲς Liddel and Scott, Greek-English Lex.). Αὐτὸ ὅσον ἀφορᾷ τὴ μετάφρασι τῆς λέξεως στὴ νέα μας γλώσσα. Τὸ πρόβλημα ὅμως δὲν ἔγκειται στὴ μεταφραστικὴ σημασία τῆς λέξεως, μὰ στὴν ἐρμηνευτικὴ της. Ἄς συμβουλευτοῦμε ὅμως τὰ ἀρχαῖα σχόλια. (Δὲς Im. Bekkerius, Scholiorum in Homeri, Berolini 1827. G. Dindorfins, Scholia Graeca in Homeri Iliadem ex codicibus aucta et emendata, Oxford 1875. Βλ. ἐπίσης καὶ Εὔσταθιον, Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα). Ἀπὸ τίς διάφορες ἑρμηνεῖες ποῦ ἀναφέρουν τὰ σχόλια, θά ἀναφέρουμε σὲ ἕκτασι μόνον τίς δύο, ποῦ ἔναι καὶ οἱ κυριότερες, ἐνῶ τίς ἄλλες θά τίς ὀνοματίσουμε ἀπλῶς.

Α. Ἡ μὲ ἐρμηνεία εἶναι αὐτὴ τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ φιλόλογου Ἀρίσταρχου τοῦ Βυζάντιου καὶ τοῦ Ἀριστοφάνη, ὅτι δηλ. ἡ βουλή ἐδῶ τοῦ Δία εἶναι γεννημένη μέσα στὴν Ἰλιάδα τὴν ἴδια καὶ δὲν εἶναι δανεικὴ ἀπὸ ἄλλα ποιήματα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ βουλή τοῦ Δία στὴν Ἰλιάδα δὲν ἔχει καμιά σχέση μετὰ τὴ βουλή τοῦ Δία ποῦ συναντοῦμε στὸ Κύπρια Ἑπ. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ λόγο ὁ Ἀρίσταρχος (σύμφωνα πάντα μετὰ τὰ σχόλια) συνάπτει τὸ «Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή» μετὰ τὸ «ἔξ οὗ δὴ πᾶ πρώτα...», «ἔναι μὴ προῦσα τίς φαίνεται βουλή καθ' Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀφ' οὗ χρόνου ἐγένετο ἡ μῆνις». Μὲ λίγα λόγια δηλ. ὁ Ἀρίσταρχος καὶ ὁ Ἀριστοφάνης σὰ βουλή τοῦ Δία στὴν Ἰλιάδα βλέπουν τὴν ὑπόσχεσι ποῦ αὐτοὺς ἔδωκε στὴ Θέτιδα, τὴ μητέρα τοῦ Ἀχιλλέα, ὅταν αὐτὴ τοῦ ζήτησε νὰ τιμῆσῃ τὸ γιό της, ποῦ ὁ Ἀγαμέμνωνας τὸν ἀτίμασε, ἀφοῦ τοῦ πήρε τὸ «γέρας» του, τὴν ὁμορφὴ Βρισηίδα. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ Ἄγγλοι μεταφραστὰς τῆς Ἰλιάδας And. Lang, Wal. Leaf, Meyers κρατοῦν τὴν ἄποψιν τῶν δυὸ πάνω σχολιαστῶν, ἀφοῦ κ' αὐτοὶ μεταφράζουν τὸ «ἔξ οὗ δὴ τὰ πρώτα...» δεμένο μετὰ τὸ «Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή».

Ἡ σύναψις αὐτὴ εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μας, ἄστοχη, καὶ μᾶς ὀδηγεῖ ἴσα στὰ Κύπρια Ἑπ, πράγμα ποῦ ὁ Ἀρίσταρχος θέλει νὰ τὸ ἀποφύγῃ. Ὅπως μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὴ Χρηστομάθεια τοῦ Πρόκλου, στὸ τέλος τῶν Κυπρίων Ἑπῶν ὑπάρχει μὲ βουλή τοῦ Δία νὰ ξαλαφρώσῃ τοὺς Τρῶες, ἀπομακρύνοντας ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν συμμαχίαν τὸν Ἀχιλλέα. Πόσο πολὺ θά ταίριαζε λοιπόν, ἂν μεταφράζαμε ἔτσι: «ἔτσι ἄρχισε νὰ πραγματώνεται ἡ ἀπόφασις τοῦ Δία ἀπὸ τὴ μέρα ποῦ γιὰ πρώτη φορὰ ἦρθαν σὲ διάστασι καὶ χώρισαν ὁ βασιλιάς τῶν ἀντρῶν Ἀγαμέμνωνας καὶ ὁ εὐγενὴς Ἀχιλλέας». Τὸν παρατατικὸν «ἐτελείετο» δὲν τὸν μεταφράζουμε στὴ νέα μας γλώσσα μετὰ ἄοριστον, μὰ τὸν ἀποδίδουμε περιφραστικῶς. Ἐπει de facto μετὰ τὸ χωρῖσαν θά ἐννοήσουμε τὴ βουλή τοῦ Δία νὰ ξαλαφρῶσῃ τοὺς Τρῶες, ἀπομακρύνοντας τὸν Ἀχιλλέα, πράγμα ποῦ, ὅπως εἶπαμε, βρίσκεται στὰ Κύπρια Ἑπ.

Ἄν συμφωνήσουμε ὅμως μὲ τὸν Ἀρίσταρχο, πὼς βουλή τοῦ Δία ἐδῶ εἶναι πραγματικῶς ἡ ἀπόφασί του νὰ ἰκανοποιήσῃ τὴν αἴτησιν τῆς Θέτιδας, τότε πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε καὶ ἕνα σχῆμα πού λίγο πολὺ μποροῦμε νὰ τὸ χαρακτηρίσουμε σὰν προθύστερο, γιατί ἡ ὑπόσχεση τοῦ Δία ἄρχισε νὰ πραγματοποιεῖται ὄχι «ἐξ οὗ δὴ τὰ πρῶτα διαστήτην ἐρίσαντε...», ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ τὸ Α 523, ὁπότε ὁ Δίας ὑπόσχεται πὼς θὰ γνοαστῇ νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτὸ πού ζήτησε ἡ Θέτιδα.

Β. Προχωροῦμε πῶρα στὴ δεύτερη ἐρμηνεῖα πού δίνεται στὴ λέξι βουλή. Ἀπὸ τὰ Κύπρια Ἔπη μαθαίνουμε πὼς ὁ Δίας γιὰ νὰ ξελαφρώσῃ τὴ γῆ πού βάραινε ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, ἔριξε φοβερὸ πόλεμο στὴν Τροία, «...οἱ δ' ἐνὶ Τροίῃ ἦρωες κτείναντο· Διὸς δ' ἔτελείετο βουλή». Πιὸ μπροστά, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἀκριβῶς, εἶχε κάνει τὸ Θηβαϊκὸν πόλεμο. Τὴ θέση λοιπὸν αὐτὴ προβάλλουν ὅσοι ὑποστηρίζουν πὼς ἡ βουλή τοῦ Δία στὴν Ἰλιάδα προϋπάρχει. Στὰ Κύπρια Ἔπη ὅμως τὸ «Διὸς δ' ἔτελείετο βουλή» εἶναι σφιχτά, πῶρα πολὺ σφιχτά, δεμένο μὲ τὰ παραπάνω του. Ἔχουμε ἐκεῖ μιὰ αἰτία: ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους «ἐβάθυνε βαθυστέρνον πλάτους αἴης». Ὁ Δίας παίρνει τότε τὴν ἀπόφασιν νὰ ξελαφρώσῃ τὴ γῆ, δημιουργώντας τὸν τρωϊκὸν πόλεμο, κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ ὁποῦ σκωτώθησαν πολλοί· Διὸς δ' ἔτελείετο βουλή. Ὅλα ὅμως αὐτὰ δὲ συμβαίνουν στὴν Ἰλιάδα. Ἀντίθετα μάλιστα, ἐδῶ ὑπὸ «Διὸς δ' ἔτελείετο βουλή» μοιάζει ξεκάθωτο.

Ποιά λοιπὸν εἶναι στὴν Ἰλιάδα μέσα ἡ βουλή τοῦ Δία; Ἀπὸ αὐτὰ πού μέχρι τῆς στιγμῆς παραθέσαμε, εἶναι δύσκολο ν' ἀποφανθοῦμε. Ἄς δοῦμε λοιπὸν τὸ ρόλο πού παίζει ἡ βουλή τοῦ Δία σ' ὅλο τὸ ποίημα· μόνο μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ βροῦμε, ἂν ἡ βουλή τοῦ Δία ἐνυπάρχῃ ἢ προϋπάρχῃ στὴν Ἰλιάδα. Ἄν ὑπάρχῃ, θὰ δοῦμε πῶς αὐτὴ ἐξελισσεται καὶ, ἂν προϋπάρχῃ, θὰ δοῦμε τὴ σχέση της μὲ τὴ βουλή τῶν Κυπρίων Ἐπῶν. Αὐτὸ ὅμως θὰ τὸ δοῦμε λίγο μετὰ.

Γ. Ἡ τρίτη ἐρμηνεῖα πού δίνεται ἀπὸ τὰ σχόλια στὴ λέξι βουλή εἶναι πὼς πρέπει νὰ σημαίῃ «εἰμαρομένη», δηλ. τὸ πεπρωμένο. Τὴν ἐρμηνεῖα ὅμως αὐτὴ, καθὼς καὶ αὐτὴ τοῦ ἀναφέρουμε παρακάτω, θὰ τις ξεχάσουμε, γιατί δὲ στέκουν.

Δ. Εἶπαν λοιπὸν πὼς βουλή ἐδῶ ὁ Ὅμηρος ἐννοεῖ τὴν ἱερὴ βαλανιδιά τοῦ Δία στὴ Δαδώνη τῆς Θεσσαρωτίας, ὅπου ὁ Ὀδυσσεύς ἔλεγε πέρασε «ὄφρα θεοῖο ἐκ δρυὸς ὑμικόμοιο Διὸς βουλήν ἐπακούσαι» (Δὲς ξ 327).

Ποιά θέση κρατᾷ ὅμως συνταχτικῶς ἡ πρότασί μας σ' ὅλο τὸ προοίμιον; Τὴ μιὰ ἄποψη, αὐτὴ τοῦ Ἀρίσταρχου, τὴν ἐκθέσαμε κίβλας. Μιὰ ἄλλη ἄποψη εἶναι τούτη: νὰ θεωρηθῇ ἡ πρότασί μας παρενθετικὴ, ὁπότε τὰ ἄλλα θὰ 'ναί φυσιολογικά. Στὴ νεοελληνικὴ μετάφραση τῆς Ἰλιάδας ἀπὸ τοὺς Ν. Καζαντζάκη καὶ Ι. Θ. Κακριδῆ, κρατᾷται ἡ πιὸ πάνω συνταχτικὴ σειρά. Μεταφράζεται λοιπὸν τὸ προοίμιον ἔτσι:

Τὴ μάνητα, Θεά, τραγοῦδα μας τοῦ Ξακουστοῦ Ἀχιλλέα,
ἀνάθεμά τη, πίστες πού 'δωκε στοὺς Ἀχαιοὺς περισίτες
καὶ πλῆθος ἀντρωιωμένες ἔστελε ψυχὰς στὸν Ἄδη κάτω
παλικαριῶν, στοὺς σκύλους ῥίχνοντας νὰ φᾶνε τὰ κορμιά τους
καὶ στὰ θῆνια ὀλοῦθε — ἔτσι τὸ θέλησε νὰ γίνῃ τότε ὁ Δίας —
ἀπ' τὴ στιγμῆ πού προκοπιάστηκαν καὶ χώρισαν οἱ δύο τους
τοῦ Ἀτρέα ὁ γιὸς ὁ στρατοκράτορας κ' ὁ μέγας Ἀχιλλέας.

Ἦπάρχουν πολλοὶ πού συνάπτουν τὸ «ἐξ οὗ δὴ τὰ πρῶτα...» μὲ τὸ «Μῆνιν ἄειδε, Θεά», δηλ. Τραγοῦδα μας, Θεά, πῆ μάνητα ἀπ' ἐκεῖνο τὸ χρονικὸ σημεῖο (10ος χρόνος τοῦ πολέμου) πού γιὰ πρώτη φορὰ ἦρθαν σὲ διάσταση καὶ χώρισαν... Τὴ συνταχτικὴ αὐτὴ πλοκή τὴ συναντοῦμε κατὰ ἕνα τρόπο ἀνάλογο καὶ στὴν Ὀδύσεια. Καὶ ἐδῶ δηλ. ὁ 10ος στίχος τοῦ προοιμίου «τῶν ἀμόθεν γε, Θεά, θύγατερ Διός, εἰπέ καὶ ἡμῖν» ἔχει σχέση μὲ τὸ «Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα.»

Ὅπως εἶπαμε πιὸ μπροστά, τὰ Κύπρια Ἔπη, ὅπως μᾶς παραδίδονται στὴν περίληψιν τοῦ Πρόκλου, ἀρχίζουν μὲ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Δία καὶ τῆς Θέτιδας νὰ ξεσηκώσουν τὸν τρωϊκὸν πό-

λεμο, για ανακούφιση της γῆς ἀπὸ τὸ ὑπερβολικὸ βάρος τῶν πολλῶν ἀνθρώπων. Αὐτὰ τέλειωναν στὸν ἕνατο χρόνο τοῦ πολέμου· λίγο ὅμως πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τους — παραμονὴ τοῦ Α τῆς Ἰλιάδας — ὑπάρχει μιὰ ἀκόμη ἀπόφαση τοῦ Δία, νὰ ἀνακουφιστοὺς Τρῶες, ἀπομακρύνοντας τὸν Ἀχιλλεὺς ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ συμμαχία. Ὅμως καὶ ἡ Ἰλιάδα ἀρχίζει μὲ μιὰ ἀπόφαση τοῦ Δία νὰ ικανοποιήσῃ τὴ Θέτιδα καὶ τὸν Ἀχιλλεὺς — ὅπως ἄλλωστε θὰ δεῖξουμε παρακάτω. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ δὲ νομίζουμε νὰ ’ναι τυχαῖο. Ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδας εἶναι σίγουρο πὼς ἔχει ὑπόψη τοῦ ὅλη τὴν παράδοση τῆς τρωϊκῆς ἐκστρατείας. Ὅσο καὶ νὰ δεῖξουμε λοιπὸν πὼς ἡ ἀνάπτυξη τῆς βουλῆς τοῦ Δία ξετυλίγεται μπροστὰ μας μὲ μιὰ αὐτοτέλεια, ὅμως ἡ συγγένεια, ἔστω κι’ ἂν δὲ φαίνεται, παρόλες τὶς ἐνθαρρύνσεις τοῦ προοιμίου μας, ὑπάρχει. Ἡ γνώμη μας εἶναι πὼς ὁ Ὅμηρος πῆρε ἀπὸ τὴν παράδοση τὸ θέμα τῆς ἀπομάκρυνσης τοῦ Ἀχιλλεὺς (=β’ βουλὴ τοῦ Δία στὰ Κύπρια) καὶ τοῦ ἔδωσε καινούριο χροῖμα καὶ νέα μορφή. Ἐκεῖ ἦταν ἄπλως μιὰ ἀπομάκρυνση, ἐδῶ ὅμως ἡ ἀπομάκρυνση εἶναι γιὰ τὸν Ἀχιλλεὺς ἕνα ἀποτέλεσμα τῆς προσβολῆς τῆς τιμῆς του. Ἀντλήσει λοιπὸν ὁ Ὅμηρος τὸ θέμα, ὅμως δὲν τὸ ἔμπασε ἔτσι ἀκατέργαστο μὲς στὴν Ἰλιάδα, ἀλλὰ τὸ δούλεψε καὶ μὲ τὴν ποιητικὴ του φαντασία τοῦ κόλλησε νέες σκηνές. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μᾶς χάρισε ἕνα θέμα ποῦ ἐξελισσεται καὶ τὰ μέρη του εἶναι δεμένα μεταξὺ τους.

Ἡ Ἰλιάδα ὀλόκληρη δονεῖται ἀπὸ τὴ βουλὴ αὐτὴ τοῦ Δία, νὰ τιμηθῇ δηλ. ὁ Ἀχιλλεὺς· κι’ αὐτὸ ὄχι μονότονα καὶ ξηρὰ καὶ μονότροπα, μὰ μὲ χίλιους δυὸ τρόπους, ὅπως θὰ δοῦμε. Ὁ ποιητὴς, ἀντίθετα, π ὀ τ ἔ του δὲν μᾶς μιλά φανερὰ γιὰ τὴ βουλὴ τῶν Κυπρίων Ἐπῶν. Μόνο σκόρπια κάνει μερικὲς νύξεις, ἄδεταις μεταξὺ τους καὶ χωρὶς συνέχεια, ποῦ κι’ αὐτὲς τὶς ἀποδίδουμε στὴ βουλὴ τῶν Κυπρίων, ὄχι μὲ ἀπόλυτη σιγουριά: Στὸ Β 38 ὁ Ἀγαμέμνωνας δὲν ἤξερε τί τοῦ ᾠοῦ ᾠοῦ ὁ Δίας.

Δυὸ φορές πάλι ἀκοῦμε τὸν Ἀγαμέμνονα νὰ λήη στοὺς Ἀργίτες πὼς ὁ Δίας

«θήσειν γὰρ ἔτ’ ἔμελλεν ἐπ’ ἄλγέα τε σιναχὰς τε
Τρωσὶ τε καὶ Δαναοῖσι διὰ κρατερὰς ὑμῖνας».

Στὸ Γ 164-5 ὁ Πρίαμος λέει στὴν Ἑλένη πὼς δὲν φταίει αὐτὴ, μὰ

«...Θεοὶ νὸ μοι αἴποι εἰσίν,
οἷ μοι ἐφώρησαν πόλεμον πολύδακρον Ἀχαιῶν».

Δυὸ φορές πάλι ἀκοῦμε τὸν Ἀγαμέμνονα νὰ λήη στοὺς Ἀργίτες πὼς ὁ Δίας

«...πολλῶν πολίων κατέλυσε κάρηνα
ἠδ’ ἔτι καὶ λύσει» (Β 117-8 καὶ Ι 24-5).

Στὸ Η 476 9 ὁ Ὅμηρος μᾶς δίνει ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ τοὺς Ἀργίτες νὰ τρῶνε ὅλη νύχτα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τοὺς Τρῶες μὲ τοὺς συμμάχους τους στὸ κάσιτρο,

«παννύχιος δέ σφιν κακὰ μήδετο μητιάτα Ζεὺς
σμερδαλέα κτυπέων».

Οἱ νύξεις αὐτὲς ἀναφέρονται στὴν ἀπόφαση τοῦ Δία νὰ κηρῶσῃ τὸν τρωϊκὸ πόλεμο. Θὰ μπορούσαμε ἐπίσης νὰ ποῦμε πὼς οἱ αἰματηρότατες μάχες, τὰ κονταροχτυπήματα, οἱ ἀριστεῖες τῶν ἡρώων κ.ἄ. ποῦ στὴ διάρκειά τους «πλήθος ἀντρωϊωμένους στέλλονται ψυχὰς στὸν Ἄδη κάτω» (Α 3, Λ 55) εἶναι τρόποι μὲ τοὺς ὁποίους ἀνακουφίζεσθαι ἡ γῆ.

Ἄς παρακολουθήσουμε ὅμως καὶ τὴ βουλὴ τοῦ Δία νὰ ικανοποιήσῃ τὴ Θέτιδα: θὰ δοῦμε ἐδῶ πὼς ὅλα εἶναι προγραμματισμένα καὶ πὼς ὅλα προχωροῦν μὲ βάση ἕνα σχέδιο, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι καὶ τὴν ἐκπλήρωση τῆς βουλῆς. Καὶ ὕστερα ἀκόμη ἀπὸ τὴν πραγμάτωση τῆς βουλῆς—ὑπόσχεσής μου ὁ Δίας δὲν σταμάτησε νὰ ρυθμίζῃ τὸν πόλεμο (Τ 155). Στὸ Α 351-6 ὁ Ἀχιλλεὺς μὲ κλάματα φωνάζει τὴ μητέρα του, στὴν ὁποία παραπονιέται γιὰ τὴν προσβολὴ ποῦ τοῦ ᾠοῦ ᾠοῦ ὁ Ἀγαμέμνωνας. Στὸ Α 325 ἡ Θέτιδα ἀκούει τοὺς θρήνους τοῦ παιδιοῦ της καὶ ἔρχεται νὰ τὸ συναντήσῃ. Στὸ Α 508 ἡ Θέτιδα ἀνεβαίνει στὸν Ὀλυμπο καὶ παρακαλεῖ τὸ Δία μὲ τοῦτα τὰ λόγια:

«...Ὀλύμπιε μητίετα Ζεῦ·
τόφρα δ' ἐπὶ Τρώεσσι τίθει κράτος, ὄφρ' ἂν Ἀχαιοὶ
υἷν ἐμόν τίσωσιν ἐφέλλωσίν τε ἔ τιμῃ.»

Στὸ Α 523 ὁ Δίας δίνει τὴν ὑπόσχεση πὼς ἡ αἴτηση τῆς Θέτιδας θὰ ἐχτελεσθῇ. Ἐκ τῆς ἴδιας τῆς Θέτιδας θ' ἀκούσουμε στὸ Σ 74 ὅτι αὐτὰ πού παρακάλεσε «τετέλεσται ἐκ Διός». Ὁμοίως καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ὁ ἴδιος στὸ Λ 608-610 αἰσθάνεται πὼς ἦρθε ὁ καιρὸς νὰ πέσουν στὰ πόδια του οἱ Ἀργεῖτες. Πάντως ἀπὸ τῆς στιγμῆς πού ὁ Δίας «ἢ καὶ κινανήσιν ἐπ' ὄφρουσι νεῦσε» μέχρι τὴν ὥρα πού ἡ ὑπόσχεσή του «τετέλεσται», ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδας μᾶς δίνει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Δίας πραγματοποιοῦσε τὴ βουλή του. Ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς στὸ Β 1-14 σκέφτεται τὸν τρόπο πού θὰ δώσῃ ἰκανοποίηση στὴ Θέτιδα. Μὲ ποῖο τρόπο λοιπὸν πραγματοποιεῖται ἡ βουλή τοῦ Δία στὴν Ἰλιάδα; Ἐκ τῆς διαφόρων νύξιος πού μᾶς δίνονται, βλέπουμε πὼς ἡ ὑπόσχεση πραγματοποιεῖται, ὅταν ὁ Δίας:

- α) τάσσεται μὲ τὸ μέρος τοῦ Ἐκτορα.
- β) τάσσεται μὲ τὸ μέρος τῶν Τρώων.
- γ) τάσσεται ἐναντίον τῶν Ἀχαιῶν.
- δ) τάσσεται ἐναντίον τῶν Τρώων — μετὰ ἀπὸ τὴν ἐχτέλεση τῆς βουλῆς — καὶ μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀχαιῶν.

Ἐκ τῆς διαφόρων ὁμοίων κάθε μερικὸ στὰ μερικότερά του, γὰρ νὰ δοῦμε τοὺς ποικίλους τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους ἐχτελεῖται ἡ βουλή. Καὶ πρῶτα τὸ α, πὼς τάσσεται ὁ Δίας μὲ τὸν Ἐκτορα; Ὅταν τοῦ δῖνῃ δόξα καὶ νίκη (Θ 141, 176, 216, Ι 118, Λ 288, Μ 174, 255, 437) «κῦδος ὀπάξει, κατένευσε νίκην καὶ κῦδος, κῦδος ἔδωκεν, τοῦτον ἔτισε, εὖχος ἔδωκεν, κῦδος ὀρέξει κ.ἄ. Ὅταν τοῦ δῖνῃ ὀρμή καὶ θάρρος: Ι 703, Λ 192, Ν 154, Ο 694 (Θεὸς ὄρη, κράτος ἐγγυαλίξω, ὄρη Θεῶν... Ζεὺς ὄσεν)... Ὅταν τοῦ παραστέκεται ἢ ὅταν ἔχη τὴν ἔγνοια του: Κ 105, Λ 366, Μ 236, Ο 231, 290, 466 (ἐφύλασεν Ἐκτορα, νοήματα ἐκτελέει, Θεῶν τις ἐρρύσατο, Θεῶν τις ἐπιτάροθός ἐστιν...).

Μὲ ποῖο τρόπο πάλι ὁ ἴδιος τάσσεται μὲ τοὺς Τρώες; Ὅταν τοὺς δῖνῃ δόξα καὶ νίκη (κῦδος, κράτος, νίκη) Λ 79, 319, Ρ 331, 596, 627. Ὅταν τοὺς δῖνῃ ὀρμή καὶ θάρρος (ἐποτρύνει καὶ ἀνώγει, Τρώας ἐγείρει, μένος ὄρνυσι...) Θ 355, Ο 567, 725. Ὅταν τοὺς παραστέκεται μὲ τὴ βοήθεια ἢ τὴν εὐνοιά του (ἀρήγει, ἀμύνει, παρίστησι, ἀνδρέξια σήματα φαίνων) Ι 256, Ν 783, Ο 493, Π 121, Ρ 338, 630.

Ὁ Δίας μένει πιστὸς στὴν ὑπόσχεσή του πού ἔδωσε στὴ Θέτιδα νὰ τιμῆσῃ τὸν Ἀχιλλεὺς, χτυπώντας τοὺς Ἀργεῖτες τὴν ἐχθρική του διάθεση τὴ δείχνει ὅταν τοὺς ἀφανίξῃ καὶ τοὺς δαμάξῃ (πῆμα κυλίνδει, μάστιγι δάμνυσι...) Ν 812, Ο 376' 637, Π 103, Ρ 688. Ὅταν τοὺς δῖνῃ τρόμο ἢ δειλία μὲ διαφόρους τρόπους (φόβον ὄρνυσι) Θ 34, 75, Λ 544. Ὅταν αὐτὸ εἶναι τὸ θέλει του (φίλον εἶναι αὐτῷ, οὐκ ἔαα αὐτός, τοῖο ἐκ τάδε πέλονται) Ε 711, Θ' 34, 354 — ὁ στίχος «οἱ κεν δὴ κακὸν οἶτον ἀναπλήσαντες ὄλωνται» ἐπαναλαμβάνεται κάθε λίγο καὶ λιγάκι! — Θ 314, 430, 465, Ν 14, 225, 632, Ε 69, Ρ 99, Τ 90. Ὅταν, ἔχοντας οἱ Ἀχαιοὶ τὴν ἔγνοια γὰρ τὰ πλοῖα τους, τοὺς ἔχη σὲ κάποιο εἶδος συναγεροῦ. Δ 248, Θ 235, Κ 44, Ν 57.

Ὅταν πᾶς ἡ βουλή τοῦ Δία θὰ ἔχη πραγματοποιηθῇ, ὁ ποιητὴς δὲ σταματᾷ νὰ μᾶς τὸ τονίξῃ. Ἔτσι ἀκούουμε πὼς, ἐνὸς πρῶτα ὁ Δίας βοηθοῦσε τὸν Ἐκτορα καὶ τοὺς Τρώες, τώρα παραστέκεται στοὺς Ἀργεῖτες. Ἔτσι μὲ τὴ μέθοδο τῆς ἀντίθεσης ὁ Ὅμηρος μᾶς τραβᾷ περισσότερο κοντὰ του. Τὴ μεταβολὴ στὸ θέλει τοῦ Δία θὰ πῆν ἀκούσουμε καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ ἀπὸ τὸν Ἀχιλλεὺς καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς Τρώες. Σκοπὸς νὰ τονισθῇ τὸ γεγονὸς τῆς μεταβολῆς. Ἄλλωστε ὁ Ὅμηρος ἀπὸ Ν 347-50 μᾶς προλέγει κατὰ κάποιο τρόπο τὴ μέλλουσα μεταβολὴ στὴ βουλή τοῦ Δία:

«Ζεὺς μὲν ῥα Τρώεσσι καὶ Ἐκτορι βούλετο νίκην,
κυδαίνων Ἀχιλλῆα πόδας ταχύν' οὐδ' ὁ γε πάμπαν

ἤθελε λαὸν ὀλέσθαι Ἀχαιῶν Ἰλιόθι πρό,
ἀλλὰ Θέτιν κύδαινε καὶ νίεα καρτερόθυμον».

Ἔτσι λοιπὸν ὁ Δίας στὸ Π 656 βάζει δειλία στὸ στήθος τοῦ Ἔχτορα, στὸ Π 691 γκαρδιώνει τὸν Πάτροκλο, στὸ Η στέλλει τὴν Ἀθηνά γιὰ νὰ δώσῃ δύναμη στοὺς Ἕλληνες «δὴ γὰρ νόος ἐτρόπετ' αὐτοῦ» (545-6). Στὸ Χ 403 ὁ Ὅμηρος μᾶς λέει πὼς ὁ Δίας ἄφησε νὰ ντροπιασθῇ ὁ Ἔχτορας. Μὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἔχτορας λίγο πῶ πάνω (Χ 302) παραδέχεται πὼς τοῦ παρᾶστεκε ὁ Δίας πρῶτα, ἐνῶ τώρα τὸν ἄφησε.

Μὲ ὅλα αὐτὰ ποὺ σημειώσαμε, δείχνεται πὼς σχεδὸν ὀλόκληρη ἡ Ἰλιάδα ἔχει σκοπὸ νὰ τιμῆσῃ τὸν Ἀχιλλέα. Τὰ πάντα, ὅπως εἶπαμε καὶ στὴν ἀρχή, εἶναι προγραμματισμένα καὶ προχωροῦν σφιχτὰ δεμένα μεταξύ τους. Ἔτσι δὲ μένει καμιά ἀμφιβολία πὼς ὁ Ὅμηρος στὴν παρενθετικὴ πρόταση τοῦ προοιμίου αὐτὰ ἐννοεῖ, νὰ τιμηθῇ ὁ Ἀχιλλέας' καὶ πράγματι, μὲ ὅσα παρακολούθησαμε διαπιστώσαμε καὶ ἡμεῖς πὼς στ' ἀλήθεια «Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή»!

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΓΚΟΤΑΛΗΣ

ΟΙ ΑΛΛΕΣ ΜΕΡΕΣ

Τὴν ἄλλη μέρα τῶν ἐπετείων,
τὴν 26ῃ Μαρτίου,
τὴν 29ῃ Ὀκτωβρίου,
τὴν 2α Ἀπριλίου,
οἱ ὀδοκαθαριστὲς μαζεύουν τὰ συνθήματα, τοὺς ὄρκους μας,
οἱ νοικοκυρὲς διπλώνουνε τίς σημαῖες ποὺ ἀγρύπνησαν
ἢ φυλάγουνε λίγα δαφνόφυλλα γιὰ τὸ στυφάδο.
Τὴν ἐπαύριον ξεβιδώνουν τὰ μεγάφωνα
ποὺ ἀκόμα στάζουν ἀπὸ τοὺς λιπαροὺς λόγους τῶν ρητόρων,
τὰ χάλκινα ἐμβατήρια σωπαίνουν
μέσα στὶς ἀνταύγειες τῶν φιλαρμονικῶν,
τὰ ἐωθινὰ μαραίνονται μέσα στὰ κρῖνα.
Τὴν ἐπαύριον οἱ μαθητὲς δὲν ἐξετάζονται,
οἱ φαντᾶροι δὲν γυμνάζονται
μ' ἀκόμα τοὺς μένει μιὰ στάση εὐθυτενής,
μιὰ σοβαρῆς δυσανάλογος πρὸς τὰ ξεθεωμένα τους μέλη,
ἓνα πρόσωπο ἠλιοκαμένο ποὺ ζητιανεύει σκιά.
Τὰ ἐνδημικὰ πουλιά ποὺ μᾶς γνωρίζουν
παίζουν τηλεφῶνο στοὺς τηλεφωνικοὺς στύλους,
χορεύουνε στὰ συρματένια πεντάγραμμα
ποὺ ἀκόμα ἤχοῦν τὰ ζήτω καὶ τὰ ὄχι.
Τὴν ἐπαύριον τῶν ἐπετείων
οἱ τραυματίες γυρίζουν στὰ περίπτερά τους,
ξαναγυρίζουν οἱ νεκροὶ τοῦ Ζαλόγγου τὰ βάραθρα,
στῆς Κορυτσᾶς τὰ χιόνια πικραμένοι,
ξανακοιμῶνται στὰ φυλακισμένα μνήματά τους.

Λεμεσὸς 29.10.70.

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΜΑΚΑΡΙΤΗΣ ΚΩΣΤΑΡΗΣ

(διήγημα)

Δέ μορῶ νὰ πῶ πὼς ἔνοιωθα ἄνετα ἀνεβαίνοντας τὶς σκάλες στὸ σπίτι τοῦ μακαρίτη Κωσταρῆ. Σὺ δεόμεν κἀπως μαζί του, ἰδιαίτερος γιὰτὶ μοῦ ἐμπιστεύτηρε ἓνα μυστικὸ του καὶ μὲ παρακάλεσε νὰ τὸ βοηθήσω νὰ ἀσκήση μιὰ πρώτης γραμμῆς χριστιανικὴ ἀγαθοεργία. Στὴν ὑπόθεση αὐτὴ ἐγὼ σὰν οἰκογενειακὸς γιαιτρός θὰ ἐρμήνευα τὸν πρῶτο ρόλο. Ἄλλὰ ὁ θάνατος τᾶφερε ὄλα ἀνάποδα. Πέθανε ὁ φίλιτος Κωσταρῆς κ' ἄφησε μιὰ χήρα προχωρημένη στὰ χρόνια. Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο ἡ χήρα καταγόταν ἀπ' τὴ Μικρασία, ἦταν παλιὰ πρόσφυγας, χωρὶς συγγενεῖς ἢ παλιούς συντοπίτες.

Μόλις μπῆκα στὸ χῶλ τοῦ κἀπως στενοῦ διαμερίσματος, ἡ χήρα τοῦ μακαρίτη Κωσταρῆ μὲ ὑποδέχθηκε μὲ κἀπως ἔξαλλο τρόπο, ποῦ δὲν τὸ συνήθιζε.

—Ἔλα, γιαιτρέ, νὰ δῆς τὰ χάλια καὶ τὶς προκοπὲς τοῦ φίλου σου.

Ὅμοιολογῶ πὼς ξαφνιάστηκα μὲ τὴν ὑποδοχή. Βέβαια φίλος τοῦ μακαρίτη μὲ τὴν πραγ- ατικὴ ἔννοια δὲν ἦμουν. Εἶχαμε ἔξᾶλλον μεγάλη διαφορὰ ἡλικίας, διάφορα ἐνδιαφέροντα καὶ διάφορη θέση στὴν κοινωνία. Φαίνεται ὅμως πὼς καλλιερ- γοῦσε ὁ μακαρίτης τὴν ἰδέα αὐτὴ στὴ γυναίκα του ἴσως γιὰ νὰ μὲ διευκολύνη στὸν ρόλο μου.

—Δὲν καταλαβαίνω τί θέλεις νὰ πῆς, κυρία Ἰωάννα μου, τῆς λέω μὲ ὀλοφάνερη ἔκκληξι.

—Μ' ἔκλεψε, μὲ κατάστρεψε, μὲ ξεγέλασε... νὰ μὴν τὸν καταραστῶ νεκρὸ, μόλις ποῦ τὸν σκέπασε τὸ χῶμα, μοῦ ἀπαντᾶ μὲ τὸν πιὸ ἔξαλλο τρόπο.

Στὴν ὑπόδειξη γειτόνισσας, ποῦ ὑποδεχόταν ὄσους ἐρχονταν νὰ συλλυπηθοῦν τὴ χήρα, κάθισα πολὺ στενόχωρα στὴ γωνία πλαί στὴν πόρτα τῆς βεράντας. Χαιρέτησα μὲ ψυχρὸ χαμόγελο δεξιὰ κ' ἀριστερὰ τοὺς λίγους γείτονες καὶ γνωστούς κ' ἔσκυψα, σπουδάζοντας μὲ τὸ βλέμμα τὰ πολύχρωμα πλακάκια τοῦ δαπέδου.

—Ἄλλὰ καὶ νὰ τὰ δώση στὶς φιλενάδες; Γέρος ἄνθρωπος καὶ δὲ ντρεπόταν; Ξεσπᾶ ἡ χήρα. Τὸ ὑποψιάστηκα μιὰ-δυὸ φορές. Μὰ μὲ ἀποκοίμιζε μὲ τὰ λογάκια του. Καὶ μὲ ἄφησε ἐκτεθειμένη* στὸς πέντε ἀνέμους. Ὁ παλιάνθρωπος.

Δὲ βάσταξα πιά. Καὶ τὴ ρώτησα.

—Σᾶς παρακαλῶ. Ἐξηγήστε μου τί συμβαίνει.

—Ὡστε δὲν ξέρετε τίποτα, γιαιτρέ; Σᾶς κοροϊδεύε κ' ἐσᾶς... νὰ μὴν τὸν καταραστῶ.

—Μὰ σᾶς λέω δὲν καταλαβαίνω, τῆς ἀπαντῶ.

—Νά: τᾶφαγε ὄλα μὲ τὶς φιλενάδες. Λέω μὲ κείνη τὴ Θεονίτσα, ποῦ ὄλο μοῦ τὴν ἔφερνε ἐδῶ πάνω καὶ τῆς βάφτισε καὶ τὸ πρῶτο παιδί. Λὲς νᾶταν δικό- του τὸ πρῶτο παιδί; Διάβολε τοῦ μοιάζει. Τώρα συσχετίζω τὰ πράγματα.

—Ἐξακολουθῶ νὰ μὴν καταλαβαίνω, τῆς δηλώνω βρίσκοντας τὴν ψυχραι- μία μου.

Καὶ τότε μ' ἔνα γρήγορο ρυθμὸ, σχεδὸν ἀσθμαίνοντα, ἡ χήρα μοῦ τὰ διηγῆθηκε

ὄλα. Συχνὰ παρακαλοῦσε τὸν μακαρίτη νὰ τῆς ἔπαιρνε ἓνα βιβλιάριο στὴν Τράπεζα καὶ νὰ τῆς κατάθετε σιγά-σιγά λίγα ποσὰ γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακὸ. Τοῦ πρότεινε ἀκόμα πρὶν πολλὰ χρόνια νὰ κάμουν καὶ μιὰ ἀσφάλεια ζωῆς. Ἐκεῖνος τὴ βεβαίωσε πὼς ἐκτὸς ἀπὸ τὶς καταθέσεις του στὴν Τράπεζα εἶχε κάπου πέντε χιλιάδες λίρες σὲ εἰδικὸ κουτὶ μὲς τὸ μυστικὸ συρτάρι τῆς μεγάλῃς τὸς ντουλάπας. Μὲ τούτα τὴν ἀποκοίμιζε, ἀλλὰ εἶχε πάντοτε στὴν ψυχὴ τῆς τὸ φόβο. Ὅταν πέθανε ὁ μακαρίτης κι' ἀντιμετώπισε ἡ χήρα ἀπ' τὴν πρώτη στιγμή τὴν ἀνάγκη νὰ κρατᾷ χρήματα γιὰ τὰ στοιχειώδη ἔξοδα, ἀνοῖξε τὸ μυστικὸ συρτάρι γιὰ νὰ πάρῃ ἀπὸ τὸ ἀπόθεμα. Τρέμανε τὰ χέρια τῆς γιατί θ' ἄγγιζε γιὰ πρώτη φορὰ ἓνα τέτοιο χρηματικὸ ποσὸ, πέντε χιλιάδες λίρες. Πέρασε ἀπ' τὸ μυαλὸ τῆς ὁ κίνδυνος κλοπῆς, ἴσως καὶ δολοφονίας γιὰ νὰ πάρῃ τὰ λεφτά. Ἐβγάλε τοὺς γείτονες ἔξω ἀπ' τὴν κρεβατοκάμαρά τῆς. Ἄνοιξε τὸ κουτὶ καί... δὲ βρῆκε τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνα βιβλιάριο Τραπέζης. Ταράχτηκε πρὸς στιγμή. Ἀλλὰ ἀμέσως συλλογίστηκε πὼς ὁ μακαρίτης τὰ κατάθεσε ὄλα στὴν Τράπεζα γιὰ ἀσφάλεια. Μάλιστα τοῦτο τὴν ἀνακούφισε, παρόλο πὺ θ' ἄπρεπε ν' ἀφήσῃ ὁ εἰλογημένος καμμὶα διακοσιὰ λίρες γιὰ μιὰ ἔκτακτη ἀνάγκη, καλὴ ὥρα σὰν τούτη τώρα ἐδῶ. Εἶπε νὰ ριζῆ ξανά στὸ κουτὶ τὸ βιβλιάριο τῆς Τραπέζης καὶ νὰ ζητήσῃ δανεικὰ ἀπὸ κανένα γείτονα. Τὴν τελευταία στιγμή θεώρησε καλύτερο νὰ τὸ δείξῃ στὸν γείτονα, νὰ τὸν βεβαιώσῃ πὼς ἔχει λεφτά στὴν Τράπεζα μήπως αὐτὸς τῆς ἀρνηθῆ τὰ δανεικὰ. Ἄνοιγει, λοιπόν, τὸ βιβλιάριο καὶ βλέπει πὼς ὄλο τὸ ποσὸν τραβήχτηκε πρὶν ἓνα μῆνα.

— Ἀκριβῶς πρὶν ἓνα μῆνα ἀγόρασε σπιτί ἡ Θεονόισα ἢ προστατευομένη του, ἡ κουμπάρα μας, πού τῆς βάρφισε τό... μπαστάρδικο — συγχώρα μου, Θεέ μου, ἀν ἁμάρτησα. Τὸν ἴδιο καιρὸ ἀποτροάβησε τὶς πέντε χιλιάδες. Νὰ σᾶς φέρω τὸ βιβλιάριο νὰ πεισθῆτε;

— Σᾶς πιστεύω, παρακαλῶ, τῆς λέω μὲ ὀλοφάνερη ἀμχανία.

Ἡ χήρα μὲ κοίταξε μὲ ἀπορία, γιατί δὲν ἀντέδρασα μὲ ἐκπληξῆ. Οἱ γυναῖκες ὀσφραίνονται συχνὰ κάποια μυστικά. Κάρφωσε τὸ βλέμμα τῆς πάνω μου ἐρευνητικὰ. Ὅποτερα πῆρε ἓνα ἐπιτιμητικὸ τόνο καὶ μοῦ εἶπε:

— Κάτι ξέρετε, γιατρέ, καὶ τὸ κρύβετε.

Καὶ τότε χωρὶς νὰ τὸ θέλω μοῦ ξέφυγε ἀπ' τὸ στόμα τὸ μυστικὸ.

— Πίστευε, τῆς λέω, πὼς θὰ πέθαινες ἐσὺ πᾶ ἐνωρὶς του.

Μόλις πρόφερα τὴ φράση μου, δάγκωσα τὰ χεῖλη μου. Ἦταν ὄμως ἀργά. Ἡ χήρα πῆρε ἓνα ὕφος πὺ φανέρωνε ἐκπληξῆ καὶ τρέλλα. Κοίταξε δυὸ-τρεῖς φορὲς ὀλόγυρα σὰν κάτι ν' ἄκουγε ἢ κάτι νὰ φοβόταν. Ὅποτερα χύμηξε στὴν κρεβατοκάμαρά τῆς, ξεφυσῶντας μιὰ ἀγωνιώδη ἀνάσα. Ὅλοι μείναμε ἀφανοὶ. Δὲ μποροῦσε τὸ μυαλὸ μας νὰ μαντέψῃ τὸ τί θὰ συμβῆ. Στὴ μνήμη μου ἦρθε τὸ ἐξουθενωμένο πρόσωπο τοῦ μακαρίτη Κωσταρῆ, ὅταν μὲ συνάντησε τὸ ἱατρεῖο μου. Μπήκε, σχεδὸν χωρὶς νὰ κτυπήσῃ τὴν πόρτα τοῦ γραφείου κι' ἔπεσε σὰ βαρὺ λιθάρι πάνω στὴν πολυθρόνα ἀντίκρου μου.

— Χάνουμε τὴν Ἰωάννα, μοῦ λέει λακωνικά.

— Ἐπιβεβαιώθηκε ὁ καρκίνος; τὸ ρωτῶ.

— Μόλις πῆρα τὴν ἀπάντησῆ ἀπὸ τὸ ἐδῶ γραφεῖο κι' ἀπὸ κείνο τοῦ Λονδίνου.

—Λυπηρό, τοῦ ἀπαντῶ.

Γύρισα τότε καί κοίταξα ἔξω ἀπ' τὸ παράθυρο, προσπαθῶντας νὰ βρῶ κάτι πού νὰ παρηγορῇ. Ἄλλα σέ τέτοιες στιγμές, ὅσο κι' ἂν ἐπαγγελματικά εἶσαι ψύχραμος, τὰ χάνεις λίγο. Μπερδεύεις τὰ λόγια σου καί οἱ συμβουλές σου ἀντηχοῦν στ' αὐτιά τοῦ ἐνδιαφερόμενου σάν πολὺ ἀφελεῖς κουβέντες.

—Μένει στὰ χέρια σου νὰ σώσης τὴν κατάσταση, μοῦ λέει ξαφνικά ὁ Κωσταρῆς.

—Δὲ σὲ καταλαβαίνω.

Καί μοῦ ἐξήγησε. Θὰ κανονίσῃ νὰ τῆς γίνεταί ραδιοθεραπεία στὸ νοσοκομεῖο. Ἐγὼ σάν οἰκογενειακὸς γιατρὸς καί φίλος θὰ τὴν ἐπισκέπτομαι κάθε δυὸ βραδυνὲς τάχα προσκαλεσμένος γιὰ ἓνα ποτό. Θὰ βρισκῶ ἔτσι τὴν εὐκαιρία νὰ τὴν ἐνθαρρύνω. Μοῦ ἔκοψε ἓνα τσέκ μὲ πληρωμὴ τῆς ἐπίσκεψής μου στὸ διπλάσιο.

Καί πραγματικά γιὰ λίγους μῆνες ἤμουν ὁ πιὸ τακτικὸς ἐπισκέπτης τοῦ σπιτιοῦ — γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ χήρα μὲ ἀποκάλεσε «φίλο» τοῦ μακαρίτη. Χωρὶς νὰ τὸ θέλω ἔμαθα ὅλη τους τὴ ζωὴ, τὰ μικροκαθαδάκια τους, τὶς προτιμήσεις τους, τὸ καθετί.

Μιά μέρα ὁ μακαρίτης Κωσταρῆς μεταφέρθηκε σὲ μιὰ οὐρολογικὴ κλινικὴ, χωρὶς νὰ εἰδοποιηθῶ κι' ἐγὼ ἐγκαίρως. Τὸ ἔσπερας πέρασα ἀπ' τὸ σπίτι του γιὰ τὸ συνηθισμένο ποτό - ἐπίσκεψη. Βρῆκα τὴ γυναίκα του ἀναστατωμένη.

—Χάνοιμε τὸν Κωσταρῆ μας, γιατρέ!, μοῦ λέει μόλις μὲ ἀντίκρουσε ἀπ' τὴ μισάνοιχτη ξώπορτα.

—Δὲν καταλαβαίνω, τῆς λέω.

—Δὲν προλάβαμε νὰ σὲ εἰδοποιήσουμε, γιατί δὲν ἦταν τῆς εἰδικότητός σου τὸ κακὸ πού μᾶς βρῆκε. Τὸν πήραμε σὲ οὐρολόγο. Τὸν ἐξέτασε καὶ διαπίστωσε ὑπερτροφία τοῦ προστάτη. Θὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ κενωθῇ ἡ κύστη του καὶ ὕστερα πρέπει νὰ γίνῃ σχετικὴ ἱστολογικὴ ἐξέταση κομματιοῦ ἀπὸ τὸν προστάτη μήπως εἶναι κακοήθης ὄγκος — ὅπως εἶπε.

Τὰ πράγματα πιά πήρανε ἄλλη τροπή.

—Κι' ἔχω μιὰ προαίσθηση, γιατρέ, μοῦ λέει, πὼς πᾶμε πρὸς τὸ κακὸ. Εἶναι στὰ χέρια σου μὲ τὸν καλὸ σου λόγο νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃς. Νᾶρχεσαι πιὸ συχνά, γιατρέ, σπίτι μας. Φίλος σου εἶναι. Τὸν λογαριασμὸ θὰ τὸν πληρώσω ἐγὼ. Σᾶς παρακαλῶ.

Σὲ λίγες μέρες ὁ μακαρίτης Κωσταρῆς γύρισε στὸ σπίτι. Κι' ἐγὼ κάθε βραδάκι ἢ μέρα παρ' ἡμέρα περνοῦσα νὰ τοὺς δῶ καὶ τοὺς δυὸ γιὰ ἓνα ποτό — δυὸ ἐπισκέψεις, ἐνθαρρύνοντάς τους μὲ τὴν παρουσία μου καὶ τὸν καθησυχαστικὸ μου λόγο. Τὸ διπλὸ παιγνίδι τὸ ἔπαιξα στὴν ἐντέλεια. Ἦταν μιὰ πολὺ τραγικὴ γιὰ μένα κατάσταση στὴν ἀρχή. Σιγά-σιγά τὰ πάντα γίνονταν τυπικά καὶ μηχανικά, ἀφοῦ ξέχασα καὶ τὸ ἀναμενόμενο τραγικὸ τέλος. Μονάχα μιὰ φορὰ συλλογίστηκα πᾶνω στὴν πιθανότητα ποῖος θὰ προηγηθῇ ἀπ' τοὺς δυὸ καὶ θ' ἀναχωρήσῃ γιὰ τὴν ἄλλη ζωὴ.

Ἐνῶ στὸ χάλλ ὅλοι μας σιωποῦσαμε κι' ὁ καθένας σκεφτόταν δὲν ξέρω τί, ἀκουστικὴ ἀπ' τὸ δωμάτιο ἡ φωνὴ τῆς χήρας. Ἦταν μιὰ σπαρακτικὴ φωνή, μὲ πολὺ διάφορο τόνο ἀπ' τὸ συνηθισμένο.

—Νὰ τὸν κρεμάσω στὴ θέση του τὸν Κωσταρῆ μου...

Και βγήκε στο χάλ κρατώντας το κάδρο του μακαρίτη Κωσταρῆ. Τὸ εἶχε ξεκορμάσει ἀπὸ τὴ θέση του καὶ κάπου τὸ ἔκρυψε. Δὲν ἀνεχόταν νὰ τὸν βλέπη, ἀφοῦ ἐκεῖνος τόσο τὴ γέλασε, σκορπώντας τὰ λεφτά του σὲ ὑποπτες σχέσεις, ὅπως νόμιζε. Τώρα ὅμως κατάλαβε τὴν ἀγάπη του ἀπὸ τὰ λίγα λόγια τοῦ γιατροῦ. Κάτι ὑποψιαζόταν κι' αὐτὴ πότε-πότε. Μὰ δὲν τὸ πίστευε.

—Νὰ τὸ βάλω στὴ θέση του νὰ μὲ κοιτάζῃ, νὰ τὸν κοιτάζω...

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

MARY IOANNIDES

THE LOST CHILDREN

We are the inbetweens
The never were
The never will be,
Playing around in the sandy wastes
No roof above our heads,
No bed to lie on.

We are the inbetweens
The disinherited
The exiled ones,
Playing around in the sandy wastes
Searching for what might have been,
Wishing for what could be.

We are the inbetweens
The lost children
Denied what is our right.
No loving hands to hold,
Rescued from the jaws of death
The future grim.

We are the inbetweens
In a land torn asunder
The senseless battles rage
The killing must go on.
We are the forgotten ones
Brought into a world without hope.

"You're lucky" they say
"Think of those who have nothing.
Thank God for his bounty,
God takes care of his little ones."

We are not little.
We are not big.
We are the inbetweens,
Between one horror and the next.

ΤΑ ΧΑΜΕΝΑ ΠΑΙΔΙΑ

Εἴμαστε οἱ ἀνάμεσα
οἱ μὴ ἔχοντες ὑπάρξει
οἱ μίτε ποὺ θὰ ὑπάρξουμε ποτέ,
ποὺ παίζουμε
τριγύρω στὶς ἀμώδεις ἐρημιές
χωρὶς μίαν ὄροφ ἀπὸ πάνω
χωρὶς κρεβάτι νὰ ζαπλώσουμε.

Εἴμαστε οἱ ἀνάμεσα
οἱ ἀπόκληροι
οἱ ἐξόριστοι,
ποὺ παίζουμε
τριγύρω στὶς ἀμώδεις ἐρημιές
ζητώντας τὸ τί μπορούσε νάταν
ποθώντας τὸ τί μπορούσε νὰ εἶναι.

Εἴμαστε οἱ ἀνάμεσα
τὰ χαμένα παιδιὰ
ποὺ τοὺς ἀρνιοῦνται τ' ὅτι εἶναι δικαίωμά
τους
χωρὶς ἀγαπημένο χέρι νὰ κρατᾶμε
ποὺ ἀπ' τοῦ θανάτου νὰ γλυτώσῃ τις σιαγόνες
τὸ μαῦρο μέλλον.

Εἴμαστε οἱ ἀνάμεσα
σὲ κάποια χώρα διχοτομημένη·
οἱ ἀνόπτες μάχες μαίνονται·
ὁ σεισμός νὰ προχωρήσῃ πρέπει.
Εἴμαστε οἱ ξεχασμένοι
φερμένοι σ' ἓνα κόσμο ἀπελπισμένο.

«Εἴσατε τυχεροί!» μὰς λένε
«Σκεφτεῖτε αὐτοὺς ποὺ ὅλα στεροῦνται.
Εὐχαριστεῖστε τὸ Θεὸ γιὰ τ' ἀγαθὰ του.
'Ο Θεὸς μεριμνᾷ γιὰ τὰ παιδιὰ του».

Δὲν εἴμαστε ἀσήμαντοι
δὲν εἴμαστε μεγάλοι.
Εἴμαστε οἱ ἀνάμεσα,
ἀνάμεσα ἑνὸς τρόμου
κι' ἑνὸς ἄλλου τρόμου.

Μετ. ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ Υ. Κ. ΚΑΡΑΟΣΜΑΝΟΓΛΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ὁ Τούρκος λογοτέχνης, διπλωμάτης καὶ πολιτικός Γιακούπ Κατρι Καραοσμάνογλου κατώρθωσε μὲ τὸ τεράστιο συγγραφικὸ του ἔργο νὰ καταλάβῃ θέση περιωπῆς μέσα στοὺς συγχρόνους λογοτέχνες τῆς χώρας του. Τόσο στὴν Τουρκία ὡς καὶ στὴν Εὐρώπη ἡ γνώμη ποὺ ἐπικρατεῖ γι' αὐτὸν ἀφήνει νὰ νοηθῆ πὼς ὁ Καραοσμάνογλου εἶναι ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς δύο σπουδαιότερους λογοτέχνες τῆς Τουρκίας τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ Ἀτατούρκ.

Εἶναι αὐτονόητο ὅτι τὸ ἔργο ἐνὸς τέτοιου συγγραφέα θὰ πρέπει νὰ ἐνδιαφέρῃ καὶ τοὺς Ἕλληνες, ἐφόσον ἡ Ἑλλάδα ἔχει μεγάλη καὶ ξεχωριστὴ θέση στὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, ποὺ ἔγινε ἀντικείμενο μεγάλης προσοχῆς καὶ μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Τουρκία μὲ τὴν εὐρεία διάδοση τῶν συγγραμμάτων του καὶ μὲ τὴν μετάφρασή τους σὲ πολλὰ γλῶσσες. Ἄλλὰ καὶ σὰν πολιτικὸς ἀρθρογράφος ἐξυπηρετεῖ ὁ συγγραφέας αὐτὸς τὴν ἱστορία τῶν νεωτέρων χρόνων, διότι εἶδε ἀπὸ κοντὰ τὴν ἑλληνοτουρκικὴ σύγκρουση καὶ ἔγραψε μετὰ ἀπ' αὐτὴν πολλὰ σχετικὰ ἄρθρα καὶ διηγήματα.

Τὰ ἔργα τοῦ Καραοσμάνογλου ἐγκαινιάζουν μιά νέα περίοδο στὴν ἱστορία τῆς τουρκικῆς λογοτεχνίας μὲ τὴν μετάθεση τοῦ κέντρου βάρους τῆς, τὴν κοινωνικὴ προέλευση καὶ τὴν καταγωγή τῶν συγγραμμάτων, τὴν ἔκδοση λογοτεχνικῶν περιοδικῶν καὶ τὴν νέα λογοτεχνικὴ μορφή.

Οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἀνατολῆς, τῆς Μ. Ἀσίας, εἶναι τὸ ἐπίκεντρο τῆς λογοτεχνίας τῆς νέας περιόδου. Ἡ νέα γενεὰ ἀγαπᾷ καὶ κατανοεῖ περισσότερο τὸν χωρικὸ ἀνατολίτη τῆς κεντρικῆς Τουρκίας, τοῦ δίδει ἀξία καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ζήσει μὲ αὐτόν. Ἡ φιλολογικὴ δραστηριότητα δὲν εἶναι πᾶ συνδεδεμένη μόνον μὲ τὴν Κωνσταντινούπολη, ὡπως συνέβαινε στὴν περίοδο τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας (μιλλὴ ἐντεμπεγιατ, 1908—1920), ὅποτε ἡ πόλη αὐτὴ ἦταν τὸ μοναδικὸ κέντρο τῆς πνευματικῆς δραστηριότητος. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Καραοσμάνογλου καὶ ἐξῆς ὑπάρχουν Τούρκοι λογοτέχνες καὶ συγγραφεῖς ποὺ κατάγονται καὶ ἀπὸ τὶς ἐπαρχίες τῆς Ἀνατολῆς καὶ συντελοῦν στὴν πνευματικὴ ἀνακάλυψη τοῦ χώρου τούτου. Πρόκειται πρὸ συγκεκριμένα γιὰ τὴν περίοδο τῆς ἐγκαθίδρυσης καὶ λειτουργίας τῆς Μεγάλης Ἐθνικῆς Συνέλευσης στὴν Ἄγκυρα (23 Ἀπριλίου 1920), τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων καὶ τοῦ μεγάλου μεταρρυθμιστικοῦ ἔργου τοῦ Ἀτατούρκ μὲ τὴν κατάργηση τοῦ Σουλτανάτου καὶ Χαλιφάτου, τῆς ἀλλαγῆς τοῦ κράτους ἀπὸ τὴν ἐπικρασίαν τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, τῆς εἰσαγωγῆς τῆς εὐρωπαϊκῆς νομοθεσίας, τῆς χειραφέτησης τῆς γυναίκας, τῆς υἱοθέτησης τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, τῆς ἀποδοχῆς τῶν ἐπινυμίων καὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τρόπου ἐνδυμασίας, τῆς ἀξιολόγησής καὶ προόδου τῆς γεωργίας, τῆς βιομηχανίας, τοῦ ἔμπορίου καὶ τῆς συγκοινωνίας, τοῦ ἐξευρωπαϊσμοῦ τῆς ἐθνικῆς παιδείας καὶ τῆς γλωσσικῆς μεταρρυθμίσεως. Πρόκειται εἰδικότερα γιὰ τὴν περίοδο νέων πολιτικῶν καὶ πνευματικῶν προσανατολισμῶν ποὺ εὐρίσκονται ζωντανοὶ στὴν λογοτεχνικὴ παραγωγή τῆς περιόδου αὐτῆς, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ 1920 καὶ ἐξῆς.

Κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς νέας αὐτῆς ἐξέλιξης, τῆς σχετικῆς μὲ τὴν ἐπαναστατικὴν περίοδο τοῦ Ἀτατούρκ, δίνονται νέα χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα στὴν τουρκικὴ λογοτεχνία. Ἐννοεῖται ἐδῶ ὁ ρεαλισμὸς, ἡ ψυχολογικὴ ἀνάλυση καὶ ἡ νέα διηγηματικὴ ἱκανότητα. Ὁ νέος Τούρκος λογοτέχνης γίνεται πρὸ ρεαλιστικὸς καὶ θέτει ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς του κάτω ἀπὸ τὸ πρῆσμα τῆς ἐθνικῆς του συνείδησης. Μεταθέτει τὸν ἑαυτὸ του ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ὀνείρων στὴν σφαῖρα τῆς πραγματικότητος καὶ ἀντλεῖ τὸ ὕλικόν του ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν του ζωὴν. Καλλιεργεῖ παράλληλα τὴν ἱκανότητα νὰ διηγῆται μὲ διαύγεια καὶ

έκφρασιμότητα και επιχειρεί με μεγάλο ζήλο ψυχολογικές αναλύσεις.

Και ο Καραοσμάνογλου αισθάνεται την ανάγκη αυτή και στρέφει την συγγραφική του δραστηριότητα προς την κατεύθυνση της εθνικής ζωής και των εθνικών αγώνων. Τό δυνατό αυτό αίσθημα του εθνικισμού εξελίχθηκε σε κοσμοθεωρία και είχε σαν στόχο και σκοπό την πλήρη ανεξαρτησία και δημιουργία μιας καθαρής εθνικής Τουρκίας. 'Αντικειμενικός σκοπός του συγγραφέα είναι να εκφράσει την εθνική αυτή σκέψη και τις εθνικές επιδιώξεις. Βασικό λοιπόν θέμα είναι ο αγώνας για την ελευθερία, όπου εξυμνείται η γενναιότητα, η ήρωϊκότητα και η αυτοθυσία των στρατιωτών, των γυναικών και ολοκλήρου του τουρκικού λαού που αγωνίζεται έναντι των 'Ελλήνων. 'Η ανάπτυξη του θέματος αυτού είναι ταυτόχρονα και πολιτική ιστορία, όπου διαγράφεται η εξέλιξη του αγώνα και οι συντελούμενες κοινωνικές μεταβολές.

Αυτά ακριβώς άπτηει το μυθιστόρημα του Καραοσμάνογλου «Γιαμπάν» ('Ο Ξένος). Και εδώ θέμα είναι ο αγώνας για την ελευθερία. Οι πνευματικές και κοινωνικές συνθήκες της 'Ανατολής κατά την διάρκεια του εθνικού απελευθερωτικού αγώνα εξιστορούνται στο έργο τούτο με μορφή μιας αυτοπεριγραφής. 'Ο άναπτης αξιωματικός 'Αχμέτ Τζελάλ μετά την άτυχη έκβαση του Α' παγκοσμίου πολέμου επισκέπτεται τους χωρικούς της 'Ανατολής και εγκαθίσταται πλησίον τους. Μολονότι ο Κωνσταντινοπολίτης αυτός διανοούμενος ζή και παραμένει μεταξύ τους, χαρακτηρίζεται «ξένος» και αντιμετωπίζεται με δυσπιστία. 'Αγεφύρωτο είναι το χάσμα που υπάρχει μεταξύ του έγγραμμάτου αυτού Τούρκου και των άπλων χωρικών της 'Ανατολής. 'Η περιγραφή αυτή γίνεται σε σχέση με τον διεξαγόμενο λυσσώδη αγώνα έναντι των 'Ελλήνων.

Το βιβλίο «Μιλλι σαβάς χικαγιελερί» (Διηγήματα του εθνικού αγώνα) αποτελείται από μικρά επεισόδια και περιστατικά κατά την διάρκεια των αγώνων έναντι των 'Ελλήνων. Στα διηγήματα αυτά τον κύριο ρόλο υποδύονται περισσότερο 'Ελληνες αξιωματικοί ή έμποροι που ζημιώνουν, όπως πιστεύεται, τα συμφέροντα του τουρκικού λαού. Στο είδος αυτό της συγγραφής άνήκει και το «'Εργκενεκόν». 'Αποτελείται από «άρθρα κατ' έκλογήν» που δημοσιεύθηκαν από τον συγγραφέα κατά την περίοδο του αγώνα έναντι των 'Ελλήνων και των ξένων δυνάμεων στην έφημερίδα «'Ικντάμ». Τα άρθρα αυτά, γραμμένα από το 1920 άς το 1923 περιλαμβάνουν την κρίση του πνεύματος και της συνείδησης του τουρκικού λαού κατά την περίοδο αυτή και στηρίζονται σε έγγραφα και στοιχεία που κατά την γνώμη του συγγραφέα δέν θά συμπεριελάμβανε η ιστορία του μέλλοντος.

'Ο μεγάλος ένθουσιασμός για το ένθωσωτήριο έργο του 'Ατατούρκ, η άφοσίωση και πίστη του σ' αυτόν δέν κράτησε τον Καραοσμάνογλου μακριά από την συγγραφή και ενός άλλου έργου με τον τίτλο «'Ατατούρκ». 'Όπως ισχυρίζεται ο συγγραφέας το έργο σκοπεύει να δώσει μια «πρωτότυπη εικόνα» μέσα στις πολλές άλλες που υπάρχουν για το πρόσωπο του μεγάλου αυτού, κατά τους Τούρκους, άνδρα. 'Εξάρεται και άναπτύσσεται σε σχέση με την 'Ελλάδα η ήρωϊκότητα, το δαμόνιο, η οργανωτική ικανότητα, εθνικότητα, στρατιωτική φύση και ο άνθρωπισμός του «σωτήρα» της Τουρκίας.

Δέν επιχειρώ να αναλύσω εδώ σε όλες του τις λεπτομέρειες το σχετικό με την 'Ελλάδα έργο του Καραοσμάνογλου. Τούτο έκαμα σε ειδική έκτεταμένη μελέτη. 'Αφορμή δίδω μόνο για την όργάνωση συστηματικότερης έρευνας των Τουρκολογικών άδών σπουδών και στην Κύπρο που θά έχουν σαν σκοπό την βαθύτερη γνωριμία των φιλολογικών μνημείων της γειτονικής Τουρκίας. 'Η βαθύτερη αυτή γνωριμία δέν άποτελεί περιέργεια, αλλά καθήκον προηγμένου λαού και συμβάλλει τα μέγιστα στην φιλειρηνική συνύπαρξη!

ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΟΙ

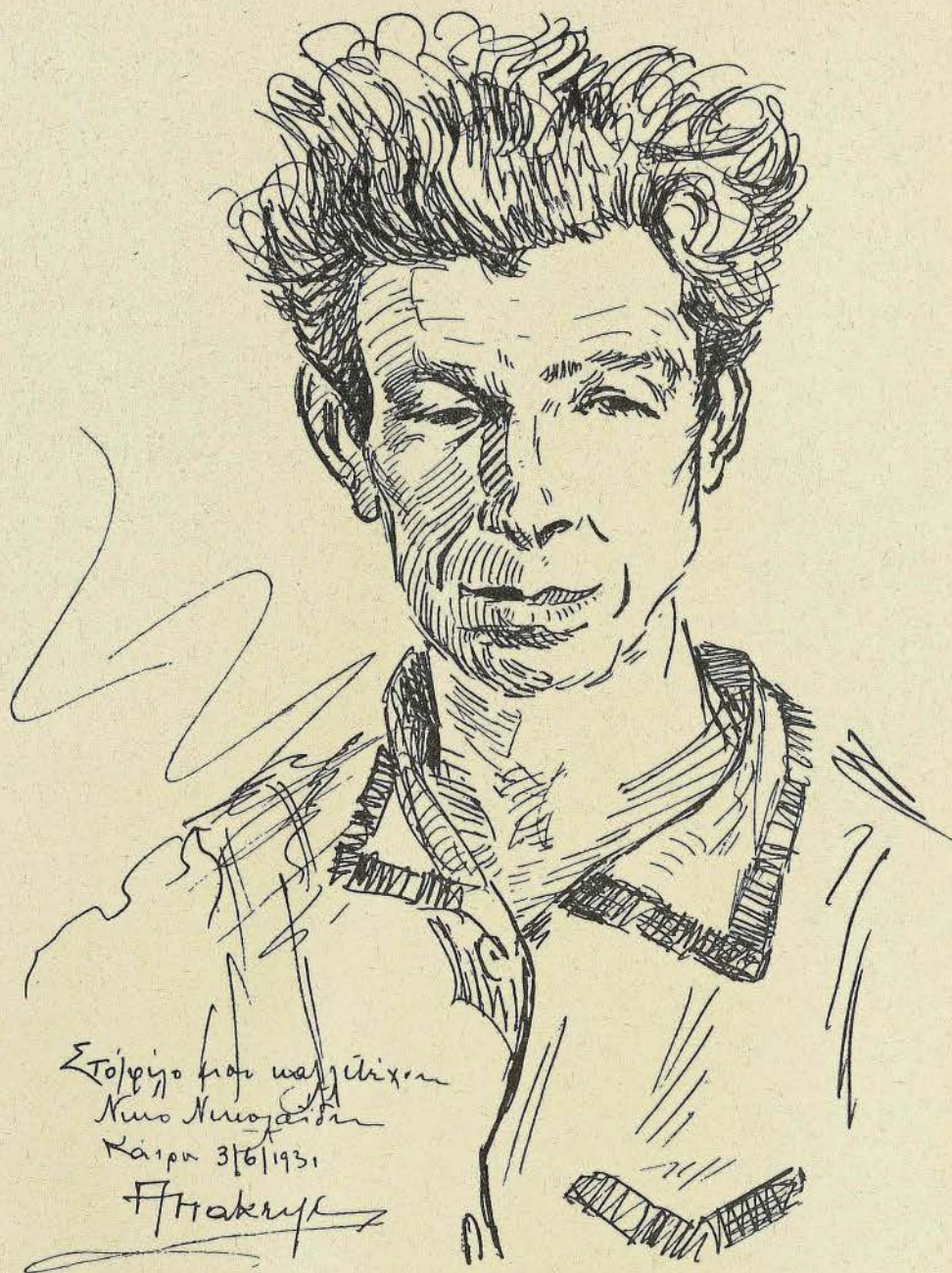
Τὰ χελιδόνια δὲν χάνουν
 ποτὲ τὸν δρόμο τους — εἶπες.
 Φεύγουν κάθε χειμῶνα
 μὰ πάντα γυρίζουν στὴ φωλιά τους.
 Ἐμεῖς ὅμως, περιπλανώμενοι
 σ' ὄλη τὴν πλάση
 δὲν ἔχουμε «ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι»
 δὲν μᾶς δένει τίποτα
 μὲ κανένα τόπο
 γι' αὐτὸ καὶ χάσαμε τὸν δρόμο μας.

Μὰ τὰ χελιδόνια δὲν ἔχουν ταυτότητα,
 τὰ γνωρίζουμε μόνο σὲ συνάρτηση
 μὲ τὴν φωλιά τους.
 Λέμε, τὸ χελιδόνι τῆς αὐλῆς μου.
 Δὲν τὰ ξεχωρίζουμε ἀλλοιώτικα.
 Ἐμεῖς ὅμως ἔχουμε ἀνθρώπινη ὑπόσταση
 καὶ μιὰ ταυτότητα ποὺ δὲν γράφει
 ἐθνικότητα,
 δὲν ἔχουμε πατρίδα ἡμεῖς
 γι' αὐτὸ καὶ λογαριάζουμε πὼς εἴμαστε
 παιδιά τῆς γῆς.

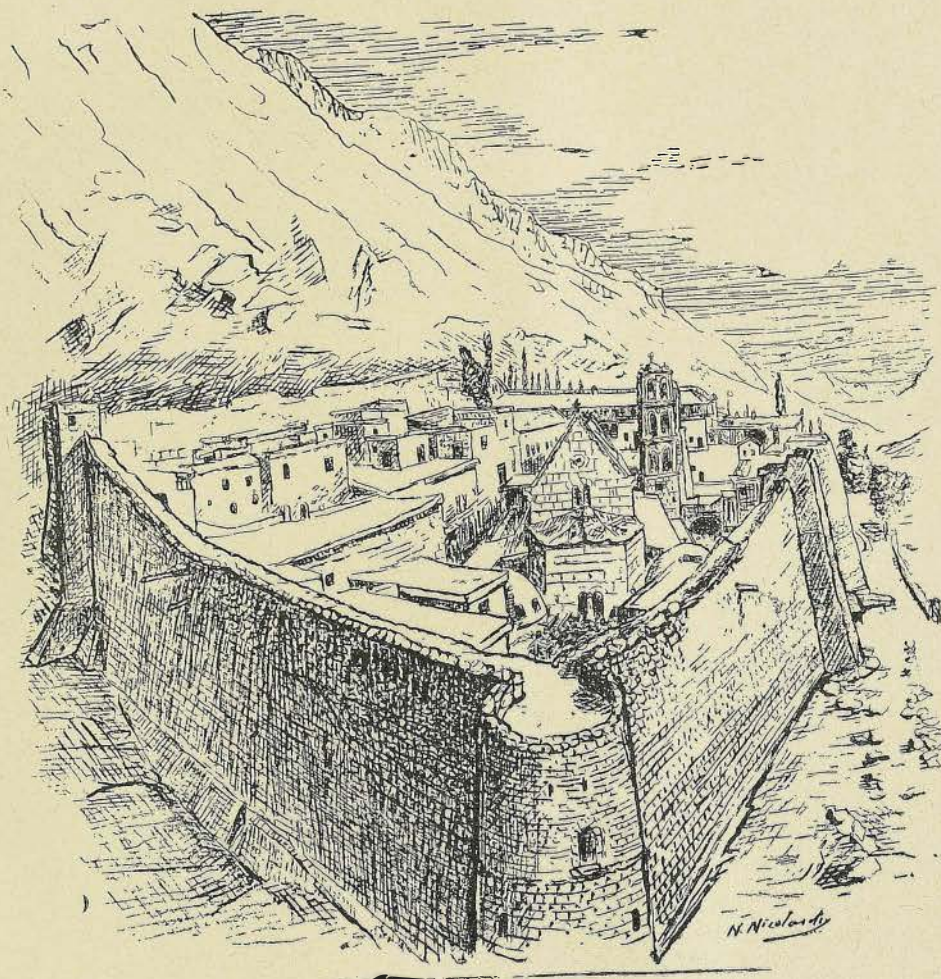
ΤΑ ΑΓΑΛΜΑΤΑ

Καὶ τώρα τί νὰ ποῦμε
 στ' ἀγάλματα αὐτῶν ποὺ προδώσαμε;
 Εὐτύχημα, δὲν ἔχουν στόμα
 νὰ φωνάξουν τὴν πομπή μας.
 Ὅμως ἀφοῦ πρέπει κάτι νὰ κάμουμε
 νὰ βάλουμε τὸν μεγαλόστομο ρήτορα
 νὰ τοὺς πλέξει ἐγκώμια,
 ἔτσι μέσα στὸν στόμφο του
 θὰ ξεχάσῃ ὁ κόσμος
 τὸ νόημα τῆς θυσίας τους.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

(Δημοτική Παναθηναϊκή 'Αμφοδόστου)

Ν. Νικολαΐδη: Ἡ Μονὴ τοῦ Ὄρους Σινᾶ
(Σχέδιο μὲ σινικὴ μελάνη)

(Δημοτικὴ Πανακοθήκη Ἀμμοχώστου)

Κ Α Ο Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Η «ΕΚΘΕΣΗ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΚΕΙΜΗΛΙΩΝ ΤΟΥ 1821» — ΤΟ ΣΥ.ΚΑ.ΛΥ. — ΧΡΥΣΟΥΝ ΜΕΤΑΛΛΙΟΝ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ ΣΤΟ ΠΑΓΚΥΠΡΙΟΝ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ — ΤΟ ΓΕΝΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ἡ «ἐκθεση ἔργων τέχνης καὶ κειμηλίων τοῦ 1821» ποῦ διοργανώθηκε μὲ πολὺ γοῦστο στὸ Παλαιὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν Μέγαρον μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ Ἑτους Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας, δικαίωσε πραγματικά τὴ σοφὴ χειρονομία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου καὶ Προέδρου τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας κ. Μακαρίου νὰ πλουτίσῃ τὴν Κύπρον μὲ τὴν ἀλλοτε συλλογὴ τοῦ Δίκαιου. Περισσότερο ἀκόμα θὰ φανῆ ἡ ἀξία τῆς χειρονομίας ὅταν αὐτὸ τὸ καλλιτεχνικὸ καὶ ἄλλο ὕλικὸ τοποθετηθῇ μόνιμα σὲ εἰδικὸ οἶκημα. Δὲν ξέρω σὲ κανένα μέρος τοῦ Ἐλεύθερου Ἑλληνισμοῦ νὰ ὑπάρχῃ μαζεμένη κατὰ τέτοιο τρόπο ἡ καλλιτεχνικὴ ἱστορία τοῦ Εἰκοσιένα.

Ἄν ἡ συλλογὴ αὐτὴ ἐνωματωθῇ μὲ τὸ «Ἱστορικὸ Μουσεῖο», ποῦ προσπαθεῖ νὰ συγκροτήσῃ ἐδῶ τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας μὲ δωρεὰς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα κί' ἀντίγραφα καὶ μὲ τὴν προσάρτησιν τοῦ «Μουσεῖου Ἀγῶνος» θάχουμε τότε νὰ ἐπιδείξουμε κάτι τὸ πολὺ ἀξιόλογο. Ἡ ἐπίδειξις δὲν θάχῃ βέβαια τουριστικὴ σημασία (ποῦ δὲν τὴν ἀπορρίπτουμε) ἀλλὰ φρονηματιστικὴ γιὰ τὸ ἐρῶν κοινόν, κυρίως γιὰ τὸ μοθητικὸ κόσμον. Θὰ εἶναι ταυτοχρόνως τόπος προσκυνήματος, μάθησις κί' ἐξῆψωσις.

* * *

Εἶναι κοινοτοπία νὰ δηλωθῇ πῶς ὁ χορὸς εἶναι ἡ πιὸ διεθνὴς καλλιτεχνικὴ γλῶσσα, ἀποτελεσματικώτερη παρὰ ἡ διεθνὴς γλῶσσα τῆς μουσικῆς, ἰδίως στὸν τομέα ἀλληλοκατανόησις καὶ φιλίας μεταξύ τῶν λαῶν. Τὸ ἀριστέρῳ πολιτικὸ συγκρότημα ἔχει ἀπὸ χρόνια ἀντιληφθῆ τὴ σημασία τοῦ χοροῦ γιὰ νὰ δημιουργήσῃ φιλίες μὲ ἄλλους λαούς. Τὸ λαϊκὸ στοιχεῖο στὸ κάτω-κάτω εἶναι ἡ βάση τοῦ πολιτισμοῦ κάθε χώρας καὶ σήμερα ἀκόμα ποῦ πολιτιστικὰ πέρασε τὰ σύνορα μεταξύ τῶν διαφόρων κρατῶν μὲ τὴ στρατιὰ τῶν μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας.

Δὲν ἔχουμε ἀντιληφθῆ ὡς τὰ σήμερα συστηματικὰ καὶ υπεύθυνα ἐργασία πρὸς τὸν τομέα αὐτὸ. Διάφορα συγκροτήματα ἐδῶ κί' ἐκεῖ ἀπλῶς φιλοδοξοῦν νὰ διασώσουν καὶ νὰ ἐπιδείξουν τοὺς κυπριακοὺς χορούς. Ἀξιέ-

παινο κί' αὐτὸ. Ἀλλὰ κάτι πιὸ πέρα πρέπει νὰ γίνῃ, πιὸ δημιουργικόν. Γι' αὐτὸ ξεχωριστὰ ἐκτιμοῦμε τὴ χορευτικὴ κίνηση τοῦ ΣΥ.ΚΑ.ΛΥ., ἑνὸς συλλογικοῦ συγκροτήματος νέων ἀπὸ τὴ Λύση ποῦ κοιτάζει πιὸ πέρα ἀπὸ τὴν ἀπλὴ ἐπίδειξις κυπριακῶν χορῶν, τείνοντας πρὸς τὴν ἔννοια πιά τοῦ μπαλλέτου ὡς ἰδιαίτερης καὶ συγκροτημένης τέχνης. Ἡ ἀξία τοῦ συγκροτήματος αὐτοῦ μεγαλώνει, γιὰτί ὅλοι τους (χορογράφοι, μουσικοὶ κλπ.) εἶναι αὐτοδίδακτοι, ἀκολουθώντας τὸ λαϊκὸ τους ἔνστικτο, παρὰ κάποιες σπουδές, ἴσως καὶ ἐπιζητίαι. Εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ δοῦμε τὸ συγκρότημα αὐτὸ στὸ χορόδραμα μὲ τίτλο «Τὰ μαρμαρένια ἀλώνια». Προσέξαμε ξεχωριστὰ τὴν ἐπινοητικότητα τῶν υπευθύνων στὸ στήσιμο μιᾶς λαϊκῆς ἀγροτικῆς ἱστορίας. Νά! μιὰ λαϊκὴ δημιουργία, ποῦ θάπρεπε νὰ προσεχθῇ ἀπὸ τὶς Μορφωτικὰς Ὑπηρεσίες καὶ νὰ ἐπιχορηγηθῇ.

* * *

Ἡ στήλι αὐτὴ σχολιάζει τὴ δῆλωσις τοῦ Χρῦσανθου Κυπριανοῦ, γυμνασιάρχου τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, ποῦ ἔκαμε σχετικὰ μὲ τὴν ἀπονομὴ τοῦ Χρυσοῦ Μεταλλίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν στὸ ἐθνικὸ αὐτὸ φυτώριον τῆς Κύπρου. Τὴ σχολιάζει γιὰ τὴν εὐπρέπειά της καὶ τὴν οὐσιαστικότητά της. Ἡ τιμὴ ἀπὸ τὴ θράβευσις πραγματικὰ ἀνήκει στοὺς καθηγητὰς, γυμνασιάρχους, μαθητὰς, σχολικοὺς ἐφόρους καὶ λοιπὸ βοθητικὸ προσωπικὸ ὄλων τῶν χρόνων ἀπ' τὴν ἵδρυσις τοῦ σχολείου αὐτοῦ ὡς τὰ σήμερα. Αὐτὴ ἡ ἀξιοπρεπὴς καὶ δίκαιη στάσις τοῦ γυμνασιάρχου, ποῦ ἔχει ἀντιληφθῆ τὸ πόση σημασία ἔχει ἡ συνεχὴς καὶ εἰλικρινὴς συνεργασία ὄλων τῶν παραγόντων σ' ἓνα σχολεῖο (ὅπως καὶ σὲ κάθε ἴδρυμα γενικῶς) μᾶς διαβεβαιώνει πῶς στοχαστικὰ καὶ μ' εὐρύτητα πνεύματος θ' ἀντιμετωπίξῃ τὰ θέματα τοῦ σχολείου ὡστε κάποτε νὰ τὸ παραδώσῃ μὲ ἴση τουλάχιστον φήμη στὸ διάδοχόν του.

* * *

Ἐκτιμοῦμε τὸ βιβλιογραφικὸ μόχθο, ὅχι μόνον γιὰτί προσφέρει πολλὰ στοὺς ἄλλους μελετητὰς, ἀλλὰ γιὰτί, ἐνῶ καταδραπαναῖται ὁ βιβλιογράφος σὲ σημεῖο ἐξαντλητικόν, ἐλάχιστα ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀναγνωρίζεται. Ἄν μάλιστα ἀναμιχθῇ καὶ τὸ οικονομικὸ μέρος, τότε λίγο διαφέρει ἀπὸ τὴν καταστροφὴ μιᾶ ἐκδοσις βιβλιογραφικοῦ περιεχομένου. Γιὰ τὴν ἀξία κα' τὸ μόχθο ποῦ ἀπαιτεῖ μιὰ προσεκτικὴ βιβλιογραφία μπορεῖ ἕνας νὰ δῇ στὸ πολὺ καταποιστικὸ βιβλίον τοῦ Ι. Χατζηφώτη μὲ τὸν τίτλο «Ἐγχειρίδιον Βιβλιογραφίας» (Ἀθήνα, 1969). Πολὺ ὅμως δυσκολώτερη εἶναι καὶ

ή λεξικογραφική εργασία των Εύρετρίων.

Το μικρό αυτό σχόλιο επιβάλλεται σά στοιχειώδεις χρέος προς την πολυμοχθη και πολυσέλιδη εύρετριάκην εργασία τής Μαρίας Ίωαννίδου—Μπαρμπαρίγου για τὸ Γενικὸν Εύρετρίον τῶν τόμων Α΄—Κ΄: 1909—1962 τῆς («Λαογραφίας») πού κυκλοφόρησε ὡς τόμος ΚΓ΄ (Ἀθήνα, 1970) τοῦ δελτίου αὐτοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. Ἄλλὰ ἀξίζει νὰ παρατεθῆ ἡ τελευταία παράγραφος ἀπὸ τὸν πρόλογο τοῦ Εύρετρίου: «Εἶναι ὁμως δι' ἐμὲ μεγάλη ἠθική ἰκανοποίησης και πραγματικῶν τῶν κόπων ἀνταμοιβῆ ἡ συναίσθησις, ὅτι προσφέρω πολῦτιμον ὑπηρεσίαν και εἰς τὴν ἐπιστήμην και εἰς τοὺς θεραπεύοντας αὐτήν». Ἄπλὰ λόγια, ἀλλὰ τίμια. Τῆς ἀξίζει κάθε ἔπαινος και ἀναλογιζόμεστε μὲ πικρία πόσο κατατρεγμὸ εἰσπράττουν οἱ βιβλιογράφοι και συντάκτες εύρετρίων στὴν Κύπρο.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Χρήστου Σολομωνίδη: Σπῦρος Μελάς — ἓνα πνευματικὸ δαιμόνιο—, Ἀθήνα 1969. Κυρ. Χατζηνιώαννου: Ἡ διπλωματία και οἱ μηχανορραφίες στὶς αὐλές τῶν φράγκων Ρηγάδων τῆς Κύπρου, Ἀμμόχωστος, 1970. — Β. Κορφιώτη: Παιήματα, Λευκωσία, 1971.

Ἀναρωτιέται κανεὶς κυττάζοντας τὶς 200 τόσες σελίδες τοῦ βιβλίου τούτου, τί θὰ μπόρῃσει και τί θὰ προλάβῃ ἄραγε νὰ πῆ ὁ συγγραφέας του γιὰ 84 χρόνια ζωῆς, γιὰ χιλιάδες σελίδες, γιὰ ἔργο π' ἀγκαλιάζει πάνω ἀπὸ μισὸ αἰῶνα, αὐτοῦ τοῦ φαινόμενου πού λεγόταν Σπῦρος Μελάς. Κι ἀρχίζει Κι ἡ ἀνάγνωση σὲ συνεπαίρνει ἀπ' τὶς πρώτες σελίδες και διαβάξεις χωρὶς σταματημὸ μέχρι τὸ τέλος, λὲς και διαβάξεις τὸ πιδ ἐνδιαφέρον μυθιστόρημα. Ἄς μὴ παρερμηνευθῆ ἡ λέξη. Δὲν εἶναι μυθιστορηματικὴ βιογραφία τὸ ἔργο. Σὲ τρεῖς μόνο σελίδες διαγράφονται τὰ ἔξωτερικά πλαίσια τῆς ζωῆς του και ἀρχίζει ὕστερα μιὰ λεπτομερὲς ἐξέταση τοῦ ἔργου.

Ἡ τάξη και ἡ μεθοδικότητα τοῦ συγγραφέα συντελοῦν πολὺ εἰς τὸ νὰ ἔχη εὐκόλα και ἄμεσα ὁ ἀναγνώστης συγκεντρωμένον κάθε εἶδος τῆς τόσο πολὺπλευρῆς προσφορᾶς τοῦ Μελά: Ἡ προσφορὰ τοῦ Μελά στὸ θέατρο, ὁ θεατρικὸς συγγραφέας, ὁ ἱστοριογράφος, ὁ χρονογράφος, ὁ δοκιμιογράφος, ὁ ταξιδιογράφος κλπ. εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου. Κάτι ἐπίσης πού πολὺ βοηθᾷ τὸν μελετητὴ στὴν τοποθέτηση τοῦ ἔργου τοῦ Μελά μέσα στὴν πανελλήνια λογοτεχνία, εἶναι μιὰ συνομωτάτη, ἀλλὰ πολὺ χρήσιμη, ἱστορικὴ ἀναδρομὴ πού γίνεται στὴν ἀρχὴ κάθε κεφαλαίου γιὰ τὸ κάθε ἐξεταζόμενον εἶδος. Γιὰ παράδειγμα, ποιοὶ ἔγραψαν πρῶν ἀπ' τὸν Μελά χρονογράφημα ἢ ταξιδιωτικὸ, πού θρισκό-

ταν τὸ ἑλληνικὸ θέατρο κλπ.

Ἡ βαθεῖα γνώση ὄχι μόνο τοῦ ἴδιου τοῦ Μελά και τοῦ ἔργου του, μὰ και τοῦ τί γράφτηκε γι' αὐτὸν, ἐντυπωσιάζει. Τὸ πρόσωπο τοῦ Μελά προβάλλει ἀνάγλυφο μὲς' ἀπ' τὶς κριτικές και ὄχι μόνο τὶς πιδ εὐνοϊκές γι' αὐτόν. Ἀντικειμενικὰ και χωρὶς πάθος ὁ Σολομωνίδης τονίζει τὴν πλούσια θετικὴ προσφορὰ, μὰ και δὲν παραλείπει νὰ ἀναφέρῃ τὰ σπμεία ὅπου ἡ κριτικὴ ὑπῆρξε δυσμενῆς ἢ και ἐντελῶς ἀρνητικὴ γιὰ ὤρισμένα ἔργα. Κι ὅπως τὸ κάθε κεφάλαιο συνοδεύεται ἀπὸ πλῆθος ἀποσπάσματα ἔργων τοῦ Μελά, τὸ πρόσωπο τοῦ Σολομωνίδη ἐξαφανίζεται τελείως και ὁ ἀναγνώστης ἔχει τὴν ἐντύπωση πὼς διαβάξει ἀκόμα ἓνα ἔργο, μέσα στὰ τόσα ἄλλα, τοῦ Μελά, ἓνα ἔργο πού εἶναι κάτι ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἔργα του μαζί.

* * *

Ὅμολογῶ ὅτι ὄχι χωρὶς κάποια ἐπιφύλαξη και ἓνα αἶσθημα ἐλαφρᾶς ἀνίας πού ἀκολουθεῖ πάντα μιὰ ἀναγκαστικὴ ἐργασία, ἀρχισα τὴν ἀνάγνωση τοῦ βιβλίου τούτου. Τὸ θέμα βέβαια, ἔτσι ὅπως παρουσιάζεται στὸν τίτλο, δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ πιδ ἐνδιαφέροντα, πρὸ πάντων γιὰ τὸν μὴ ἱστορικὸ και γιὰ κείνον πού ἡ τέχνη τοῦ λόγου τὸν ἔλκει περισσότερο ἀπὸ τὴν ἱστορία και μάλιστα τὴν ἱστορικὴ λεπτομέρεια.

Ὅμως ἀπὸ τὶς πρῶτες κίόλας σελίδες τὸ βιβλίον τοῦ Κ. Χατζηνιώαννου κατορθώνει νὰ δημιουργήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον και νὰ τὸ κρατήσῃ ὡς τὸ τέλος τὸ ἴδιο ζωπρό. Δὲν ἀποκλείεται τοῦτο νὰ ὀφείλεται ἐν μέρει και στὸ ὅτι τὸ κείμενο ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς διαλέξεις πού δόθηκαν στὸν Ἐπιστημονικὸ και φιλολογικὸ Σύλλογο Ἀμμοχώστου και φυσικὸ εἶναι σπὴ διάλεξη νὰ καταβάλλεται προσοχία νὰ μὴ κουραστῆ τὸ ἀκροατήριον, νὰ δημιουργηθῆ τὸ ἐνδιαφέρον, νὰ διανοηθῆ ἀκόμα μὲ στοιχεῖα κάπως ἐλαφρότερα ἀπὸ ὅτι ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα και μελέτη απαιτοῦν. Ὅπως ὅποτε ὁμως ἡ ἰκανότητα τοῦ συγγραφέως προηγείται ἐκείνης τοῦ ὁμιλητοῦ.

Βαθύτατος γνώστης ὁ μελετητὴς ὄλων τῶν πηγῶν τῆς ἐποχῆς πού πραγματεύεται, ἀντλεῖ ἐν τούτοις κυρίως τὸ ὕλικόν του ἀπὸ τὰ Χρονικὰ τῶν δυὸ γνωστῶν μεσαιωνικῶν χρονογράφων τῆς Κύπρου, τοῦ Λεοντίνου Μαχαιρᾶ και τοῦ Γεωργίου Βουστρωνίου. Πολλὰ ἀποσπάσματα τους παρατίθενται στὸ ἔργο, δημιουργώντας μιὰ γνήσια ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς.

Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν γενάρχη τῶν Λουζινανῶν Γουῖδο πού ἀγόρασε ἀπὸ τοὺς Ναῖτες τὴν Κύπρο στὰ 1192, φθάνει ὡς τὴν τελευταία ρήγαινα, τὴν Αἰκατερίνη Κορνάρο, ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ Κύπρος περνᾷ στοὺς Βενετσιάνους στὰ 1487. Διπλωματικές ἀποστολές, ἐπεμβάσεις τρίτων, ἀντιζηλιές, πάθη, ἔρωτες, συνοικέσια, μάχες, φόννοι, δηλητηριάσεις, συκοφαντίες, συμφωνίες πού καταπατοῦνται, φι-

λοδοξίες κινούν τὰ πρόσωπα τῆς παραγμένης τούτης ἐποχῆς. Μὰ καὶ ποιά ἐποχὴ δὲν εἶναι παραγμένη μετὰ τὸ δικό της τρόπο; Ἄν μποροῦσαν οἱ ἄνθρωποι καὶ πρὸ πάντων οἱ κυβερνῶντες νὰ παραδειγματίζωνται ἀπὸ τὸ παρελθόν, τὸ βιβλίο τοῦτο προσφέρει ἀσφαλῶς ἀνάγλυφα παραδείγματα μιμήσεως ἢ ἀποφυγῆς.

* * *

Πικρὴ, βαρεῖα τοῦ ἀνθρώπου ἡ μοῖρα. Ἄγανθι γιὰ τὴ ζωὴ καὶ συνείδηση τῆς συντομίας τῆς γήινης ὑπαρξῆς του ἀντιπαλαίουν μέσα του. Καὶ πιὸ τραγικὴ γίνεται ἡ μοῖρα του γιὰ τὸ ἄνθρωπος ζέρει, ζέρει τὸ σίγουρο τέλος πού τὸν ἀναμένει. Πολλὲς φορὲς τὸ ζεχνᾶ κι ἔχει τὴ δύναμη τότε νὰ τραγουδήσῃ, νὰ ὑμνήσῃ τὴ χαρὰ, νὰ πῆ («εἶμ' εὐτυχισμένος»). Μὰ τί εἶναι εὐτυχία; Ὑπάρχει;

Ἡ Βέρα Κορφιῶτη φαίνεται νὰ δίνει μιὰ ἀρνητικὴ ἀπάντηση μετὰ τὴ συλλογὴ τῆς «Ποιήματα». Μέσα σὲ «οὐδέτερες, στεῖρες ὥρες» ζῆ, «δὲν νιώθει νὰ χαίρεται, κυκλοφορεῖ στὸ κενό, ζῆ χωρὶς νὰ ὑπάρχη». Ἡ ζωὴ εἶναι μιὰ «σκηνοβασία ἀνάμεσα στὴν παιδικὴ ἡλικία τοῦ ἡλίου καὶ τὰ μέρα τοῦ θανάτου μας». Τὸ δηλώνει ξεκάθαρα ἡ ἴδια: «Διέπλανε τοὺς δέκτες τῆς γιὰ νὰ δέχωνται μόνο τοὺς ἐρεθισμοὺς τῆς λύπης».

Τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς αὐτῆς φαίνονται νᾶναι κραυγὲς ὀδύνης κι ἀπελπισίας, κραυγὲς λυτρωτικές, ὅμως, γιὰ τὸν ποιητὴ τους, ὅπως μονάχα ἡ τέχνη ζέρει νὰ λυτρώνη.

Συντομία κι ἐπιγραμματικότης εἶναι ἕνα ἄλλο στοιχεῖο τῆς ποίησης τῆς Βέρας Κορφιῶτη. Ἐπιγραμματικότης πού ὑποβάλλει, πού ἀφήνει πολὺ κῶρο γιὰ ὑποκειμενικὴ ἔρμηνεια τῶν στίχων τῆς στὸν ἀναγνώστη. Εἶναι βέβαια πολὺ μέσα στὸ σύγχρονο πνεῦμα τῆς τέχνης. Ἄναρτωίμαστε μονάχα, ἂν ἡ ποίηση δὲν θάπρεπε νὰ διατηρήσῃ τὸ λυτρωτικὸ της χαρακτῆρα ὄχι μονάχα γιὰ τὸν ποιητὴ, μὰ καὶ γιὰ τὸν ὅποιο ἄνθρωπο πού θάσκυβε σ' αὐτὴν μελαχτάρια Ἄν ἡ ξεκομμένη εἰκόνα, ἡ φράση πού ὑποβάλλει μονάχα, δινόταν σὲ μιὰ συνθετικὴ προσπάθεια πιστεύουμε πὼς ἐμεῖς, οἱ ἀναγνώστες, θάχαμε πολὺ περισσότερα νὰ κερδίσουμε. Παράδειγμα τὸ ποίημα «Γιὰ τὸ γυιό μου», στὸ ὁποῖο δὲν εἶναι μόνο ἡ ἀλλαγὴ στὴ διάθεση πού πιστεύουμε ὅτι μᾶς τράβηξε καὶ μᾶς σταμάτησε, μὰ ἀκριβῶς τούτη ἡ προσπάθεια συνθέσεως τῆς πρώτης ποιητικῆς συλλήψεως.

Ἡ ποιητικὴ αἴσθησις τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ κόσμου ἀσφαλῶς ὑπάρχει στὴ νέα ποιητρία. Ἐλπίζουμε καὶ εὐχόμαστε μιὰ ὠριμότερη συνέχεια.

ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

Γιῶργου Δέλιου: Γράμματα ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ, ἔκδ. Νέας Πορείας, Θεσσαλονίκη, 1970. — Παύλου Φλώρου: Ἑλληνικοὶ δρόμοι, ἔκδ. «Ἑλληνικὸ Βιβλίο», Ἀθήνα,

1970.

Ὁ Δέλιος χαρακτηρίζει ὀδοιπορικὸ τὸ βιβλίο του «Γράμματα ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ». Ὅστόσο τὸ βιβλίο δὲν εἶναι μετὰ τὴν κλασσικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου «ὀδοιπορικὸ», ἔστω κι' ἂν σὲ μερικὰ σημεῖα — τὰ μὴ ἀντιπροσωπευτικὰ γραφῆς — δὲν ξεφεύγουν ἀπὸ τὸ «ὀδοιπορικὸ». Ἐπιμένω πάνω στὴν ἀποψή μου αὐτή, γιὰ τὸ βάρος τοῦ κειμένου αὐτοῦ βρίσκεται στὴ «λυρικὴ καὶ στοχαστικὴ ἀντίδραση» τοῦ συγγραφέα κατὰ τὴν ἀντίκρουση τοπιῶν, ἔργων καὶ φύσης παρὰ στὴν Ἀμερικὴ. Κι' αὐτὸ σήμερα ἔχει σημασία: τὸ πὼς αἰσθάνθηκε καὶ πὼς προβληματίστηκε ὁ συγγραφέας ἀπὸ τὶς ἐντυπώσεις καὶ παρατηρήσεις του κι' ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη πληροφορία, τὴ ζωντανὴ ἢ γραπτὴ, εἴτε αὐτὴ εἶναι διάλογος, εἴτε εἰδικὸ κείμενο, εἴτε μουσεῖο.

Ὁ Δέλιος εἶναι λογοτέχνης, ἀλλὰ καὶ στοχαστής. Συλλαμβάνει μετὰ τὴν αἴσθησι, πού συχνὰ κυριαρχεῖ στὶς γραμμές του, εἴτε σὴν περιγραφή, εἴτε, συνήθως, σὴν ἕνα ἀδιόρατος παλμός. Ζαφνικὰ ὅμως στοχάζεται, συμπεραίνει, στρογγυλεῖ μιὰν ὀφθαλμική, πάντοτε μετριοφροσύνη, χωρὶς διάθεση ἐπιβολῆς ἢ πίστης στὸ ἀλάνθαστο καὶ τελεσιδικὸ της. Ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ἰσόρροπη σύζευξις αἰσθήματος καὶ στοχασμοῦ δημιουργεῖ τὴ γοητεία καὶ τὴν ἔλξη πού δέχεται ἀπὸ τὸ βιβλίο του «Γράμματα ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ», ὄχι μόνο προχωρώντας σὴν ἀνάγνωσις ἀλλὰ κι' ἀπ' τὶς πρώτες κι' ὄλας γραμμές.

Τὸ βιβλίο περιλαμβάνει τέσσερα μέρη, πού ἔχουν ὅμως κάποιες διαφορὲς ἀνάμεσά τους, γι' αὐτὸ θάταν δίκαιο κι' ὀρθὸ νὰ τὰ δοῦμε ξεχωριστὰ. Τὰ «Γράμματα ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ» κατέχουν τὸ μεγαλύτερο καὶ τὸ σπουδαιότερο (γιὰ μένα) μέρος τοῦ βιβλίου. Οἱ ἐντυπώσεις, τὰ «παρατηρήματα» (ὅπως τὰ θέλει ὁ συγγραφέας), ἀπὸ τὶς προγραμματισμένες ἐπισκέψεις του σὲ κáιριες πόλεις καὶ τοποθεσίες τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν δίνονται μετὰ τὴ μορφή τῶν ἐπιστολῶν. Ἡ μορφή κι' ὄλας αὐτὴ ἐξυπηρετεῖ καὶ τὸ ἴδιο τὸ θέμα καὶ τὸν ἀναγνώστη. Ὁ ἀναγνώστης, ὁ «ἐπαρκὴς ἀναγνώστης» (ὁδὸς τοῦ Κ Τσάτσου) μπορεῖ νὰ διακόπτει καὶ νὰ στοχάζεται χωρὶς νὰ χάνη τὴν αὐστηρὴ συνέχεια ἐνός πυκνοῦ δοκιμίου ἢ ἀρθρου. Ἀλλὰ καὶ τὸ θέμα διασπασμένο σὲ μικρότερες ἐνόητες μετὰ κάποιες συγκινημένες συνδέσεις καὶ μερικὲς ὑποσχέσεις στὸ τέλος μετὰ τὴν ἀπαραίτητη τρυφερότητα κι' αἰσθηματικὸτητα γίνεται πιὸ ἐλκυστικὸ καὶ μεταδοτὸ. Ἡ ἐσωτερικὴ γραμμὴ τῶν γραμμάτων αὐτῶν, ὅπως χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ ὁ συγγραφέας του τ' ὁμολογεῖ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἶναι: ὁ τύπος τοῦ ἐσωτερικοῦ μονολόγου, παρόλο πού ὑπάρχει φανταστικὸς παραλήπτης ἢ γυναίκα τοῦ συγγραφέα, τὸ ζωγραφικὸ ἀντίκρουμα ἀπὸ τὴ χαρούμενη πλευρὰ τῆς ζωῆς. Μὲ μόνο αὐτὰ βάζει μπορεῖ αὐστηρὰ μιλιώντας νὰ παραδεχτῆς πὼς ὁ Δέλιος ἔκαμε τέ-

χνη στά «Γράμματα από την Άμερική», χωρίς άσφαλώς να λείπει κι' η άναγκαία πληροφορία — κι' αὐτὴ εἰπωμένη στὴν ὥρα τῆς κι' ὀχι στεγνά.

Τὸ δεύτερο μέρος («Ὁ ὁδόδημος Ἑλληνισμός») εἶναι ἓνα δοκίμιο ἢ ἄρθρο, (κλίνοντας προσωπικά πρὸς τὸ δεύτερο), πού βλέπω νὰ μὴ ταίριαζε ν' ἀναμικθῆ μέσα στὰ «Γράμματα ἀπὸ τὴν Ἄμερική», γιατί ἔχει ἄρκετὴν ἀντικειμενικότητα κι' ἢ ἀντίκρουσέ του πρέπει νὰ γίνῃ μ' ἓνα ἄλλο μάτι, ὀχι ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ ἀπλοῦ ἀναγνώστη ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ὑπεύθυνη ἔθνικὴ σκοπιὰ, ἐπισήμων καὶ μὴ. Διαβάζοντας το νοιώθεισ ἀίσθημα περφηάνειας ἀνάμικτο μὲ λύπη. Χαίρεσαι γιὰ τὴν τιμιότητα κι' ἐργατικότητα τοῦ Ἑλλῆνα μετανάστη, στοχάζεσαι πάνω στὴ συμβολή του γιὰ τὴν οικονομικὴν πρόοδο τῆς γενετείρας του, ἀλλὰ στενοχωριέσαι πού σήμερα — αὔριο παραδοκεῖ τὴ νέα γενιά του ὁ κίνδυνος τῆς ἀφομοίωσης μὲ τὸ ἀμερικανικὸ στοιχεῖο. Ἡ δυσκολία νὰ μάθουν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ νὰ συνεχίσουν στὸ μέλλον μὲ ἄμεση ἐπαφή μ' αὐτὴ ν' ἀναγεώνονται (ἢ γλῶσσα εἶναι θεμέλιο ἔθνικῆς ζωῆς) ἀποτελεῖ τὸν κύριο παράγοντα τῆς ἐξαμερικανοποίησης καὶ τῆς ἀποκοπῆς ἀπὸ τὸ μητρικὸ κορμό. Ὁ Δέλιος προτείνει τρία βοηθητικά πρὸς ἀποτροπὴ τοῦ κακοῦ ἢ ἴως κι' ἐπιβράδυνση τῆς ἐμφάνισής του ὥσπου νὰ βρεθοῦν ἀποτελεσματικώτερα μέσα: α) σχολεῖα μὲ ὀλοκληρωμένο κύκλο μαθημάτων, ὀπου θὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ σὲ ἴσο βαθμὸ ἑλληνικὴ καὶ ἀγγλικὴ, β) ἢ ἐκμετάλλευση τῶν ραδιοφωνικῶν ἐκπομπῶν στὴν ἑλληνικὴ, καὶ γ) τὴν ἀποστολὴ ἀπὸ τὸ Ἰπουργεῖο Παιδείας παιδικῶν βιβλίων, πού νὰ μοιράζονται στίς Ἑλληνικὲς Κοινότητες. Βρίσκω ἄρκετὰ βοηθητικὲς τίς προτάσεις τοῦ Δέλιου κι' ἐλπίζω νὰ χοῦν προσεχτῆ ἀπὸ τὰ ὑπεύθυνα σώματα.

Τὸ μέρος («Σύντομη γνωριμία μὲ τοὺς Ἰνδιάνους») τὸ βρίσκω πολὺ πληροφοριακὸ. θὰ κέρδιζε ἂν ἐνωματωνόταν κατὰ κάποιο τρόπο μὲς τὰ «Γράμματα», ἔστω κι' ἂν χωριζόταν σὲ περισσότερα μέρη καὶ θὰ διασκορπιζόταν σὲ διάφορα σημεῖα.

Ἄσχετο μὲ τὸ γενικὸ τίτλο τοῦ βιβλίου τὸ τέταρτο μέρος μὲ τὸν τίτλο («Προσκύνημα στὸ Ἁγιώνυμον Ὅρος»), τὸ Ἁγιον Ὅρος. Ἰποχρεωτικά θὰ τὸ κοιτάξω ἀνεξάρτητα χωρὶς νὰ τὸ συνδέω μὲ τὰ προηγούμενα. Βέβαια τὸ δικίμιο αὐτὸ δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὸν τρόπο γραφῆς τοῦ Δέλιου. Στὸ δοκίμιο αὐτὸ σαφῶς ὑπάρχει ἢ προσπάθεια ἐρμηνείας τοῦ μοναχισμοῦ, ἔστω κι' ἂν ὀ συγγραφέας δὲ συμφωνεῖ μὲ τὸ μοναχικὸ βίο. Ὅσο ἔξετάζει ὁ συγγραφέας τὸ θέμα μ' εὐρύτητα, ἐκτιμῶντας τὸν μοναχικὸ ἀγῶνα, ἰδίως τὸν τρόπο πού ἀτενίζει ὁ μοναχὸς τὸ θάνατο, τονίζοντας τὴν αἰσιοφροσύνη τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, πού ἢ ζωῆ τους εἶναι ἀπλῶς ἐπιβίωση τῆς ἐνδοξῆς ἐποχῆς τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Κάποιες περιγραφὲς τοπιῶν, πινάκων ἢ ἐπεισοδίων, ὀς ἐκεῖνο τὸ ἐξαιρετο μὲ τὸν γέροντα ὀδοιπόρο,

διανθίζουν τὸ δοκίμιο προσφέροντας τὸ αἰσθημα. Εἶναι ὀηλ. τὸ δοκίμιο στὴ πραγματικότητα μιά ὑπεράσπιση τοῦ «ἀντιλεγόμενου σημείου» ὀπως κατάντησε τὸ Ἁγιον Ὅρος. Καὶ συμφωνοῦμε μὲ τίς σκέψεις καὶ τίς ὑποσηρήσεις τοῦ Δέλιου. Δὲν πρέπει μονόπλευρα νὰ κοιτάζουμε κάποιους θεσμούς, μόνο καὶ μόνο γιατί ἀλλάζανε ὀ ἀπαιτήσεις καὶ ὀ ἀνάγκες τῆς ζωῆς.

Πάντως καὶ τὰ τέσσερα μέρη τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τοῦ Γιώργου Δέλιου μὲ τὸ δικὸ του πρόσωπο τὸ καθένα, πάντως μέσα στὴν ἰδια γραφὴ, θέλγει τὸν ἀναγνώστη καὶ μὲ τὸ αἰσθημα καὶ μὲ τὴ σύντομη ἀλλὰ καίρια πληροφορία καὶ μὲ στοχαστικὸ σὀχλοιο πάντοτε διακριτικὸ.

* * *

Ἄρχιζω τὴν ἀποφή μου γιὰ τὸ ταξιδιωτικὸ βιβλίο («Ἑλληνικοὶ δρόμοι») τοῦ Παύλου φλώρου μ' ἓνα ἀφορισμό του, πού βρίσκεται στὸ πρῶτο κεφάλαιο τίς «Ἄττικὲς Ἄλπεις»: «...πόσο λειψὴ εἶναι στὸ σημερινὸν ἀνθρώπο ἢ συναίσθηση τοῦ ὑγιεινοῦ δέοντος». Προβάλλω αὐτὸ τὸν ἀφορισμὸ γιὰ νὰ δεῖξω πῶς ἀπὸ τὴν περιγραφὴ, τὴν ἀνάμνηση καὶ τὸ λυρικό λόγο ὁ συγγραφέας πετιέται ὀχι μόνο σὲ συγγενικοῦς χώρους πρὸς τὸ θέμα του, ἀλλὰ καὶ σὲ πῶ ἀπομακρυσμένους δίνοντας ἔτσι εὐρύτητα στὴν ταξιδιωτικὴ του ἐντύπωση. Εἶν' ἀλήθεια πῶς τὸ σημερινὸ ταξιδιωτικὸ γιὰ νὰ προσελκύση καὶ νάχη δικαίωμα μὲς τὸν κόσμο τῆς τέχνης πρέπει νάχη μιὰν ἀνθρώπινη ζωντάνια καὶ μιὰ προσωπικὴ ἀντίδραση ἀπὸ τὴν ὀποια περιδιάβαση τοῦ συγγραφέα. Μόνον ὁ λυρισμὸς ἢ μόνον ἢ λεπτομερειακὴ πληροφορία δὲ δημιουργοῦν ἐλκυστικὴν ἀτμόσφαιρα. Πρέπει αὐτὰ τὰ δυὸ νὰ δέονται σὲ μιὰ μορφή καθαροῦ δοκιμίου μὲ στόχο τὴν κίνηση τοῦ πνεύματος καὶ τὴ χαρὰ τῆς καρδιάς, ὀηλ. («αἰσθημα καὶ λογισμός»). Ὁ Παῦλος φλώρος μ' ἓνα ἄρκετα οἰκειο τρόπο, (σὰ νὰ κάθεσαι φιλικὰ μαζί του καὶ νὰ σοῦ διηγεῖται σὲ ὀρες εὐφορίας), σοῦ λέγει γιὰ τὴν περιδιάβασή του σὲ διάφορα μέρη τῆς ἡπειρωτικῆς καὶ νησιωτικῆς Ἑλλάδος, συχνότατα διακόπτοντας τὸ λόγο του γιὰ ἓνα σὀχλοιο, μιὰ παρέκβαση, εἶτε γιὰ νὰ ψέξη, εἶτε γιὰ νὰ ἐπιστήση πρὸς προσηκή σου, εἶτε γιὰ νὰ κάμη κάποια σύγκριση μὲ ξενικὰ ἴθη καὶ ἔθιμα, πού γνώρισε ταξιδεύοντας ἢ ζῶντας σὲ ξένους τόπους. Πάντως δὲ σταματᾷ μ' ἐπιμονὴ μόνον στὸ οὐσιαστικὸ στοιχεῖο ἐνὸς τοπιῦ ἢ ἐνὸς νησιοῦ — παρόλο πού τὸ ἐπισημαίνει. Τὸ οὐσιαστικὸ στοιχεῖο καὶ πᾶ δευτερεύοντα μὲ τὰ σὀχλοια, τοὺς θυμούς, τίς ἐπιλήψεις του, συναρμολογοῦνται σὲ μιὰ ἐνόητα πού πραγματικά θέλγει κι' ἔτσι τοῦ συγχωρεῖς κάποιες ἀπομακρύνσεις, μωρῶ νὰ πᾶ, τίς δέχεσαι ὀχι μὲ συγκατάνευση ἀλλὰ μὲ εὐχαρίστηση, πού συχνὰ φωτῶνται ἀπὸ τὴν ἐκπληξη.

Ἄσφαλῶς τὰ χαρακτηριστικά πού ἐπισήμανα στὰ ταξιδιωτικά τοῦ Παύλου φλώρου βρίσκον-

ται μοιρασμένα σε διάφορο βαθμό στα διάφορα κομμάτια. 'Η «Σκίαθος» π.κ., παρόλα τα λίγα της λυρικά κομμάτια, είναι ένα μαστίγωμα του τρόπου που ζούνε οι σημερινοί Σκιαθίτες. 'Ενώ ή «Κέρκυρα» είναι περισσότερο «όδοιπορικό» με την κλασική σημασία του όρου, έστω κι' αν υπάρχουν σ' αυτό λυρικές παρεμβολές. 'Η «Δήλος», μ' όλη τη λεπτομερειακήν ιστορία της και τις διάφορες πολιτικές παρατηρήσεις του συγγραφέα, περιέχει βαθυστόχαστα κοιτάγματα πάνω στή δουλεμπορία, πού, με κάποια παραλλαγή, συν ντιέται και σήμερα ανάμεσά μας. 'Η «Σάμος» πλημμυρίζεται από ιστορία και αρχαιολογία και πρός τó τέλος εμφανίζεται ή περιηγητική έντύπωση κλπ. Σημαντικό κομμάτι στα ταξιδιωτικά του φλώρου κατέχει ή 'Ιθάκη κοιταγμένη σε διάφορες περιόδους και με κάποια έρευνητική διάθεση (όδοιπορικό, τουριστικό, ταξιδιωτικό κλπ.) και άποκαλυπτική.

'Εκείνο που κάνει έντύπωση στα ταξιδιωτικά του Παύλου φλώρου είναι ή παρηρησία του για πλείστα θέματα της ελληνικής ζωής, π.κ. τή γλώσσα και τόν κατατρεγμό της από δημοτικιστές κι' από καθαρευουσιάνους, τó σαρωτικό τουριστικό ρεύμα, πού κοντεύει νά έκφυλίση τήν παλιά μας γησιότητα, μιá νοσταλγία για κάποιες παλιές άρετές, πού ύποχωρούν χωρίς άποκρώντα λόγο μπροστά στις σημερινές έπιταγές μόδας. Δέ λείπει ασφαλώς και τó ανέκδοτο μέσα-μέσα, ή ιστοριούλα, ή μνήμη της Μικρασιατικής ζωής. 'Αλλά και ή λογοτεχνική άνάμνηση. 'Ακόμα και τó στιγμιότυπο έχει θέση στήν ώρα του για νά δημιουργήση ποικιλία και νά δώση τó ρυθμό τής ζωντανίας. Καί ή άναφορά στήν πολιτική, τών τότε καιρών και τών προσφάτων, αλλά έξω από κομματισμούς, ολόδια προς τó βάθος και τήν ιδέα, κρίνοντας τα και ως πράξη (Δημοκρατία τών 'Αθηνάων κλπ.). Μ' άλλα λόγια οί «'Ελληνικοί Δρόμοι» του Παύλου φλώρου είναι ένα βιβλίο με πληροφορίες, συγκινήσεις, έντυπώσεις, σκόλια και στοχασμούς, πού σε γοπεύουν και σε αναγκάζουν νά πάρης θέσεις έναντι τών σαφών και ποικίλων άπόψεων του συγγραφέα.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΓΕΝΙΚΑ

Στό «Δελτίον Πρακτορείου Πνευματικής Συνεργασίας» (Ίαν.-Φεβρ. 1971) κρίνονται τά κυπριακά βιβλία «'Εκατό 'Ερωτικά 'Επιγράμματα», μετ. Ν. Παναγιώτου, «Βορά στή Μπόρα», του Γ. θάνου, «'Ο άνταρτοπόλεμος» του Κ. Σωκράτους και «Τό ταξίδι» τής Λίνας Σολομνίδου. — Στόν «'Ελε ύθερον Κόσμον» (17 'Απρ. 71) δημοσιεύεται κριτική για τόν 'Ιησού του Μελη Νικολαΐδη. — Στή «Μακεδονική Ζωή» (άρ. 57) ό Γ. Ζωγράφος κρίνει τήν «'Επετηρίδα

Παιδαγωγικής 'Ακαδημίας Κύπρου, 1969-1970». — Στό περιοδικό «La Procellaria» (Γεν.-Μαρ 71) ό V. Mascaro μεταφράζει τó ποίημα του Κ. Χρυσάνθη «'Ηρας». — Στή «'Νέα 'Εστία» (15 'Απρ. 71) ό Γ. Χατζίνης κρίνει τόν «'Ιησού» του Μελη Νικολαΐδη.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

'Ελληνικά Θέματα ('Αθήνα) άρ. 179 — 'Ιωλκός ('Αθήνα) άρ. 16 — Αιολικά Γράμματα ('Αθήνα) άρ. 1 — Revista de Letras (Puerto Rico) άρ. 7 — Προσανατολισμοί (Λάρια) άρ. 4 — Τό σχολείο και τó σπίτι ('Αθήνα) άρ. 110 — 'Η Νέα 'Υόρκη ('Αθήνα) άρ. 266 — 'Αναππrikόν Εήμα (Λευκωσία) άρ. 3 — 'Ιλισσός ('Αθήνα) άρ. 85 — Κρίκος (Λονδίνο) άρ. 241 — Νέα Σύνορα ('Αθήνα) άρ. 10 — Λογοτεχνικά Χρονικά ('Αθήνα) άρ. 2 — Poesia de Venezuela (Καράκας) άρ. 46 — 'Ιατρική Κύπρος (Λευκωσία) άρ. 7 — Στερεά 'Ελλάς ('Αθήνα) άρ. 25 και 26 — Μακεδονική Ζωή (Θεσσαλονίκη) άρ. 58.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

- 'Α.χ. Πυλιώτη: Τεύκος 'Ανθίας, Λευκωσία, 1970.
 'Αλ. Βασιλείου: 'Εποπτεία στήν ανέκδοτη ποίηση του Φοΐθου Δέλφη, 'Ιωλκός, 'Αθήνα, 1971.
 Ε. Ν. Πλατιή: Μοντέρνα Τέχνη, 'Αθήνα, 1971.
 'Ελλης Νεζερίτη: Με κομμένο τó κεφάλι νά μαζεύουν μαργαρίτες, 'Αθήνα, 1970.
 Ν. Σακελλαροπούλου: Περιπλανήσεις, 'Αθήνα, 1970.
 Κλάρα Πευκιά: 'Η ευχή τής μάνας, 'Ιωλκός, 'Αθήνα, 1970.
 Κλάρα Πευκιά: Σ τής νιότης τó χρυσό καιρό..., 'Ιωλκός, 'Αθήνα, 1970.
 Χ. Μπακιρτζή: 'Αηδία και άρχαιολογία, Νέα Πορεία, Θεσσαλονίκη, 1971.
 Χρυσά Κυπριανού: Τό Παγκύπριον Γυμνάσιον και ή Λογογραφία, (τόμ. Δ') Λευκωσία, 1971.

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΕΚΑΤΟΜΗ ΒΑΣΙΚΗ ΕΓΚΤΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΚΟΝΤΕΟΤ (Θεσσαλονίκη)

Γενική Διεύθυνση:

Τάκη Γκοσιόπουλου
 (Στέφανου Χρυσού)
 ΣΤΗΝΙΣΤΑΤΑΙ.

Δὲν ἔδειχνα, βέβαια, ποτὲ πὼς ἀνησυχούσα γιὰ τὶς ἀρρώστιες τοῦς (Εἶναι, ξέρετε, συνήθως χρήσιμες σὲ παρόμοιες περιπτώσεις οἱ ἀρρώστιες). Ὡσπου μιὰ μέρα ἔπεσε βαρεὶά ἀρρωστη ἢ πιὸ μεγάλη ἀπ' τὶς τρεῖς, ἢ Ἐλέγκω, ἐκείνη πού περισσότερο ἀγαπούσα γιὰτὶ αὐτὴ μ' ἀνάθρεψε ἔπειτα ἀπ' τὸ θάνατο τῆς μητέρας. Οἱ γιαιτροὶ δὲν εἶχαν ἐλπίδες. Κ' ἐγὼ ξαφνικὰ τᾶχασα. Ὅμως καὶ πάλι μ' ὄλο πὸν ἄλλαξε ὀλότελα ἢ στάση μου καὶ τῆς κρατούσα ἄρες πολλὲς συντροφιὰ (κ' ἐκείνη νὰ μὲ κυτᾶξη ἀχόρταγα σὰ νὰ ἐπινικιοῦσε μέσα της: Εἶδατε πὸν σᾶς τῶλεγα; Νάτος!) δὲ μπόρεσα μιὰ μέρα νὰ τὴν ἀγκαλιάσω, δὲ μπόρεσα μιὰ μέρα νὰ τῆς ἀνοίξω τὴν καρδιά μου, νὰ τὴ χαϊδέψω, νὰ τὴ φιλήσω. Μονάχα ὅταν ψυχορραγοῦσε κ' ἴσως νὰ μὴ μὲ καταλάβαινε καλὰ-καλὰ, ἔσκυφα ἀπάνω της, τὴ χάιδεψα, τὴ φίλησα πολλὲς φορές, τῆς εἶπα πόσο τὴν ἀγαπούσα. Δὲ μ' ἔνοιαζε πιά ἂν μ' ἔβλεπαν οἱ ἄλλες μου ἀδερφές. Μόλις τῆς ἄγγιξα τὰ μαλλιά σταμάτησε μιὰ στιγμή τὸ βογγητό της. Διαισθάνθηκα τὴν ἔχπληξή της, τὴν ἀπορία της, τὴν εὐτυχία της. Εἶμαι βέβαιος πὼς θὰ σκέφτηκε. Σ' εὐχαριστῶ, Θεέ μου, πὸν τὴν ἄφησες καὶ σκέφτηκε μιὰ στιγμή ὅσο κ' ἂν συγχρόνως κατάλαβε πὼς κάτι σοβαρὸ συνέβαινε καὶ τὴ χάιδενα. Ἦταν ἀκριβῶς μονάχα μιὰ στιγμή. Ὅστερα ξαναγύρισε τὸ πρόσωπο πρὸς τὸ θάνατο.

Μιὰ διαφορετικὴ ζωὴ ἄρχισε τώρα μὲ τὶς δυὸ ἀδερφές πὸν μου ἀπέμειναν. Ἦξερα πὼς μ' ἤξεραν πιά καλὰ κ' ἤμουν ἀποφασισμένοι νὰ κάνω ὅ,τι μπορούσα γιὰ ν' ἀλλάξη ἢ στάση μου μαζί τους. Ὡστόσο γρήγορα κατάλαβα πὼς ἦταν μιὰ ἀνόητη προσπάθεια. Ὅλα ἦταν μιὰ ἀνόητη προσπάθεια: Τὸ φῶς ποῦπαιρνα μαζί μου τὶς νύχτες στὴν αὐλὴ μὴν πατήσω κάνα σκαθάρι, οἱ κουβέντες μου γι' «ἀποκατάσταση», τ' ἀστεῖα μου, τὸ διάβασμα τῶν στίχων μου.

Ἔνοιωθα, ἀφ' ἑτέρου, πὼς οὔτε μὲ λογάριζαν ὅπως πρίν. Μὰ ἦταν, λοιπόν, ἔτσι ὅπως τὸ εἶχα πῆ τρεῖς ἄνθρωποι σ' ἓνα, σ' ἓνα κεφάλι, σ' ἓνα στόμα, μ' ἓνα ὄνομα; Κ' ἐγὼ τί γινόμενα πιά, τί ρόλο διεδραμάτιζα στὸ σπῆτι;

Τώρα πὸν ἀποπειρῶμαι νὰ γράψω αὐτὴ τὴν ἱστορία οἱ ἀδερφές μου δὲν ὑπάρχουν. Πέθαναν πρίν πολλὰ χρόνια. Πέθαναν γρήγορα-γρήγορα ἢ μιὰ πίσω ἀπ' τὴν ἄλλη μὲ τὴν ἴδια ἀρρώστια στὸ ἴδιο νοσοκομεῖο. Ὅταν πέθανε ἡ πρώτη οἱ ἄλλες δυὸ ἤξεραν (καὶ τῶμαθα σὲ λίγο κ' ἐγὼ) πὼς θὰ τὴν ἀκολονθοῦσαν χωρὶς πολλὲς κ' ἄσκοπες καθυστερήσεις.

Ὅσο γιὰ ἐμένα, τὸ κακὸ ἦταν πὸν πέθαναν ἀνάποδα, πὸν πέθανε πρώτη ἢ Ἐλέγκω. Ἄν ἔμεινε τελευταία θὰ μπορούσα ἴσως νὰ διατηρήσω τὴ συνέπειά μου καὶ κλαίγοντάς τὴν νὰ κλάψω καὶ τὶς τρεῖς μαζί, καὶ χαϊδεύοντάς τὴν νὰ χαϊδέψω καὶ τὶς τρεῖς μαζί χωρὶς νὰ μὲ δοῦν οἱ ἄλλες.

(1938—1952)

Η ΜΑΝΑ

Ήταν ένα κοριτσάκι δεκατεσσάρων-δεκαπέντε χρονών, καλοφτιαγμένο, με μακρὰ ξανθὰ μαλλιά και γαλανὰ μάτια.

Είχε ἔρθει μὲ τὸν πατέρα της, τὴ μητέρα της κ' ἕνα ἀστυνομικό. Τὴν ἔφεραν νὰ τὴ δῆ ὁ Κυβερνητικὸς γιατρός και νὰ συστήσῃ νὰ τὴ δεχτοῦν στ' ἄσυλο.

Στὴ Μύρτου ὁ γιατρός πηγαίνει μὰ φορὰ τὴν ἐβδομάδα. Τὸ ἱατρεῖο του εἶναι ἐγκατεστημένο σ' ἕνα κελλί τοῦ Μοναστηριοῦ τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονα. Ἕνας πάγκος ἔξετάσεως καλυμμένος μ' ἄσπρο σιντόνι, ἕνα τραπέζι και δυὸ καθίσματα εἶναι ὀλάκερος ὁ ἐξοπλισμὸς τοῦ στενόχωρου δωματίου. Ὁ φαρμακοποιὸς ποὺ συνοδεύει τὸν γιατρὸ ἔχει μαζί του ἕνα κιβώτιο μὲ φάρμακα ποὺ τὸ φέρνει και τὸ βάνει στὴ γωνιά ἂν οἱ ἄρρωστοι εἶναι πολλοί, ἄλλοιώτικα τ' ἀφήνει στ' αὐτοκίνητο κ' ἔκτελει ἅπ' ἐκεῖ τίς συνταγὰς ποὺ συνήθως εἶν' ἀπλὲς και στερεοτύπες.

Εἶναι ἕνα ὄμορφο χωριὸ ἢ Μύρτου μὲς' στὸ δάσος ἀπάνω στὸ βουνό. Πεῦκα, κυπαρίσσια, ἑλιές, χαρουπιές και πορτοκαλιές κατηφορίζουν σὲ ποικίλες ἀποχρώσεις πρασίνου ὡς τὴ θάλασσα ποὺ λαμπυρίζει ἕξῃ μίλια μακρυνά.

Τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονα μὲ τ' ἀψηλό, βαρὺ καμπαναριό του, δεσπόζει στὸ τοπίο. Ἀποτελεῖται ἀπὸ μὰ σειρὰ κελλιά και μὰ ἄσπρη ἐκκλησιὰ στὸ μέσο μιᾶς ἀναπέπταμένης λιθόστρωτης ἐσωτερικῆς αὐλῆς. Δὲν εἶναι πιά πραγματικὸ μοναστήρι και δὲ μένουν τώρα σ' αὐτὸ παρὰ δυὸ μονάχα καλόγεροι. Ὁ ἕνας εἶναι ἐπὶ πολλὰ χρόνια ἀνταποκριτὴς τῆς «Φωνῆς τῆς Λευκωσίας». Τοῦ ἀρέσει νὰ τοῦ μιλάς για ἐφημερίδες και τοῦ κακοφαίνεται ἂν τύχῃ νὰ μὴ γνωρίζῃς πὼς δημοσιογραφεῖ. Ἐκεῖνὴ τὴ φορὰ εἰσάγοντάς με ὁ γιατρός τοῦπε:

—Σοῦφερα ἕνα συνάδελφό σου, ἕνα διανοούμενο.

Μοῦ κόστισε πολὺ αὐτὴ ἡ σύσταση. Δὲν ξαναπήγα, βέβαια, μὲ τὸν γιατρὸ, ὅμως κάθε φορὰ μοῦστελνε τοὺς θερμοὺς χαιρετισμοὺς του ὁ συνάδελφος.

Στὴ γιορτὴ τοῦ Ἀγίου γίνεται στὸ Μοναστήρι ἕνα ἅπ' τὰ μεγαλύτερα πανηγύρια τοῦ νησιοῦ. Χιλιάδες κόσμος ἅπ' ὄλα τὰ μέρη, ἀκόμα κι' ἅπ' τὰ πιὸ μακρυνά, πλημμυρίζει τὴ Μύρτου και συνωστίζεται μὲς' στὴ ζέστη τοῦ Ἰουλίου. Κι' ἂν ἔτυχε νὰχες πάει μὰ τέτοια μέρα στὸ Μοναστήρι, σοῦ φέρνει παρὰξένα συναισθήματα ἢ ἀπόλυτὴ ἐρημιὰ τῆς μεγάλης αὐλῆς ποὺ συναντᾷς τώρα ποῦρθεσ με τὸν γιατρὸ αὐτὴ τὴν ἀπλὴ καθημερινὴ Δευτέρα. Οὔτ' ἕνα βῆμα, οὔτε μὰ φωνή. Κἀνα πουλάκι μονάχα κάτι λέει και περνᾷ βιαστικό.

Τὸ κοριτσάκι τρόμαξε μόλις ἀντίκρουσε τὸν γιατρὸ και προσπάθησε νὰ φύγῃ. Ἀγρίεψε, δάγκωσε τὸν πατέρα, δάγκωσε τὴ μητέρα, χτύπησε, φώναξε. Τὸ πῆραν παρακάτω νὰ ἡσυχάσῃ.

Πρώτηξα και μοῦ ἀφηγήθηκε ἡ μητέρα. Τὸ κατάλαβαν, λέει, ὅταν ἔγινε πέντε-

ἔξη χρονῶν. Ἦταν σωστὸ μαρτύριο μὰ τὸ ὑπέμεναν καρτερικὰ ὥσπου τὰ δυό-τρία τελευταῖα χρόνια ἄρχισε νὰ χτυπᾷ καὶ νὰ δαγκῶνῃ. Ἦταν πὰ ὑποχρεωμένη ἢ μητέρα νὰ μένῃ ὁλόήμερα μαζί της στὸ σπίτι γιὰ νὰ τὴν προσέχη. Καὶ δὲν εἶχαν ἄλλο παιδί.

Παραμέλησαν τὶς δουλειές τους, καταστράφηκαν. Ὅμως δὲν ἦταν γι' αὐτὸ πὸν ἀποφάσισαν ἐπιτέλους νὰ δέσουν κόμπο τὴν καρδιά τους καὶ νὰ τὴν κλείσουν στὸ ἄσυλο. Ἦταν γιὰτὶ φοβόντουσαν μὴν ἔκανε κάνα κακό. Τοὺς πίεζαν κόλας οἱ συγγενεῖς κ' οἱ φίλοι.

—Δῶστε τη. Δὲ μπορεῖ νὰ πάη αὐτὸ ἐπ' ἄπειρο.

Ἔκλαιε ἢ μητέρα.

—Δὲν ξέρω, νομίζω πὼς θ' ἀδειάσῃ τὸ σπίτι.

Τὸ κοριτσάκι γύρισε καὶ τὴν εἶδε ἀπορημένο ποῦ-κλαιε. Εἶχε ἡρεμησεὶ ὁλό-τελα τώρα κ' ἔβανε ἀπαλά, μ' ἐμπιστοσύνη τὸ χέρι της στὴ χούφτα τῆς μάνας της. Ὁ πατέρας πηγαινοερχόταν καὶ κάπνιζε.

Ὁ γιατρὸς ξαναφώναξε.

—Τὶ γίνεται;

Ἡ μάνα κύταξε ἐκεῖνο τὸ χέρι πὸν ἀφέθηκε στὸ ἔλεός της. Ἔμεινε λίγη ὥρα καὶ τὸ κύταξε. Ἦταν δοσμένο μ' ἄπειρη τρυφερότητα κ' ἐμπιστοσύνη, συμπύκνωνε ὅλα ὅσα δὲ μπορούσε νὰ δώσῃ ἀλλοιώτικα, μὲ τοὺς δικούς μας τρόπους ἢ ψυχὴ (ξέρει νὰ βρῖσκῃ ἓνα κάποιο μέσο ἢ ψυχὴ καὶ κλείνει, ἀφ' ἐτέρου, πράγματα πὸν δὲν ἀρ-ρωσταίνουν καὶ πὸν ἐκβιάζουν τὴν ἔξοδό τους).

Ἔτσι ἔκανε πάντα τὸ κοριτσάκι. Καὶ τῶκανε σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ τώρα, ἴσως ἀπὸ ἔνστιχτο. Κ' ἢ μάνα παραδόθηκε. Χάιδεψε τὸ χέρι τοῦ κοριτσιοῦ κ' ἔπειτα τὴν ἀγκάλιασε σφιχτὰ κ' ἔμπηξε τὶς φωνές.

—Ὅχι, δὲ σὲ δίνω, δὲ σὲ δίνω.

Ὁ πατέρας προσπάθησε νὰ τὴ μεταπεισῇ μὰ δὲν τὰ κατάφερε.

Τὸ κοριτσάκι παρακολουθοῦσε μὲ περιέργεια τὴ συζήτηση χωρὶς νὰ καταλα-βαίνει. Τὸ βλέμμα της ἦταν θολὸ καὶ κουρασμένο. Ἦταν ἢ στιγμή τῆς πλήρους καταπτώσεως. Δὲν ἔβγανε λέξη. Σοῦδινε τὴν ἐντύπωση πὼς ζοῦσε σ' ἄλλους κόσμους.

—Θὰ τὴ φέρετε ἐπιτέλους; φώναξε ἀπὸ μέσα ὁ γιατρός.

—Μιὰ στιγμή, γιατρέ, παρακάλεσε ὁ πατέρας.

—Ἀποφασίστε, τελospάντων.

Μ' ἀπάντησε ἢ μητέρα ὀριστικὰ κ' ἀπόλυτα.

—Ἀποφασίσαμε, γιατρέ.

Τὸ κοριτσάκι σὰν κάτι νὰ ἐποψιάστηκε κούρνιασε σὰν πουλάκι στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάνας της καὶ τὴν ἔσπρωχνε νὰ φύγουν.

Κ' ἔφυγαν. Διέσχισαν ἀργὰ τὴν ἀπέραντη πλακόστρωτη ἔρημη αὐλὴ τοῦ Μο-ναστηριοῦ κ' ἔφυγαν.

(1943)

Η ΑΡΤΟΥΛΑ, ΤΟ ΠΑΡΑΞΕΝΟ ΛΟΥΛΟΥΔΙ

Στὸ Μιχάλη Πασιαρδῆ

Ἐνα παράξενο λουλούδι μπορεῖ νὰ φυτρώσῃ ξαφνικά ἐκεῖ πού κανεὶς δὲν τὸ περιμένει.

Τὸ παράξενο λουλούδι ἦταν ἡ Ἀρτούλα. Στὸ χωριὸ πού τὰ κορίτσια δουλεύουν πολὺ κ' ἔχουν δυνατά, σφιχτοδεμένα κορμιά, ἡ Ἀρτούλα δὲ δούλευε καθόλου καὶ τὸ κορμί της ἦταν ὅσο μποροῦσε πιὸ ἀδύνατο. Στὸ χωριὸ πού τὰ κορίτσια δὲν ἀνοίγουν βιβλίον, ἡ Ἀρτούλα κλεινόταν σ' ἓνα δωμάτιο νὰ διαβάσῃ ὅ,τι ἔβρισκε. Στὸ χωριὸ πού τὰ κορίτσια θάνουν τὴν Κυριακὴ τὰ γιορτινά τους καὶ πᾶν στὸ γιοφύρι, στὴν αὐλὴ τῆς ἐκκλησιᾶς, στὸ γάμο, ἡ Ἀρτούλα ἔμενε μονάχη στὸ σπίτι νὰ μελαγχολήσῃ.

Κ' ἔπεφταν τὰ κακὰ ἀπάνω στὸ λουλούδι.

—Μωρὴ καταραμένη, πού βρέθηκες στὸ σπίτι μου; (—Μωρὴ καταραμένη, πού βρέθηκες στὸ σπίτι μου; ἔλεγε ἡ μητέρα, ὁ πατέρας, οἱ ἀδερφός της, ἀκόμα καὶ τὰ παιδάκια).

Ἐλεγαν ὅλοι ἐχτὸς ἀπ' τὴ γιαγιά της. Ἡ γιαγιά δὲν ἔλεγε «μωρὴ καταραμένη». Ἐλεγε: «Δὲν τοὺς ἔπρεπε αὐτοὺς τέτοια κόρη».

Τέτοια κόρη;

—Μωρὴ, κάθησε στὸν ἀργαλειὸ νὰ δουλέψῃς! (—Μωρὴ, κάθησε στὸν ἀργαλειὸ νὰ δουλέψῃς, ἔλεγε ἡ μητέρα, ὁ πατέρας, ὅλοι).

Τὸ λουλούδι στέναζε — ἡ Ἀρτούλα στέναζε σκυμμένη στὸν ἀργαλειὸ.

Καὶ στέναζε κ' ἡ γιαγιά:

—Εἶν' αὐτὴ κόρη γιὰ τὸν ἀργαλειὸ;

—Ποῦ ἦσουνά πάλι κρυμμένη, μωρὴ; Διάβαζες; Θὰ τὰ κάψω ἐκεῖνα τὰ παιδιόβιβλία σου (—Ποῦ τᾶχεις; Δὲ λές; Θὰ τὰ κάψω).

—Θὰ σὲ σκοτώσω, μωρὴ (—Θὰ σὲ σκοτώσω, μωρὴ, ἔλεγε ἡ μητέρα, ὁ πατέρας, τὰ παιδιὰ).

Οὔτε τὸ χέρι δὲ σήκωνε νὰ φυλαχτῇ ἀπ' τὸ ξύλον ἡ Ἀρτούλα.

—Παναγιὰ μου, σῶσε τὴν, ἔλεγε ἡ γιαγιά κ' ἔκλαιε.

—Παναγιὰ μου, σῶσε τὴν, παρακαλοῦσε ἡ γιαγιά. Εἶναι κορίτσι γιὰ γάμο;

—Νὰ παντρευτῆς, μωρὴ, νὰ ἡσυχάσουμε, ἔλεγαν ὅλοι.

Καὶ τὸ λουλούδι τ' ἀρραβώνιασαν. Τ' ἀρραβώνιασαν μ' ἓνα ἄμορφο, μελαψό, δυνατὸ παλληκάρι τοῦ κάμπου. Ἦταν κ' ἡ Ἀρτούλα ἄμορφη μάταν χλωμὴ κ' ἀδύνατη καὶ δὲν ἦταν τοῦ κάμπου.

Καὶ τὸ παλληκάρι ἀγάπησε τὴν Ἀρτούλα. Καὶ τὴν ἔβγανε ἀπ' τὸν ἀργαλειὸ

καὶ δὲν ἄφηγε κανένα νὰ τῆς κοιμῆσῃ καὶ παρατοῦσε τὶς δουλειές του κ' ἔτρεχε
στὴ Χώρα νὰ τῆς ἀγοράσῃ βιβλία (—“Ὁ,τι θές, Ἀρτούλα). Καθόταν μαζί της,
ἔσκυθε μαζί της ἀπάνω στὰ γράμματα τοῦ βιβλίου ποὺ δὲν τὰ καταλάβαινε
(—Ναί, ναί).

—Δόξα νᾶχης, Παναγιά μου μεγαλοδύναμη, ἔλεγε ἡ γιαγιά.

“Ὅμως τὸ παλληκάρι εἶχε ἀγαπήσει ἕνα πολὺ παράξενο λουλούδι. Οὔτε μιὰ
φορὰ δὲν τοῦδειξε εὐγνωμοσύνη ἡ Ἀρτούλα. Κι' ὄχι μονάχα αὐτὸ μὰ πέθανε κόλας
μιὰ μέρα. Ἐγειρε ἔτσι καὶ πέθανε.

Κ' ἐκεῖνος τὴ φιλοῦσε, τὴ φιλοῦσε, φιλοῦσε τὰ βιβλία της, τ' ἀγκάλιαζε κλαίον-
τας καὶ τὰ φιλοῦσε.

(1940)

Ο ΒΡΟΥΝΤΟΣ

Στὸν ἀγαπημένο φίλο Ἀνδρέα Ἰωαννίδη — μνήμη
παλιᾶς ζωῆς στὴν Καλαβασό

Τὸ ψάδινο καπέλλο του ἦταν, βέβαια, ἓνα ἀπ' τὰ χαρακτηριστικά του μὰ περισσότερο χαρακτηριστικό ἦταν τὸ περπάτημά του ἔτσι καθὼς ἔγερνε σχεδὸν ὡς τὸν ἀριστέρο ὄμο τὸ κεφάλι καὶ κουνούσε ἀσύμμετρα κ' ὑπερβολικὰ τὰ χέρια.

Στὰ Γραφεῖα τῆς Ἑταιρείας πλησίασε μὲ τρόπο ἀπ' τὶς πρώτες μέρες. Καὶ κύριός του στόχος ἦμουνα ἐγώ.

Στὸ Μεταλλεῖο, στὸ χωριό, στὸ συνοικισμό, ὁπουδήποτε, μόλις ἄνοιγα τὸ στόμα μου νὰ ζητήξω κάτι, νὰ ρωτήξω, νὰ γυρέψω ἐργάτη γιὰ ἓνα θέλημα, γιὰ καμμιά μικροδουλειὰ πού δὲ θὰ πληρωνόταν, ὁ Βρουῦντος ἦταν μπροστά μου τῆ μιὰ φορὰ μαυρισμένος ἀπ' τὸν πυρίτη, ἰδρωμένος καὶ κουρασμένος, τὴν ἄλλη καθαρὸς μὲ τ' ἀλατζένια του ροῦχα καὶ μὲ τὸ καπέλλο στὸ χέρι.

—Νὰ πάω ἐγώ, κύριε Νίκο.

Παρακαλοῦσε, ζητοῦσε νὰ τοῦ κάνω τὴ χάρη νὰ πάη αὐτός.

Θᾶμαθε δίχως ἄλλο τ' ὄνομά μου μόλις πάτησε τὸ πόδι του στὴ Μεταλλευτικὴ Περιοχή, μόλις τὸν ξεφόρτωσε τὸ φορτηγὸ αὐτοκίνητο. Θᾶρριξε μιὰ ματιὰ γύρω καὶ θὰ ρώτηξε:

—Πῶς λὲν τὸν Διευθυντὴ τῶν Γραφείων, παρακαλῶ;

Τᾶμαθε καὶ τὸ χρησιμοποιοῦσε ὅσο περισσότερες φορὲς μποροῦσε.

—Κύριε Νίκο, κύριε Νίκο, κύριε Νίκο.

Στὴν ἀρχὴ τὸν ὑποψιάζομουνα κάθε φορὰ πού πετιόταν στὴ μέση καὶ κάθε φορὰ, ὅμως, μόλις κυτούσα τ' ἀγαθὸ του στρογγυλὸ καὶ κόκκινο-κόκκινο πρόσωπο οἱ ὑποψίες μου ὑποχωρούσαν. Δὲν ξέρω γιατί, ἀγαπούσα (πάντα ἀγαπῶ) τὰ στρογγύλα πρόσωπα, ἐκεῖνα τὰ κόκκινα ὀλοστρόγγυλα πρόσωπα.

—Εἶν' ἀδύνατο νᾶναι κατεργάρης, σκεφτόμουνα.

Καὶ σιγὰ-σιγὰ ἄρχισα νὰ τὸν συμπαθῶ. Εἶχε μείνει πὰ στὰ Γραφεῖα. Ἔμεινε χωρὶς νὰ τοῦ πῶ, χωρὶς νὰ μοῦ πῆ, δὲν ξέρω ἀκριβῶς ἀπὸ πότε ἔμεινε. Τοῦ ἀνέθετα κιόλας δουλειὲς πού χρειαζόντουσαν κάποια ἐμπιστοσύνη. Τὸ καταλάβαινε καὶ τὰ μάτια του ἄστραφταν.

—Ἐννοια σας, κύριε Νίκο.

Κ' ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ἡ δουλειὰ ἔπρεπε ὁπουδήποτε νὰ βγῆ σωστὴ ἀπ' τὸ χέρι του. Δὲν καθάταν νὰ λογαριάσει ἂν οἱ κόποι πού χρειαζόντουσαν ἦταν δυσανάλογοι μὲ τὴ σπουδαιότητά της. Φτάνει πού τοῦ τὴν ἀνέθετες.

—Βρὲ Βρουῦντο, τοῦλεγα, δὲν ἦταν ἀνάγκη νὰ σκοτωθῆς στὰ κατσάβραχα γιὰ νὰ τοὺς βρῆς. Μποροῦσε νὰ γίνη κι' αὔριο. Νόμιζα πὼς θὰ τὸ καταλάβαινες τόσο μικρὸ πρᾶγμα.

Δὲ μοῦ ἀποκρινόνταν μᾶβλεπα πὼς δὲ συμφωνοῦσε μαζί μου.

Οἱ ἄλλοι ἐργάτες οἱ ἀπεσπασμένοι κι' αὐτοὶ στὰ Γραφεῖα δὲν τὸν ἔβλεπαν στὴν ἀρχὴ μὲ καλὸ μάτι. Μὰ ὁ Βροῦντος δὲν ἦταν ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους ποὺ μποροῦσαν νᾶχουν ἐχθροὺς. Καὶ μὲ τὸν καιρὸ τοὺς ἔκανε ὄλους νὰ τὸν ἀγαπήσουν. Πολλὲς φορὲς μοῦ τὸν ἐπαινοῦσαν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι. Θυμᾶμαι ἓνα πρωτὶ ποὺ μόλις μπήκα στὸ Γραφεῖο ἦρθε ἓνας τους καὶ μοῦπε:

—Κύριε Νίκο, χτὲς τὰ μεσάνυχτα ποὺ γυρνοῦσα σπῖτι βρήκα τὸ Βροῦντο νὰ κοιμᾶται στὴν πίσω πόρτα τῆς ἀποθήκης. Εἴχατε ξεχάσει νὰ τὴν κλείσετε καὶ δὲν ἤθελε νὰ σᾶς ξυπνήση. Σὰν τὸ σκυλί, κύριε Νίκο. Κ' ἔκανε μιὰ ψυχρίτσα.

Σὲ λιγάκι ἦρθε κι' ὁ Βροῦντος. Χωρὶς ψεύτικη μετριοφροσύνη μοῦπε ἐπιπληχτικά, σὰν τὸ παιδὶ ποὺ μαλλώνει τὸν πατέρα του:

—Τ' ἦταν αὐτό; Συναχώθηκα. Τὸ ξέρετε;

Εἶχε πιά κερδίσει ὀλότελα τὴν ἐμπιστοσύνη μου. Τὸ καταλάβαινε κι' ὁ ἴδιος — ἴσως νὰ τὸ κατάλαβε πρωτύτερα μου. Καὶ δὲν ἄλαξε, βέβαια, αὐτὸ τὴν ἀρχικὴ προθυμία του.

—'Αμέσως, κύριε Νίκο. Ἔννοια σας, κύριε Νίκο.

Μὲ τὴν ἀφοσίωση ποὺ μοῦχε κάθησε μιὰ μέρα καὶ μοῦ ξομολογήθηκε τὴν ἱστορία του.

Ἦταν ἀπὸ ἓνα μακρυνὸ χωριὸ τῆς Πάφου, ἓκατὸ μίλια μακριά. Ἦταν ἀπ' τοὺς προεστοὺς μὰ τὰ πράγματα ἦρθαν ἀνάποδα, τὸν βάρεσε τὸ χρέος καὶ τὸ περασμένο καλοκαίρι τοῦ πήραν τὰ χωράφια του. Δὲν τοῦμεινε παρὰ μονάχα τὸ σπῖτι ποῦταν τῆς γυναίκας του καὶ γλύτωσε ἀπ' τὴ δημοπρασία. Ὅταν σοῦ πουλήσουν τὰ χωράφια σου, λέει, μένεις πολλὲς νύχτες ἄγρυπνος καὶ στριφογυρνᾷς στὸ κρεβάτι κι' ἀνεβαίνει τὸ αἷμα στὸ κεφάλι σου. Βλέπεις καὶ ξαναβλέπεις τὴν τελευταία σκηνή: Τὸ καφενεῖο γεμᾶτο κόσμο, ἐσὺ χωμένος (κρυμμένος, θαμμένος) στὴ γωνιά καὶ στὴ μέση ὁ κλητήρας. Ἐξήντα μιὰ λίρες. Ἐξήντα μιὰ καὶ μισή. Κι' ὀκοῦν, Θεέ μου, ὄλοι. Τὰ χωράφια τοῦ Βρούντου.

Τὴν ἐπαύριο κάθεται ζαρωμένος, κατσοφιασμένος στὸ σπῖτι καὶ κυτᾶς τοὺς ζευγολάτες ποὺ περνοῦν. Δὲ μπορεῖς νὰ πᾶς στὸ καφενεῖο πιά. Πολλὲς μέρες συνέχεια δὲ μπορεῖς νὰ πᾶς στὸ καφενεῖο. Καὶ σκέφτεσαι, σκέφτεσαι συνεχῶς τὶ νὰ κάνης. Μπορεῖς, βέβαια, νὰ ζητήξης δουλειὰ σὲ ξένα χτήματα μὰ δὲ σοῦ βαστᾶ ἡ καρδιά, κύριε Νίκο μου. Δὲν ξέρεις τί φοβερὸ εἶναι νᾶχης καὶ νὰ χάσης.

—'Αφῆσα καὶ γυναίκα καὶ παιδιὰ κι' ἔφυγα. Δὲν τόπα σὲ κανένα πὼς πηγαινα νὰ δουλέψω στὶς μίνιες. Ἐφυγα γελαστὸς καὶ τοὺς ἔκανα ὄλους νὰ πιστέψουν πὼς μὲ τὰ λίγα γράμματα ποὺ ἤξερα θᾶβρισκα σίγουρα μιὰ δουλειὰ στὴ Χώρα. Τὸ πίστεψαν κι' ἡ γυναίκα μου καὶ τὰ παιδιὰ. Ἐγώ, ὁ Βροῦντος, νὰ μὴ μπορέσω νὰ ζήσω; Θὰ δῆτε πὼς θὰ περνᾶμε καλύτερα ἀπὸ πρῖν.

Οἱ χωριανοὶ του δὲν ἤξεραν, βέβαια, νὰ μετρήσουν πόσο ἀκριβῶς «λίγα» ἦταν τὰ γράμματα τοῦ Βρούντου μ' αὐτὸς τάχε πολὺ καλὰ μετρημένα. Κ' ἐπειδὴ καταλάβαινε πὼς τὰ γράμματα αὐτὰ δὲ θᾶχαν καμμιά πέραση στὴ Χώρα, τράβηξε γιὰ τὰ Μεταλλεῖα. Στὰ Μεταλλεῖα μποροῦσε νᾶταν δυσκολώτερη ἢ δουλειὰ παρὰ στὸ χωριὸ του καὶ διπλὰ τὰ ἔξοδα, αὐτὸς ἔδωπέρα, ἡ οἰκογένεια στὸ χωριὸ, μὰ κανέναν

δὲ σὲ βλέπει πὼς ἔγινες ἐργάτης. Ἦξερε πὼς δὲν ὑπῆρχαν χωριανοὶ τοῦ στοῦ Μεταλλεῖο — θάταν, ἄλλωστε, πολὺ δύσκολο ἀπὸ τόσο μακριὰ. Ἔστεινε, ἀφ' ἐτέρου, ὁ Βροῦντος τὰ γράμματα καὶ τὰ λεφτὰ στὴ γυναῖκα τοῦ μὲ τὸ ἰδιαίτερο ταχυδρομεῖο τῆς Ἑταιρείας (μὲ παρακάλεσε πολὺ γι' αὐτὸ) ὡς τὴ Χώρα ἀπ' ὅπου ἔφευγαν γιὰ τὸ χωριὸ μὲ τὴ σφραγίδα τῆς Χώρας πιά. Οἱ χωριανοὶ τοῦ πού ξέπεφταν καμμιά φορὰ στὴ Χώρα (ἐκατὸ πενήντα μίλια δρόμος) θάψαχναν τοῦ κάκου νὰ τὸν βροῦν (—"Ἄν δὲν ξέρης πού δουλεύει δὲν εἶν' εὐκολο. Δὲ γράφει πού δουλεύει;—"Ὀχι).

Ὡστόσο πάντα φοβόταν, λέει, πὼς μποροῦσε ἔτσι στὴν τύχη νᾶρθη κανένας τους ὡς τὸ Μεταλλεῖο. Γι' αὐτὸ προσπάθησε τόσο πολὺ νὰ μείνῃ στὰ Γραφεῖα.

Τ' ὄνομά τοῦ ἦταν Βροῦντος, μονάχα Βροῦντος, τίποτ' ἄλλο. Βροῦντο τὸν ἦξερα, Βροῦντο τὸν ἦξεραν ὅλοι. Δὲν ἄνοιξα ποτὲ τὸ μητρώο νὰ δῶ καὶ τ' ἄλλο τοῦ ὄνομα. Μ' ἔνα ὄνομα τὸν ἔγραφαν στὰ βιβλιάρια τους οἱ ἐλιστάτες, μ' ἔνα ὄνομα ἦταν οἱ καρτέλλες τοῦ, μ' ἔνα ὄνομα ὑπέγραφε καὶ πληρωνόταν. Βροῦντος.

Ὁ Βροῦντος ἀγαποῦσε ὅλους ἐκεῖ ἀπάνω ἔχτος ἀπ' τοὺς μηχανικούς. Μοῦλεγε: —Κύριε Νίκο, αὐτοὶ οἱ μηχανικοὶ εἶν' ἀλλοιώτικοι ἀνθρώποι.

—Βρίσκεις; Γιατί;

—Δὲν ξέρω, θυμώνουν πολὺ, φωνάζουν πολὺ.

Μὲ τοὺς μηχανικούς δὲν ἐρχόταν σὲ πολλὴ ἐπαφὴ ὁ Βροῦντος καὶ δὲν εἶχε σημασία ἂν τοὺς ἀντιπαθοῦσε ἢ ὄχι. Σημασία εἶχε ν' ἄρεση στὸν κ. Μαυρίδη, τὸ Γενικὸ Ἐπιθεωρητὴ τῶν Γραφείων πού ἐρχόταν ἀπ' τὰ Κεντρικὰ μιά φορὰ τὴν ἑβδομάδα. Καὶ τοῦ ἄρεσε, τοῦ ἄρεσε ἀπ' τὴν ἀρχή-ἀρχή. Θυμᾶμαι μιά φορὰ πού κατεβαίνοντας ἀπ' τ' αὐτοκίνητό τοῦ ὁ κ. Μαυρίδης καὶ χτυπώντας ἀπότομα τὴν πόρτα ἔκλεισε μέσα τὰ δάχτυλα τοῦ Βροῦντου πούχε τρέξει νὰ τὸν ὑποδεχτῆ. Τρία νύχια εἶχαν φύγει σχεδὸν ὀλότελα μὰ δὲν ἔβγανε τοιμουδιὰ καὶ προσπάθησε νὰ κρύψῃ τὸ χέρι τοῦ κάτω ἀπ' τὴ μασχάλη. Τὸν εἶδε, ὅμως, ὁ κ. Μαυρίδης κι' ἀνησύχησε καὶ τὸν ἔστειλε ἀμέσως στοῦ γιαιτροῦ (—Μὰ δὲν εἶναι τίποτα, κύριε Μαυρίδη. Τὸ μεσημέρι πηγαίνω — Ὀχι, νὰ πᾶς τώρα ἀμέσως).

Ὅταν μοῦ διηγόταν ὕστερα τὸ ἐπεισόδιο μοῦλε:

—Αὐτὸς ὁ Βροῦντος μπορεῖ νὰ σκοτωθῆ χωρὶς νὰ βγάνῃ λέξη μήπως τὸν ἀκούσης κι' ἀνησυχῆσης.

Χαμογέλασα εὐχαριστημένος.

Καλύτερα νὰ μὴν ἄρεξε τόσο στὸν κ. Μαυρίδη ὁ Βροῦντος, γιατί δὲ θὰ τὸν ἔστειλε στοῦ λιμάνι.

Στὸ λιμάνι τὰ κλειδιὰ τῆς ἀποθήκης τάχε ὡς τότε ὁ μηχανικός τῶν νέων λιμενικῶν ἔργων πού ἄρχισε νὰ κἀνῃ ἡ Ἑταιρεία. Ὁ κ. Μαυρίδης παρακολούθησε ἀρκετὲς μέρες τὴν περίπτωσιν αὐτὴ καὶ δὲν τὸν ἱκανοποίησε. Ἐπρεπε τὰ Γραφεῖα νᾶχουν τὸν ἔλεγχο τῆς ἀποθήκης. Ἦταν χιλιάδες λίρες.

Εἶχε, βέβαια, δίκαιο, ἀνεξαρτήτως τοῦ γεγονότος ὅτι δὲ χώνευε τὸ μηχανικό.

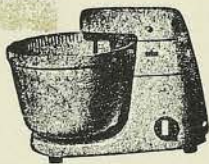
—Τι λέτε ἂν ὁ Βροῦντος στελνόταν στοῦ λιμάνι ὡς φύλακας κ' ἔπαιρνε καὶ τὰ κλειδιὰ τῆς ἀποθήκης; Θάταν μιά καλὴ κι' ἀθόρυβη λύση.

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΗΛΙΑΔΗΣ ΑΤΔ.

Χωρίς Δεφτά;

ΛΕΥΚΩΣΙΑ
ΛΕΜΕΣΟΣ
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ
ΛΑΡΝΑΚΑ
ΜΟΡΦΟΥ

BRUNN
«ΟΙΚΙΑΚΑ
MIXERS»

GALA

ΑΓΓΛΙΚΑ ΠΛΥΝΤΗΡΙΑ
10 ΤΥΠΩΝ
ΑΥΤΟΜΑΤΑ - ΗΜΙΑΥΤΟΜΑΤΑ

**Parkinson
Cowan** **PC**

ΚΟΥΖΙΝΑΙ
ΓΚΑΖΙΟΥ

«ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΥΣΕΩΣ»
10ΕΤΗΣ ΔΩΡΕΑΝ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΙΣ

SMEG

ΚΟΥΖΙΝΑΙ
ΠΛΥΝΤΗΡΙΑ

ΤΗΛΕΟΡΑΣΕΙΣ

Pam

ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΥΣΕΩΣ

PHONOOLA

ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΜΟΔΕΛΛΩΝ
25' ΕΓΧΡΩΜΕΣ

ΨΥΓΕΙΑ ΕΜΠΟΡΙΚΑ
ΨΥΓΕΙΑ ΟΙΚΙΑΚΑ

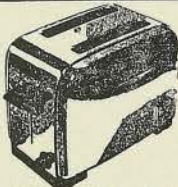
(ΜΕ ΞΕΧΩΡΙΣΤΟΝ
ΘΑΛΛΟΝ)

IGNIS

ΟΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΑΙ
12.000 ΨΥΓΕΙΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ

GALA

ΨΥΓΕΙΑ
ΟΙΚΙΑΚΑ - ΕΜΠΟΡΙΚΑ
ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΥΣΕΩΣ

ΗΛΕΚΤΡΙΚΑ ΣΙΔΗΡΑ - ΚΑΠΗΡΟΘΗΚΕΣ
ΤΑ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ
ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΥΣΕΩΣ

ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ !
ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ !

ΔΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΑΣ

Η ΕΓΓΥΗΣΙΣ ΜΙΑΣ ΚΑΛΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

ΠΑΓΚΥΠΡΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΤΔ

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ: ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Λεωφόρος Όμηρου 30 — Τηλ. 76235/6/7

Ταχ. Κιβ. 1352 — Τηλεγρ. "PANCYPRIAN"

Γραφείον Λονδίνου: **308, Regent Str. W.1.**

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ:

ΛΕΜΕΣΟΣ	: 'Ακίνητα Σπ. Παυλίδη (1ος όροφος) 'Οδός 'Αγίου 'Ανδρέου,	Τηλ. 4000
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ	: Γωνία Σταδίου & 'Ελευθερίας,	Τηλ. 63292
ΛΑΡΝΑΞ	: Ζήνωνος Κιτιέως 111,	Τηλ. 3148

ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ:

ΜΟΡΦΟΥ	: 'Αγίου Γεωργίου 2.	
ΠΑΦΟΣ	: Λεωφόρος Μακαρίου Γ' 127Α,	Τηλ. 2580

ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ:

- ΖΩΗΣ
 - ΠΥΡΟΣ
 - ΘΑΛΑΣΣΗΣ
 - ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
 - ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
 - ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
 - ΑΣΤΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ
 - ΘΡΑΥΣΕΩΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΩΝ
- κ.λ.π.

ELLA PLAN — ΜΑΘΗΤΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ